

UNESCO 2016 Hoca Ahmed Yesevi Yili Anısına

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

١٤٣٥

Yeşevî'nin Fakr-nâmesi ve İki Farsça Risalesi

İnceleme Araştırma Dizisi
Yayın No: 39

Baskı Tarihi: Kasım 2016

ISBN: 978-9944-237-53-6

©Ahmet Yesevi Üniversitesi
Mütevelli Heyet Başkanlığı

Taşkent Cad. Şehit H. Temel Kuşoğlu Sokak No: 30
06490 Bahçelievler/ANKARA
Tel: 0312 216 06 00 • Faks: 0312 216 06 09
www.ayu.edu.tr • yayınlar@yesevi.edu.tr

Yazarlar

Prof. Dr. Kemal Eraslan
Prof. Dr. Necdet Tosun

Yayın Koordinatörü
Halil Ulusoy

Minyatür
Cihangir Aşurov

Baskı

MerkezRepro Basım Yayın Ltd. Şti.
www.merkezrepro.com

احمد یوسفی

Yesevî'nin Fakr-nâmesi
ve
İki Farsça Risalesi

سُحْرٍ وَفِي نَوْمِ عَالِي حَائِزٍ فَدَاوِدَ بِنَاكِلِ

عَشْوٍ أَوْتَدَا كَوَيْكَبًا لِسُحْرِ بُولِغِي نَدَا

İçindekiler

Takriz	6
Önsöz	8
Giriş	11
<i>Fakr</i>	13
<i>Fakîr</i>	14
<i>Fakr-nâme</i>	15
<i>Dil Hususiyetleri, Ses Hususiyetleri</i>	23
A- <i>Ses Hususiyetleri</i>	23
B- <i>Şekil Hususiyetleri</i>	28
C- <i>Sentaks Hususiyetleri</i>	36
<i>Yesevînin Fakr-nâmesi (Metin)</i>	38
<i>Yesevînin Fakr-nâmesi (Tercüme)</i>	50
<i>Ahmed Yesevî'nin Yeni Bulunmuş</i>	
<i>İki Farsça Risâlesi</i>	61
<i>Notlar</i>	77
<i>Kısaltmalar ve Bibliyografya</i>	87
<i>Fakr-nâme Tıpkı Basım</i>	91
<i>İki Farsça Risale Tıpkı Basım</i>	115

takriz

Türkler arasında İslamiyet'in ve tasavvufun yaygınlaşmasına öncülük eden Ahmed Yesevî, Türkçe dile getirdiği Hikmetleriyle İslamiyet'in Türkler arasında hızlı bir şekilde yayılmasını sağlamanın yanı sıra tasavvuftaki incelikleri, tarikât adabını, usulünü, erkânını Fakr-nâme adlı eserinde ele almıştır.

Fakr-nâme, Dîvân-ı Hikmet'in bir bakıma mukaddimesi özelliğini taşımaktadır. Muhteva itibarıyla; tarikât adabını, usulünü, erkânını, kâmil bir şeyhin, bir dervişin vasıflarını, tasavvuftaki "Dört Kapı Kırk Makam"ı temsil eder. Ahmet Yesevî, yolunun erkânını "Kırk Makam" esasına göre düzenleyen ilk Türk sûfîsidir. Kendisini takip eden pek çok Türk sûfîsinde de "Dört Kapı" sisteminin var olduğunu görmekteyiz. Bu Dört Kapı "Şeriat, Tarikat, Marifet ve Hakikât" kapılarıdır. Her kapının da

| PROF. DR. |

MUSA YILDIZ

Ahmet Yesevi Üniversitesi
Mütevelli Heyet Başkanı

on makamı vardır. Bu düşünce ilk önce Ahmet Yesevî tarafından "Fakr-nâme"de dile getirilmiştir. İnancı dört bölüme ayırarak öğrenme kolaylığı sağlamak hedeflenmiştir. Fakr-nâme geleneği, Ebu'l-Hasan Harakanî ile başlamış, Ahmed Yesevi ve Âşık Paşa ile devam etmiştir. Yunus Emre tarafından da aynı şekilde dile getirilen "Dört Kapı Kırk Makam" anlayışı Türk İslâm tasavvufunun temel anlayışını oluşturmuştur.

UNESCO 2016 Hoca Ahmed Yesevî Yılı anısına Mütevelli Heyet Başkanlığımız tarafından hazırlanan Hoca Ahmed Yesevî'nin Divân-ı Hikmet'inden sonra Fakr-nâme ve iki Farsça risalesinin de basılması bu değerli büyüğümüzün daha çok tanıtılması adına güzel bir hizmet olacaktır. Kitapta emeği geçen değerli hocalarımız Prof. Dr. Kemal Eraslan'a, Prof. Dr. Necdet Tosun'a şahsım ve üniversitem adına en kalbî şükranlarımı sunarım.

önsöz

“**F**akr” kelimesinin lügat anlamı “fakirlik ve muhtaç olmak” ise de, tasavvuf kültürü ve edebiyatında “dervişlik, sûfilik, zâhidlik, Allah’a muhtaç olduğunun farkında olmak” gibi anlamlarda kullanılmaktadır. Bu durumda *Fakr-nâme*’yi “Dervişlik Kitabı” diye tercüme etmek mümkündür.

Orta Asya tasavvuf literatüründe Hz. Peygamber’e nisbet edilen “el-Fakru fahrî” yani “fakirliğimle (zâhidliğimle) övünürüm” sözü ile “el-fakru sevâdü’l-vechi fi’l-dâreyn” yani “fakirlik, iki cihanda yüz karasıdır” sözleri arasındaki çelişkiyi gidermek için birçok yorumlar yapılmış, mesela ikinci cümle: “Fakirlik (dervişlik), iki cihanda yüzün üzerindeki siyah ben yani güzelliği arttıran noktadır” şeklinde tercüme edilerek iki cümlenin uyumlu olduğu anlatılmak istenmiştir.

Dervişin manevî yolda ilerleyebilmesi için kötü ahlaktan sıyrılıp güzel ahlak ile donanması gerektiğini ifade eden tasavvuf ehli, bu yolda aşılması gereken bazı mertebeleri ve makamları sıralama ihtiyacı duymuşlardır. Abdullah Ensârî Herevî’nin *Menâzîlû’s-sâirîn* (dervişlerin manevî yoldaki konaklama yerleri, mertebeleri) ve Necmeddin Kübrâ’nın *Usûlü aşere* (on temel prensip, on makam) isimli eserleri gibi Hoca Ahmed Yesevî’ye nisbet edilen *Fakr-nâme* de dervişin uyması gereken kurallar ile aşması gereken makamlara dâir mühim bir eserdir.

— PROF. DR. —
NECDET TOSUN

Fakr-nâme'nin içindeki konular, Hoca Ahmed Yesevî'nin *Dîvân-ı Hikmet* isimli Türkçe eseri ve *Risâle der Makâmât-ı Erbaîn* isimli Farsça eserindeki konular ile büyük benzerlik göstermektedir. Ayrıca Ahmed Yesevî'nin müridi Sûfî Muhammed Dânişmend'in *Mir'âtü'l-kulûb* isimli eserindeki birçok cümle ve paragrafı, *Fakr-nâme*'de bulmak mümkündür. Bu durum, bizzat Ahmed Yesevî tarafından yazılmasa bile, *Fakr-nâme*'nin içerik yönünden tamamen onun fikirlerinden ibaret olduğunu, bu sebeple Ahmed Yesevî'ye ait kabul edilebileceğini göstermektedir.

Çağatay Türkçesi ile yazılmış olan *Fakr-nâme*'nin Taşkent, Duşanbe ve Almatı kütüphanelerinde bazı mecmualar içinde yazma nüshaları bulunmaktadır. Ayrıca *Dîvân-ı Hikmet*'in bazı taş baskı nüshalarının başında Arap harfli olarak yayınlanmıştır. Eser Prof. Dr. Kemal Eraslan tarafından 1977 yılında yeni harflere çevrilerek *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*'nin 22. sayısında uzunca bir makale hâlinde yayınlanmıştı (s. 45-120). Bu mühim eserin, bir dergi içinde kalmayıp geniş kitlelere ulaşmasının gerekli olduğunu düşünen Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanlığı, *Fakr-nâme*'nin müstakil bir kitap şeklinde yayınlanmasına karar vermiş, Kemal Eraslan beyin de yoğun çalışması ile eser 39 sene sonra tekrar okuyucunun hizmetine sunulmuştur. Ahmed Yesevî'nin Türkçe olan Fakr-nâmesi'ne ek olarak son yıllarda yazma nüshaları bulunan iki Farsça küçük eseri de Türkçeye tercüme edilerek bu kitaba eklenmiştir. Emegi geçenleri tebrik eder, kitabın hayırlı olmasını dilerim.

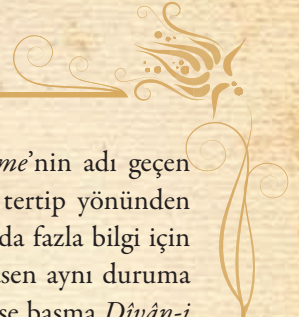

Giriş

Yayınlanmış olduğumuz *Fakr-nâme* mukaddimesi veya risalesi, *Divân-i Hikmet*'in Taşkend ve bazı Kazan baskılarında yer almaktadır (bk. Hikmet-i hazret-i sultânü'l-'arifin Hâce Ahmed b. İbrâhîm b. Maḥmûd b. İftihâr-i Yesevî*, Taşkend 1312, s. 2-15; *Divân-i Hikmet-i sultânü'l-'arifin Hâce Ahmed b. İbrâhîm b. Maḥmûd İftihâr-i Yesevî*, (Üçüncü mertebe), Kazan 1311/1896, s. 3-17; *Divân-i Hikmet, Gavşu'l-vâsilin sultânü'l-'arifin Hâce Ahmed-i Yesevî Hikmetleri*, Kazan 1901, s. 121-129). Fakr-nâme müstakil bir risaleden ziyade *Divân-i Hikmet*'in mensur bir mukaddimesi durumunda olup “*Ammâ bilgil kim bu risâle-i kutbu'l-aḳṭâb ve server-i meşâyıḳ, sultânü'l-evliyâ ve burhânü'l-etḳiyâ ferzend-i ḥân-i Hazret-i sultânü'l-enbiyâ şalla'allu 'aleyhi ve sellem hazret-i sultân Hâce Ahmed-i Yesevî andağ ayıtdurlar kim....*” Sözlere ile başlamaktadır. 1901 tarihli Kazan baskısında ise Fakr-nâme “*Hâzihî risâle-i Hâce Ahmed-i Yesevî rahmetü'llahi ta'âlâ 'aleyhi*” başlığını taşımaktadır (bk. s. 121).

Fakr-nâme'nin gördüğümüz *Divân-i Hikmet* yazmalarının hiçbirinde yer almayışı (bilinen yazmalar için bk. F.Köprülü, *Türk Edebiyatı'nda İlk Mutasavvıflar* (İkinci basım), Ankara 1966, s.102, not: 4) bu mukaddime veya risalenin Yesevî tarafından kaleme alınmadığını, daha sonra *Divân-i Hikmet*'i tertip edenler tarafından yazılıp baskıya dâhil edildiğini göstermektedir. F.Köprülü, sülûk âdâbına ait bu risalenin, Hazîni'nin *Cevâbirü'l-ibrâr min emvâci'l-bihâr* (yegâne yazması için bk. İstanbul Üniversitesi Ktp. Türkçe yazmalar, no: 3893) adlı eserinden çıkarıldığını ileri sürmektedir (bk. Aynı

* İftihâr'dan önceki (b.) fazla olmalıdır.

eser, s.103, not: 5). Yaptığımız karşılaştırmada *Fakr-nâme*'nin adı geçen eserle muhteva yönünden benzerlik gösterdiğini, ancak tertip yönünden tamamen ayrıldığını tespit ettik (Hazîni'nin eseri hakkında fazla bilgi için bk. F.Köprülü, aynı eser, umumî indeks, s.322-323). Esasen aynı duruma *Divân-ı Hikmet*'te de rastlamaktayız. Gerek yazma, gerekse basma *Divân-ı Hikmet* nüshalarında yer alan hikmetlerin bir kısmının Yesevî'ye âit olmadığı bilinmektedir. Aynı tarzda olan bu manzumeler ya Yesevî dervişleri tarafından yazılıp şeyhin mahlası ile *Divân-ı Hikmet* nüshalarına dâhil edilmişlerdir, yahut da "Ahmed" adlı başka bir hikmet şairi tarafından yazılan manzumeler Yesevî'nin dillerde dolaşan manzumeleri ile *Divân-ı Hikmet* adı altında birleştirilmiştir (bu husûs için bk. F.Köprülü, aynı eser, s.105).

İsminden de anlaşılacağı gibi fakr'ı, sülûk âdâb ve erkânını konu alan bu mukaddime veya risale Taşkend baskısında on dört sahife kadardır. Biz, hikmet geleneğinin hüküm sürdüğü sahayı göz önüne alarak metin tertibinde Taşkend baskısını esas aldık ve gerektiğinde Kazan baskıları ile tamamladık. Kazan baskılarından dâhil ettiğimiz kısımları () içinde, baskılarda yer almayıp ilâvesinde gerekli gördüğümüz kısımları da [] içinde gösterdik. Kazan baskılarındaki farklar muhteva ile ilgili olmayıp, imlâ, ses ve şekil yönündendir ki bunları da normal karşılamak gerekir.

Fakr-nâme'nin Millet Ktp. Şer'îye 1017 numarada kayıtlı bir yazması ise, bu baskılardan birinden yer yer Türkiye Türkçesi'ne çevrilerek ve bazı atlamalarla kopya edilmiştir. Çok muahhar olan, belki de Ali Emîrî tarafından istinsah edilen bu nüshadan belirttiğimiz sebebiyle metnin tertibinde faydalanmak mümkün olmadı.

Fakr

Tasavvufun önemli umdelerinden biri olan fakr kelimesi hakkında *Kamus Tercümesi*'nde şu kayıt bulunmaktadır: “الفقر El-fakr, yoksulluk mânâsındadır, gınâ mukabilidir. Fakr, masdar-ı metrûk olup isim olarak müstâ-meldir.” Sofiye ıstılahatında fakr, mevhum olan varlıktan kurtulmak, fenâ fi'llâh'a mazhar olmak yerinde kullanılan bir tabirdir (bk. M. Z. Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü* I, İstanbul 1946, s. 585). Fakr hakkında Gölpınarlı ise şunları yazmaktadır: “*Tasavvufta fakr, bildiğimiz yoksulluk değildir, mânevî yokluktur. Mevhum ve nazari olan varlığı terkeden, ef'âl, sıfât ve zâtını Hak'ta fâni kulan kimse hakiki fakr'a erişmiş ve "fakr tamamlanınca Allah kalır."* Meâlindeki *فاذا تم الفقر فهو الله* hadisi mucibince *fahredilecek fakr'a erişmiş olur. Böyle olan adamın isterse sayısız malı, mülkü olsun, hiçbirine gönül bağlamayacağı ve tasavvufî tabiriyle malına kul olmayıp, malı kendisine kul edeceği için hiç zararı yoktur* (bk. Abdülbâki Gölpınarlı, Kaygusuz-Vizeli Alâeddin, İstanbul 1932, s. 132).”

Tasavvufta fakr'ın önemli bir yer tutması bilhassa *الفقر فخرى* “Fakr benim iftiharımdır.” Mevzu hadisine dayanmaktadır. Risalemizde de bu husûsa temas edilmiş ve meşayihın fakr hakkındaki görüşleri şöylece belirtilmiştir: “*Fakr, Hak Ta'âlânın bağ-i vaşlıdın dirahıtı turur. Ol dirahıtın bağ-i butağı 'aql turur, rişesi hidâyet turur, meyvesi, hayr u sehâvet turur, sâyesi kanâ' at turur, anın bağ-i şevk turur. Anın bergi her kimge tegdi, amel-i şâlih hâsil kıldı. Ve her kim meyvesidin yedi, hayât-i câvidâne taptı. Ve eger büyi her kimge yetse, mest ü hayrân bolğay. Ve eger sâyesinde orun alsa, âfitâb-i hakikat anğa tüşkey.*” (s.14)

Fakîr

Kamus Tercümesi'nde fakîr kelimesi şu şekilde yer almaktadır: "... *El-fakîr, fakr u fakke sahibî kişîye denir. Cem'i fukarâ gelir, müennesî fakîre ve cem'i fekâ'ir'dir. Mâlum ola ki fakrın mikdar-i derecesi hemen iyâline kifâyet eyleyecek kadar nesnesi olmaktan ibarettir. Bazı nüshada iyâlini idare edecek nesneye iktidarı olmamak demek olur. Zahiren bu müreccaktır. Ehl-i arabîyye fakîr ile miskîn beyinlerini fark ederler ki fakîr şol kimsedir ki sedd-i ramak edecek kût ve gîdâ bulur ola ve miskîn asla bir nesnesi olmaya. Ve inde'l-ba'z fakîr, muhtaç ve gedâ ve miskîn ve zelîl ve hakîre denir. Zillet ve hakareti gerek fakr u fakke sebebiyle ve gerek ahval-i sâire sebebiyle olsun. İmam Şâfî'î aleyhi'r-rahme, dedi ki fukarâ kötrüm ve muk'id olup asla hurfet ve san'atları olmayanlara, kezâlik gücü ehl-i hurfet olup lâkin hurfeti havâyic-i zaruriyyesini idare eylemez olanlara denir. Ve miskîn şol kimselere denir ki gerçi hurfetleri olup lâkin nafaka-i iyâline müftî olmamağla su'al eder olalar, yahud fakîr kifâyet mikdarı maaşî olana ve miskîn asla nesnesi olmayana denir. Ve inde'l-ba'z miskîn fakîrden hali ahsen olana denir. Ve ala kavl ikisi de beraberdir ki zügürd ve gedâ olana denir."*

İslam Ansiklopedisi'nde ise fakîr hakkında şunlar yazılmıştır: "*Maddî ve mânevî bakımdan sıkıntı içinde olan, mukabili ganî. Kur'an, XXXV, 16'da 'Ey insanlar, siz Allah'a muhtaçsınız, Allah ise kimseye muhtaç değildir, O'na hamd edilir'. Burada olduğu gibi, fakîr sonraları bilhassa Allah'a muhtaç olan ve her suretle olsa tevekkül eden mânasına gelmeğe başlamıştır ve bu telakkinin sevki ile Arapça konuşulan memleketlerde 'dilenci derviş' mânasında kullanılmıştır. "El-fakru fahrî" hadisi olarak söylenilen bu 'Fakirlikle iftihar ederim' sözü bu mânanın değişmesine âmil olmuştur. Batı dillerinde bu tabir riyazet yapanlara ve yogilere teşmil edilmiştir.*

Metnimizde de "*Fakîrlik mertebesi maqâm-i a' lā turur, her kimge müyesser bolmas... El-kıssa bu maqâm enbiyâlar ve ârifler ve âşıklarınñ maqâmı turur. Huşusen Hazret-i Resûl-i Ekrem, salla'llâhu 'aleyhi ve sellemniñ maqâmları turur, ya' nî الفقر فخرى dediler...*"(s.6-7) denilmektedir ki bununla hem fakrın önemi belirtilmiş, hem de fakr İslâmî bir hüviyete büründürülmüştür.

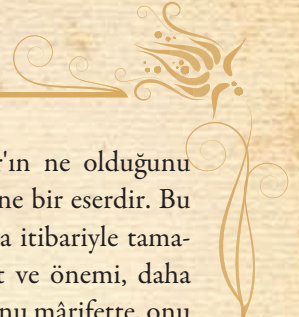

Fakr-nâme

Bilindiği gibi *Fakr-nâmeler*, esas itibarıyla fakr'ı, fakr'ın önemini ve makamlarını belirtmeye çalışan öğretici (didaktik) eserlerdir. Bu hususlar müstakil eserlere konu olduğu gibi, çeşitli tasavvuf ve tabakat kitaplarında da, bölümler halinde veya yeri geldikçe ele alınmıştır. Ancak bu eserler üzerinde durmak konumuz dışı olduğu için, biz kısaca Âşık Paşa'nın *Fakr-nâme* mesnevisi ile yayınladığımız *Fakr-nâme* metni üzerinde duracağız.

Âşık Paşa'nın *Fakr-nâme* mesnevisini, mevcut Roma ve Manisa nüshalarına dayanarak yayınlayan Agâh Sırrı Levend, eseri şu şekilde tanıtmaktadır: “*Fakr, tasavvufta tariKate yeni giren sâlik'ten istenen, dünya nimetlerini hiçe sayarak azla yetinmek, alçak gönüllü olmak, nefse düşkünlük göstermek, dünya ile ilgiyi kesmek (alâyık kaydından çözülmek), Tanri'dan gayrıyı düşünmemek (mâsivadan geçmek) ve kendini Tanri'ya vermektir. 'Sâlik' tariKatteki dereceleri birer birer geçerek 'seyr-i sülûk'ı tamamlarken bu vasıfları da kazanmış olur. Nihayet son bir mertebe kalır ki, o da 'fenâfi'llâh' mertebesidir. Bu kendi varlığını Tanri'nin varlığında yok etmektir. Âşık Paşa, bu mesnevisinde alçak gönüllülüğü, dünya nimetlerini hiçe sayarak azla yetinmeyi ele alıyor ve onu Tanri tarafından türlü renklerle bezenmiş "fakr" adlı bir kuş olarak tasvîr ediyor.*”

Mesnevinin konusu ise şöylece özetlenmiştir: “*Tanri yeri göğü yarattıktan sonra güzel bir kuş haline koyduğu fakr'a konacak bir yer bulmak üzere uçmasını emrediyor. Kuş sırasıyla arş'ı, kürsü'yi, cennet'i, güneş'i yer'i dolaşiyor, Âdem'e, Nûh'a, İbrâhîm'e, Mûsâ'ya, İsâ'ya uğruyor fakat hiçbirinde durmayarak Ahmed'e (Muhammed'e) gidiyor ve onda karar kılıyor. Çünkü o gâni iken kendini fakîr bilmiştir ve bununla övünmüştür. Dünyada fakr'dan daha güzel ne vardır. Fakr, alçak gönüllülüktür. Alçak gönüllü olmayan, azla yetinmeyen ona yar olamaz. Yar, seni Hakk'a çağırandır. Ona kendini ver, bir nefes ikrarda bulun. Eğer dünyadan bu 'ikrarla gidersen sonuna kadar 'didar' (Tanri'nin cennette mü'minlere görünüşü) sana nasip olur.*” (bk. A.S. Levend, *Âşık Paşa'nın bilinmeyen iki mesnevisi: Fakr-nâme ve Vâsıf-ı hal*, TDAY, Belleten 1953, Ankara 1953, s.205-255+28 sahife fotokopi).

Görüldüğü gibi Âşık Paşa'nın mesnevisi sâdece fakr'ın ne olduğunu anlatmaya ve onun önemini belirtmeye çalışan san'atkârane bir eserdir. Bu bakımdan yayınladığımız *Fakr-nâme*'den şekil ve muhteva itibarıyla tamamen ayrılmaktadır. Metnimizde de önce fakr'ın mahiyet ve önemi, daha sonra da dervişlik, dervişliğin, onu şeriatte, onu tarikatte, onu mârifette, onu da hakikatte olmak üzere kırk makamı, fakr'ın on makam, on nur, on yol ve on orunu ile altı fakr âdâbı, sekiz fakr makamı ve yedi fakr mertebesi, ayrıca sofi ve sofiliğin esas ve husûsiyetleri Hazret-i Muhammed ve birçok büyük sofilerin sözleriyle izaha çalışılmıştır.

Hazret-i Ali'den naklen dervişliğin kırk makamı metnimizde şu şekilde sıralanmıştır:

a) Şeriatte bulunan on makam şunlardır:

1. *Hak Ta'âlânın birlikige, barlığığa, şifâtığa ve zâtığa imân keltürmek* (Hak Taâlâ'nın birliğine, varlığına, sıfatlarına ve zâtına iman getirmek)
2. *Namâz okumak* (namaz kılmak)
3. *Rûze tutmak* (oruç tutmak)
4. *Zekât bermek* (zekât vermek)
5. *Hac kılmak* (hac farizasını yerine getirmek)
6. *Mülâyim sözlemek* (yumuşak konuşmak)
7. *İlm öğrenmek* (İlim öğrenmek)
8. *Hazret-i Resûl-i Ekrem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellemniñ sünnetlerini becây keltürmek* (Hazret-i Resul-i Ekrem şalla'allâhu aleyhi ve selleme'in sünnetlerini yerine getirmek)
9. *Emr-i ma' rûfnu becây keltürmek* (şeriat bakımından yapılması gerekli şeyleri yerine getirmek)
10. *Nehy-i münker kılmak* (şeriatin yasakladığı şeylerden kaçınmak)

b) Tarikatte bulunan on makam şunlardır:

1. *Tevbe kılmak* (tevbe etmek)
2. *Pîrge kol bermak* (pîre el uzatmak)
3. *Ḥavf* (korku)
4. *Recâ* (Tanrının rahmetinden ümitli olmak)
5. *Vird-i evkâtı becây keltürmak* (belirli vakitlerde *Kur'ân*'dan sûreler veya dualar okuyarak yapılan ibadeti yerine getirmek)
6. *Pîrni hizmetide bolmak* (pîrin hizmetinde olmak)
7. *Pîrniñ icâzeti birle sözlemek* (pîrin izni ile konuşmak)
8. *Naşihat eşitmek* (nasihat dinlemek)
9. *Tecrîd bolmak* (tecrit olmak)
10. *Tefrîd bolmak* (tefrit olmak)

c) Mârifette bulunan on makam şunlardır:

1. *Fenâ bolmak* (fenâ olmak)
2. *Dervîşlikni kabûl kılmak* (dervişliği kabul etmek)
3. *Her işe tahammül kılmak* (her işe tahammül etmek)
4. *Helâl tayyib taleb kılmak* (helâl ve güzel istekte bulunmak)
5. *Ma' rifet kılmak* (mârifet kılmak)
6. *Şerî'at ve tarîkatni ber-pây tutmak* (şeriat ve tarikâtı ayakta tutmak)
7. *Dünyânı terk kılmak* (dünyayı terketmek, dünya bağlarından sıyrılmak)
8. *Âhiretni ihtiyâr kılmak* (âhireti seçmek)
9. *Vücûd maqâmını bilmak* (varlık makamını bilmek)
10. *Hakîkat esvârını bilmak* (hakikat sırlarını bilmek)

d) Hakikatte bulunan on makam şunlardır:

1. *Hāk-rāh bolmaq* (herkesin yolunun toprağı olmak, alçak gönüllük)
2. *Yabşı yamannı tanımak* (iyiyi-kötüyü tanımak)
3. *Yurun lokmage kol salmaslık* (bir parça lokmaya el uzatmamak)
4. *Özini lokmasını sebîl-rāh kılmak* (kendisini, lokmasını Hak yolunda sebîl etmek)
5. *Kişini āzār bermemek* (kimseyi incitmemek)
6. *Fakîrlığa münkir bolmamak* (fakirliği inkâr etmemek)
7. *Seyr-i sülük kılmak* (seyr-i sülük kılmak)
8. *Her kimdin sırrın saklamak* (herkesten sırrını saklamak)
9. *Şerî at, tarîkat, mâ rifet ve haqîkat maqâmını bilmek ve amel kılmak* (şeriat, tarikat ve hakikat makamını bilmek ve buna göre amel etmek)
10. ?

Fakirlik makamında bulunan on makam, on nur, on yol ve on orun (yer, mevki) ise şu şekilde sıralanmıştır:

a) On makam şunlardır:

1. *Ķanā at* (kanaat)
2. *Belāğa tahammül kılmak* (belaya tahammül etmek)
3. (Teñgri) bendelikige giriftârlık (Tanrı'nın kulluğuna bağlılık)
4. *'Azāb* (azap)
5. *Ķayret* (hayret)
6. *Riyāzet* (riyazet)
7. *AçlıĶ* (açlık)
8. *Helāket* (mahvolma)
9. *Dil-Ķaste bolmaq* (gönlü yaralı olmak)
10. *Ķazret-i Rabbu' l-'izzetlik* (?)

b) On nur şunlardır:

1. *Nür-i şıdk* (sıdk nuru)
2. *Nür-i şabr* (sabır nuru)
3. *Nür-i şükr* (şükür nuru)
4. *Nür-i fikr* (fikir nuru)
5. *Nür-i zikr* (zikir nuru)
6. *Nür-i namâz* (namaz nuru)
7. *Nür-i rûze* (oruç nuru)
8. *Nür-i imân* (iman nuru)
9. *Nür-i şadağa* (sadaka nuru)
10. *Nür-i pâk-cân* (temiz ruhluluk nuru)

c) On yol şunlardır:

1. *Tevbe* (tevbe)
2. *Yazuqlardın kaytmaq* (günahlardan vazgeçmek)
3. *Yaman işlerdin peşimânlık* (kötü işlerden pişmanlık)
4. *Hayret* (hayret)
5. *Hârlık ve zârlık* (hakîrlik ve inleme)
6. *Hak Ta'âlâdan yardım dilemek* (Hak Ta'âlâ'dan yardım dilemek)
7. *Yaman yollardın yanmaq* (kötü yollardan geri dönmek)
8. *Hüdâ-yi Ta'âlâ'nın zikri birlen bolmaq* (Hüdâ-yi Ta'âlâ'nın zikri ile olmak)
9. *Tefekkür* (tefekkür)
10. *Fenâ bolmaq* (fenâ olmak)

d) On orun şunlardır:

1. *Hikmet* (hikmet)
2. *'Adl* (adalet)
3. *'Akl* (akıl)
4. *Hilm* (yumuşaklık)
5. *İzzet* (üluluk)
6. *Hayât* (hayat)
7. *İhsân* (bağış)
8. *Settârlık* (örtücülük)
9. Emânet (emanet)
10. Teslîm (kendini Allah'ın iradesine terk etmek)

Fakrın altı âdâbı şunlardır:

1. *Yabşu ve yaman sözge sükût kılmak* (iyi ve kötü söze sükût etmek)
2. *Pîr aldıda hâm bolmak ve bî-icâzet-i pîr sözlememak* (pîr huzurunda susmak ve pîr izni olmadan konuşmamak)
3. *Kişi birle açığ bolmamak* (kimseyle dargın olmamak)
4. *Hâş u 'amniñg hizmetini kılmak* (havas ve avamın, herkesin hizmetini görmek)
5. *Nefsni öltürmek* (nefsi öldürmek)
6. *Hevâ vü hevesni terk kılmak* (geçici istekleri terk etmek)

Fakrın sekiz makamı şunlardır:

1. *Tevbe* (tevbe)
2. *‘İbâdet* (ibadet)
3. *Maḥabbet* (sevgi)
4. *Şabr* (sabır)
5. *Şükr* (şükür)
6. *Rızâ* (rıza)
7. *Zühd* (züht)
8. *‘Âriflik* (âriflik)

Fakrın yedi mertebesi şunlardır:

1. *Cevânmerdlık* (civanmertlik)
2. *Sipâhîlik* (sipahilik)
3. *Ġarîblik* (gariplik)
4. *Hırka* (hırka)
5. *Sabr* (sabır)
6. *Ķanâc at* (kanaat)
7. *Tevekkül* (tevekkül)

Bu listeye göre metnimiz öğretici husûsiyetinin yanında sistematik bir husûsiyete de sahiptir. Bununla beraber metinde yer yer sıralamada eksiklikler ve tekrarlar, dolayısıyla bazı karışıklıklar da yok değildir.

Metnimizde “*Ey dervîş, bol Fakr-nâme’de her vaşiyetî ki bitildi, kelâm-i rabbânî ve ḥadîş-i nebevîdin ve icmâc -i ümmetdin bitildi.*” Sözlere ile bu *Fakr-nâme* Yesevî dervişlerine şeyhin bir vasiyeti gibi sunulmuştur. Özbek ve Türkmenler arasında Yesevîlik’in kuvvetli şekilde yer etmesinin en önemli sebebi, onlar gibi Yesevîlik’in de şeriat esaslarına sıkı şekilde bağlı olmasıdır. Bu husûs metnimizde açıkça görüldüğü gibi, *Divân-i ḥikmet*’te yer alan manzumelerde de görülmektedir.

Dil Hususiyetleri

Ses Hususiyetleri

A- Ses Hususiyetleri

Metnimizde yer alan başlıca ses hususiyetleri şunlardır:

Kapalı e (e)

Bilindiği gibi Eski Türkçe'de kelime başında veya ilk hecede bulunan bazı aslı e sesleri, Çağatayca'da i-, -i-, Özbekçe'de e-, -e-, Azerî Türkçesi'nde e-, -e- ve Türkiye Türkçesi'nde e-, -e- olmaktadır. Metnimizin Özbek metni olduğunu veya Özbekçeleştirildiğini göz önüne alarak, - ى veya ى - ile yazılan bu sesleri hep e olarak kabul ettik: be-, de-, dek, e-/et-, eri-, et-, keç-, keçe, keltür-, ket-, men, neçük, teñgiz, te-, ye-, yet-, yeti gibi.

Orta hece ünlüsünün düşmesi (syncope)

Bütün Türk lehçe ve şivelerinde olduğu gibi metnimizde de belirli hallerde orta hece ünlüsünün düştüğü görülür: bağrım (< bağırım), ornı (< orunu) gibi.

Ünlü düşmesi (elision)

Şu misallerde ünlü düşmesi kalıplaşmış durumdadır: neçük (< neçe+ök), başkara'l-

(< başkara al-), kıla'l- (< kıla al-) gibi.

Düzleşme (delabialisation)

Diğer lehçe ve şivelerde olduğu gibi metnimizde de bazı kelimelerde aslı yuvarlak ünlünün düzleştiği görülür: savuq (< soğuq) gibi.

Yer değiştirme (m 'tath 'se)

Metnimizdeki bazı kelimelerde kalıplaşmış durumdadır: örgen - (< ögren-), örget - (< öğret-) gibi.

Ses ikilemesi (gemination)

Bilhassa Çağatay ve Âzerî Türkçesi'nde yaygın şekilde görülen ses ikilemesine Özbekçe'de de rastlanır. Ancak belirli kelimelerde görülen ses ikilemesine âit metnimizde bir işaret bulunmadığı için bu kelimeleri normal şekilleriyle aldık: iki, sekiz, sekizinci, toktuz, toktuzınçı, yeti, yetinçi, yoqarı gibi.

Önses türemesi (prothèse)

y protezi bakımından metnimizde y'li şekiller yer almıştır: yıl, yıllık, yüz, yüz-lüg gibi.

v protezi bakımından da metnimizde v'siz şekiller yer almıştır: ur-, uruş - gibi.

Ünsüz değişimleri

-ğ - >-v - değişmesi: savuq (soğuq) gibi.

-k>-ğ değişmesi: açlıq (< açlık), yamanlıq (< yamanlık) gibi.

-k>-ğ - değişmesi: barlıqığa (< barlıkığa), butağı (< butağı) gibi.

-ñg>-ğ - değişmesi: yalğuz (< yalañguz) gibi.

Hemzenin y oluşu

Diğer lehçe ve şivelerde de görülen bu husûsuyet metnimizde de görülür: 'acâyib (<A. 'acā'ib), fâyide (< A. fā'ide), şerâyt (<A. şerâit) gibi.

t - ~ d - gelişmesi

Çağatayca'da da olduğu gibi Özbekçe'de de, kelime başındaki aslı t - sesi muhafaza edilmekle beraber, bir-iki kelimede t'li ve d'li şekillerin birlikte kullanıldığı görülür: tē - ~ dē - gibi

Pronominal n sesi

Metnimizde pronominal n sesinin kaide hâlinde yer almadığı görülmektedir: eşikide, közige şarābıdın gibi. Ancak bir misâlde pronominal n sesi kullanılmıştır: maķāmında.

Yardımcı ünlüler

Eski Türkçe'den beri yardımcı ünlüler düzlük-yuvarlaklık uyumuna bağlandıkları için, metnimizde de normal olarak bu sesler düzlük-yuvarlaklık uyumuna bağlanmışlardır.

Ek uyumsuzluğu

a) Kalınlık-incelik uyumu bakımından

Hârezm Türkçesi ve Çağatayca'da görülen kalınlık-incelik uyumsuzluğuna metnimizde de rastlanmaktadır. Daha ziyade kalın ünlülü ek kullanma temayülünün, bir imlâ mes'elesi mi, yoksa bir telâffuz mes'elesi mi olduğu husûsunda kesin bir şey söylemek mümkün olmamaktadır (fazla bilgi için bk. K. Eraslan, "Doğu Türkçesinde Ek Uyumsuzluğuna Dâir," *TDED*. C.X-VIII, İstanbul 1970, s.1113-124). Metnimizde kalınlık-incelik bakımından uyumsuzluk, bilhassa şu eklerde görülmektedir:

-ğa/-ge, -ka/-ke (verme hali eki):

himmetiğa, sözleriğa, teñgizğa yanında, 'arşke, dergâhıge, loķmage gibi.

-ğunça/-günçe (zarf-fiil eki):

yürmeğunça gibi

-ğan/-gen, -kan/-ken (isim-fiil eki):

ayılgen, aytken gibi.

-lıķ/-lik (isimden isim yapma eki):

'āriflik, dervişlik, faķırlık, müsāfirlik, pırlık, şabrlık, zāhidlik, yanında, tama'lik gibi.

-maķ/-mek (fiilden isim yapma eki)

bilmaķ, kełtürmaķ, örgenmaķ, sözlemaķ, yeķmaķ gibi.

b) Düzlük-yuvarlaklık uyumu bakımından

Aşağıdaki ekler düzlük-yuvarlaklık uyumuna bağlı değildirler:

-dın/-din (çıkma hali eki):

Daima düz ünlülüdür: hūşumdın, kökdin gibi.

-nıñg/-niñg (ilgi hali eki):

Daima düz ünlülüdür.

-dı/-di, - tı/-ti, ;-du/-dü, - tu/-tü (görülen geçmiş zaman eki):

Ekseriyetle düz ünlülüdür: *boldı, kördi, tüşti gibi*

-ur/-ür (geniş zaman eki):

Daima yuvarlak ünlülüdür: berür, kıurlar gibi.

-lıq/-lik (isimden isim yapma eki)

Daima düz ünlülüdür: altunlıq, tevāzu' lıq gibi.

-sız/-siz (isimden isim yapma eki):

Daima düz ünlülüdür: tüpsiz gibi

-dur/-dür-, - tur/-tür - (fiilden fiil yapma eki):

Daima yuvarlak ünlülüdür: keltür-, kıldur-, sındur - gibi

-ur/-ür - (fiilden fiil yapma eki):

Daima yuvarlak ünlülüdür: aşur - gibi

-dur/-dür, - tur/-tür (bildirme eki):

Daima yuvarlak ünlülüdür: kılmaktadır, yoktur gibi

c) Ünsüz uyumu bakımından

Ünsüz uyumu tam olarak teşekkül etmiş değildir. Bazı eklerin ünsüz uyumu bakımından durumu şöyledir:

-ğa/-ge, -ka/-ke (verme hali eki):

Ünsüz uyumuna bağlanmıştır: mürîdge, yanımğa, Haqqğa, hazretke gibi.

-da/-de (bulunma hali eki):

Ünsüz uyumuna bağlı değildir: haqîkatda, kökde gibi.

-dın/-din (çıkma hali eki):

Ünsüz uyumuna bağlı değildir: aţlasdın, zalâletdin gibi.

-ça/-çe (eşitlik eki):

Ünsüz uyumuna bağlı değildir: miqdârımça gibi.

-dı/-di, -tı/-ti; -du/-dü, -tu/-tü (görülen geçmiş zaman eki):

Ünsüz uyumuna bağlıdır: açtım, keţti, uruştum, taptı gibi.

-ğay/ğey, -kay/-key (gelecek zaman eki):

Ekseriyetle ünsüz uyumuna bağlıdır: körsetkey, tapkay, uruskaýlar gibi. Nâdir olarak uyumun bulunmadığı da görülür: satğay gibi.

-gıl/-gil, -kın/-kin (2.teklik şahıs emir eki):

Ünsüz uyumuna bağlıdır: aytkin gibi.

-ğan/-gen, -kan/-ken (isim-fiil eki):

Ünsüz uyumuna bağlıdır: aytken gibi.

-ğunça/-günçe (zarf-fiil eki):

Ünsüz uyumuna bağlıdır: tozğunça gibi.

-dur/-dür, -tur/-tür (bildirme eki):

Ünsüz uyumu bakımından durumu karışiktır: aytıpdurlar, kılmakđdur, yoktur gibi.

B- Şekil Husûsiyetleri

Metnimizin başlıca şekil husûsiyetleri şunlardır:

Hal ekleri

İlgi hali (genitif) eki: - nıñ/niñg

Doğu Türkçesi'nin umumî ilgi hali eki olan -nıñ/-niñg metnimizde de düz ünlülü şekilleriyle yer almıştır: haķıķatnıñg, pırniñg gibi

Yükleme hali (accusatif) eki: - nı/-ni; - n-nı/-ni Çağatayca'da olduğu gibi metnimizde de umumî yükleme hali ekidir: dünyanı, nefsnı gibi. Özbek ağızlarında görülüp son devir yazı diline de geçen bir husûsiyet olarak metnimizde, - nı/-ni yükleme hali ekinin, - nıñg/-niñg yerine kullanıldığı da görülmektedir: Ol kırk maķâmı onı maķâm-i şerī' atda turur "O kırk makamın onu şeriat makamındadır." "Köngülni Haķnı rızasığa berse kerek "Gönüllü Hakk'ın rızasına vermelidir." gibi (bu husûs için bk. A.J.E. Bodrogligeti, *Hâlis' s Story of İbrâhîm*, Leiden 1975, s.9).

-n eki ise Eski Türkçe'den beri iyelikten sonra kullanılan yükleme hâli ekidir. Eski Türkçe'de her şahıs iyelik ekinden sonra kullanıldığı hâlde, sonraları kullanılış sahası daralmış, sâdece üçüncü şahıs iyelik ekinden sonra kullanılır olmuştur. Metnimizde de bazen üçüncü şahıs iyelik ekinden sonra -n ekinin kullanıldığı görülmektedir: da' vâsın, şerbetin gibi.

Verme hâli (datif) eki: - ğa/-ge, - қа/-ke; - a/-e

-ğa/-ge, - қа/-ke verme hâli ekinin metnimizde ünsüz uyumuna bağlanmış olduğu görülür: yolğa, köke gibi. Ancak ekin kalınlık-incelik uyumu bakımından durumu bilhassa yabancı kelimeler için kesinlik göstermez. Çağatayca'da olduğu gibi, Özbekçe'de de kalın ek kullanma temayülü vardır: risâleğa, şeyhğa gibi.

-a/-e ekinin bazen iyelik ekli kelimelerden sonra kullanımına Eski Türkçe'de rastlanmaktadır (bk. *AGr.* §180). Daha sonra bu ekin sahası daralmış Doğu Türkçesi'nde -ğa/-ge, - ka/-ke umumî verme hâli eki olarak devam etmiş, Batı Türkçesi ise, baştaki ğ-/g - seslerini düşürerek eki -a/-e olarak

umumîleştirmiştir. Metnimizde -a/-e ekine bir misâlde rastlanması (emrine), bu eski kullanılışın bir kalıntısı olabileceği gibi, Batı Türkçesi imlâsının tesiriyle de olabilir.

Bulunma hâli (locatif) eki: - da/-de

-da/-de bulunma hâli eki ünsüz uyumuna bağlı değildir: kökde, tarlada gibi.

Çıkma hali (ablatif) eki: - dın/-din

-dın/-din çıkma hali eki de ünsüz uyumuna bağlı değildir: aţlasdın, küfrü zâlâledtin gibi.

Eşitlik hâli (equatif) eki: - ça/-çe

-ça/-çe eşitlik hali eki ünsüz uyumuna bağlı değildir: miğdârimça gibi.

Vasita hâli (instrumental)

Eski Türkçe'de vasita hâlini kuran -n eki, bilindiği gibi daha sonra işlekliliğini kaybetmiş, bazı zarf ve edatlarda kalıplaşmıştır. Çağatayca'da da olduğu gibi, metnimizde de vasita hali birle, birlen edatları ile teşkil edilmektedir: şerî' at emri birle, yazuğ birlen gibi (bu husûs için bk. J.Eckmann, *Chagatay Manual*, Indiana University Publications Uralic and Altaic Series, Volume 60, Mouton and Co., The Hague, The Netherlands 1966, § 48; K.Eraslan, 'Alî Şîr Nevâyî, *Nesâyimü' l-maḥabbe min şemâyini' l-fütüvve* (Metin ve dil hususiyetleri), İstanbul 1969 (Edebiyat Fakültesi doktora tezi).

İyelik ekleri

İyelik ekleri Eski Türkçe'den beri çeşitli şive ve lehçelerde büyük bir değişikliğe uğramadan bugüne kadar devam etmiştir. Başlıca değişme düz ünlüden ibaret olan (-1/-i gibi) veya içinde düz ünlü bulunan (-mız/-miz, -ñgiz/-ñgiz gibi) eklerin, düzlük-yuvarlaklık uyumuna bağlanmaları ve Âzerî Türkçesi'nde olduğu gibi -ñg>-v, -ñgiz>-vuz/-vüz olmalarıdır.

Teklik	1. şahıs: - m	: içim, taşım
	2. şahıs: - ñg	
	3. şahıs: - 1/-i, - sı/-si	: maḳâmı, keşesi
Çokluk	1. şahıs: - mız/-miz	
	2. şahıs: - ñgız/-ñgiz	: yüzüñgiz
	3. şahıs: - ları/-leri	: hüşlarığa

Âitlik eki

Metnimizde âitlik eki olarak yalnızca -ki geçmektedir: kündeکیدin gibi.

Sıra sayı sıfatları

Metnimizde kullanılan sıra sayı sıfatlarının durumu şöyledir: ilk, evvel, ikinci, üçüncü, dördüncü/törtüncü, beşinci, altıncı, yedinci, sekizinci, toğuzuncu, onuncu.

Şahıs zamirleri

Metinde geçen şahıs zamirleri ve çekimleri şöyledir:

Teklik 1. şahıs: men, maŋga, meni

2. şahıs: sen

3. şahıs: ol, anıŋ, anı, aŋga, anda

Çokluk 1. şahıs: biz, bizge, bizdin

2. şahıs: siz

3. şahıs: alar, alarga, alardın

Dönüşlülük zamiri

Metnimizde Doğu Türkçesi'nde olduğu gibi dönüşlülük zamiri olarak yalnızca öz zamiri kullanılmıştır: özüm, özi, özleri gibi.

İşaret zamiri

Metnimizde işaret zamiri olarak yalnızca bular geçmektedir.

Şekil ve zaman ekleri

Metnimizde yer alan şekil ve zaman eklerinin durumu şöyledir:

Geniş zaman eki: - (u)r/-(ü)r

Ekin yardımcı ünlüsü daima yuvarlaktır: ayturlar, berür gibi.

Görülen geçmiş zaman eki: - dı/-di, - du/-dü; - tı/-ti, - tu/-tü

Ek ünlüsünün durumu, düzlük-yuvarlaklık uyumu bakımından karışık-
tır: tüştüm, urdum yanında boldı, kördi, tüşti gibi

Öğrenilen geçmiş zaman eki: - pdur/-pdür (< - p turur)

Öğrenilen geçmiş zaman teşkilinde kullanılan bu şekil, Eski Türkçe devresinden sonra ortaya çıkmış ve bilhassa Doğu Türkçesi ile Âzerî Türkçesi'nde -mış/-miş, -muş/-müş ekinin yanında yer almıştır (bk. *Chag. Man.* §126, 127; *Nesâyim* s. 132-134; Az. T. §121, 127); aytıpdurlar, sözlepdürler gibi.

Gelecek zaman eki: ğay/-gey, - kay/key

Metinde gelecek zaman bu ekle teşkil edilmektedir ve ek ünsüz uyumuna bağlanmıştır: salğay, körgey, tapğay, örgetkey gibi. Bir misâlde ekin ünsüz uyumuna bağlı olmadığı görülür: satğay.

Şart eki: - sa/-se (< - sar/ - ser)

Şart eki ve şart çekimi diğer birçok şive ve lehçelerde olduğu gibidir: tileseñg, alsa gibi.

Emir ekleri

Metnimizde emir eklerinin ve emir çekiminin teklik şahısları geçmektedir:

Teklik	1. şahıs: - ay/-ey (< - ayın/ - eyin)	: tapay
	2. şahıs: - ğıl/-gil (ekseri)	: bolğıl, bilgil
	- kıın/-kin (nâdir)	: aytkin
	- ø (nâdir)	: (nazar) kııl
	3. şahıs: - sun/-sün	: bolsun, körsün

Gereklilik

Gereklilik kipi teşkili, Doğu Türkçesi'nin birçok şive ve lehçelerinde olduğu gibi kerek kelimesinin - mak/-mek ekli fiil kök ve gövdelerine getirilmesi ile yapılmaktadır: törtünçi kelime-i haqîkatnı bilmek kerek "Dördüncü (olarak) hakikat kelimesini bilmek gerek/Dördüncü (olarak) hakikat kelimesi bilinmelidir." gibi.

Menfi geniş zaman eki: - mas/-mes (< - maz/-mez)

Bilindiği gibi Eski Türkçe'de -maz/-mez olan menfi geniş zaman eki, bu devreden sonra ekin sonundaki -z ünsüzünün sertleşmesi ile -mas/-mes şekline geçmiş ve bu şekil Çağatayca ile Özbekçe'de umumileşmiştir (bk. *Chag. Man.* § 102; *Nesâyim*. S. 127; ÖGr. § 294). Metnimizde de menfi geniş zaman eki daima -mas/-mes şeklindedir: sığmas, körünmes gibi.

İsim-fiil ekleri

Metnimizde geçen isim-fiil ekleri şunlardır:

-(u)r/-(ü)r

Metnimizde pek fazla misâlleri bulunmamaktadır: kılor bolsa gibi.

ğan/-gen, қan/-ken

Doğu Türkçesi'nde en çok kullanılan isim-fiil eklerinden biridir. Eski Türkçe devresinden sonra Doğu Türkçesi'nde -duk/-dük isim-fiil ekinin yerini de almaya başlamıştır. Ek -duk/-dük mânasını taşıdığı gibi, bazen aktif fiil kök ve gövdelerinde pasif mânasını da vermektedir: alğan niyâzıdın "aldığı yardımdan", şöfi değenni gürıda tapmağaylar "sofi denilen (kişiyi) mezarında bulmazlar.", aytken risâleğa 'amel kılıp "bildirilen risaleye göre amel edip...."

-mış/-miş

Ek düzlük-yuvarlaklık uyumuna bağlı değildir ve metnimizde bir-iki misâlde görülmektedir: bolmış turur, yemiş dek gibi (isim-fiil ekleri için bk. K.Eraslan, Eski Türkçe'de isim-fiiller (partisipler), Doçentlik tezi - İstanbul 1974).

Zarf-fiil ekleri

Metnimizde geçen zarf-fiil ekleri şunlardır:

-a/-e

Birkaç birleşik fiilde görülmektedir: başқара'1 - (< başқара al-), köye бer - gibi.

-ğanda/-gende (< -ğan/-gen + da/de)

Türkiye Türkçesi dışında yaygın şekilde kullanılan ve -ınca/-ince fonksiyonunda bir zarf-fiil ekidir: bolğanda "olunca" gibi.

-ğunça/-günçe (< -ğun/-gün + ça/çe)

Eski Türkçe'den beri kullanılan bu birleşik zarf-fiil eki, metnimizde büyük ölçüde uyuma bağlıdır: tozğunça, bilmegünçe gibi. Bir misâlde de uyum dışı olduğu görülür: yürmeğunça

-may/-mey (< - ma/-me+ y< - mayın/-meyin)

Daha ziyade Çağatayca ve Özbekçe'de yaygın kullanılışı olan ek metnimizde de yer almıştır (ekin yapısı için bk. *AGr.* §234): kılmay, bilmey gibi.

-p

Ek Eski Türkçe'de olduğu gibi Doğu Türkçesi'nde de ünlü ile biten fiil tabanlarına doğrudan doğruya getirilmekte, ünsüzle biten fiil tabanlarına ise yardımcı ünlüyle getirilmektedir. Yardımcı ünlü eskiden beri düzlük-yuvarlaklık uyumuna bağlanmıştır: sunup, köydürüp, dep, erip gibi.

-u/-ü

Bir iki misâlde görülmektedir: karşı (< karşı-u), teyü (< tey-y-ü) gibi.

Yardımcı fiiller

Metnimizde yer alan başlıca yardımcı fiiller şunlardır:

al-

Bu fiilin yardımcı fiil olarak kullanılışı Eski Türkçe devresinden sonradır. Bilhassa Çağatayca ve Özbekçe'de bil - yardımcı fiilin yanında ikinci bir yardımcı fiil olarak iktidar çekiminin kuruluşunu sağlar (fazla bilgi için bk. *Chag. Man.* § 81, e; *Nesayim.* S. 168-169). Metnimizde al - fiili ile ilgili şu misâller bulunmaktadır: başkara' l - (< başkara al-), kıla' l - (< kıla al-). gibi.

ber -

Birdenbirelik ifade eden bu yardımcı fiil metnimizde yer almaktadır: toya ber-, köye ber - gibi.

bol-

Türkçe'nin isimlerle veya isim grubuna giren kelimelerle birleşik fiil teşkil eden bu yardımcı fiili, Türkçe'nin diğer şive ve lehçelerinde olduğu gibi metnimizde de büyük ölçüde kullanılmıştır: kıyām bol-, büt bol - gibi.

e-/er-

Bilindiği gibi Türkçe'nin bu ana yardımcı fiili başlıca iki fonksiyona sahiptir: Birincisi müstakil olarak bildirmeyi teşkil etmek, ikincisi de çekimli fiillerle birleşik zamanı kurmak: tağ erür, revā ermes gibi.

ķıl-

Metnimizde, isimlerle birleşik fiil teşkil eden bu yardımcı fiil de geniş ölçüde kullanılmıştır: iş ķıl-, endişe ķıl - gibi.

tur-

Türkçe'de hem esas fiil, hem de yardımcı fiil olarak kullanılan tur - fiili, Çağatayca'da da olduğu gibi yardımcı fiil olarak iki fonksiyonu bulunmaktadır: Birincisi -p zarf-fiil ekli teşkilleriyle, geniş zaman kipinin veya bu kipi eklenmiş şeklinin birleşmesi ile öğrenilen geçmiş zamanı kurmak: aytıpdurlar (< aytıp tururlar), sözlepdürler (< sözlep tururlar) gibi (bunun için bk. *Chag. Man.* § 126-128; *Nesayim.* S. 133). İkinci fonksiyonu ise, teklilik ve çokluk 3.şahıslarda erür yerine geçerek bildirmenin geniş zamanını kurmak. Metnimizde bu fonksiyonu ile kullanılan tur - yardımcı fiili ekseriya varlığını korumakta, bazen de eklenmektedir: bāṭıl turur, uluğraq turur yanında bardur, şüretidür, yoqtur gibi.

Edatlar

Metnimizde yer alan başlıca edatlar şunlardır:

a) Ünlem edatları

Seslenme edatları	: ey	Ey t̄alib, eger H̄aķnı taleb ķılıp...
	yā	Yā 'Alī, faķīrlık maķāmında on maķām bar turur.
Sorma edatları	: ne	Yā Rab, ol ne şüret erdi...
	: neçük	Ey derviş, aḥvālımız neçük bolğay?
Gösterme edatları	: uşbu	H̄ızır Babam meṇi saldı uşbu yolğa

b) Bağlama edatları

Sıralama edatları	: ve	Ya' nî belâ ve miḥnet başığa kelse...
Denkleştirme edatları:	yâ	Yâ bilip âmel kılmasa...
Cümle başı edatları	: ammâ	Ammâ meşâyıḥlar ol şüretni beyânında muḥ telif sözlepdürler.
	: eger	Eger tevbe kılmay dünyâdın barsa...
	: meger	Bol fi' l mü' minlerde bolmas, meger münâfıqlarda bolğay
Sona gelen edatlar	: ki	Her dervîş ki bol yeti maḳâm dervîşlik ni bilmese... kim Şeyḥ Şihâbü' d-dîn raḥmetu' llâhi 'aleyhi aydılar kim...

c) Son çekim edatları

bilen	du' â ve zârî bilen
birle	şerî' at emri birle
birlen	yazuḳ birlen, edeb birlen
deḳ	su deḳ, pervâne deḳ
soḅgra	andın soḅgra, bizdin soḅgra
üçün	riyâ üçün, dünyâsı üçün

C- Sentaks Husûsiyetleri

Metnimizin sentaks husûsiyetleri olarak şunlar söylenebilir:

Bildirme

Bildirmenin müsbet ve menfisi genellikle er - yardımcı fiili ile teşkil edilmektedir: Fakır bir tağ erür. Şeyh ornı aña revâ ermes. 3. şahıs müsbet bildirmede ise erür yerine turur geçebilir: Kelime-i şeriat bu turur. Bazen yardımcı fiil ekleşir: Ol sûret fakırlık şüretidür. Bazı hallerde yardımcı fiilin kullanılmadığı görülür: Ve ayğaylar ki men bîzâr men, Hüdâ bîzâr degeyer. Şöfilerde riyâzet yok, fakırlerde kanâ' at yok...

Cümle unsurlarının sırası

Metinde cümle unsurları genellikle Türk cümle yapısına uygun bir sırada olmakla beraber, bazı hallerde bu sıranın bozulduğu görülür: Ve eger şöfi tâatını halkğa zâhir kılsa riyâ üçün, ellig yıllık tâ' atını zerre-i ta' amğa satğay.

Miktar uyumsuzluğu

Metnimizde sık sık görülen bir husûsiyetde bilhassa fâil ile fiil arasındaki miktar uyumsuzludur: Ol şeyhler kim müridlerinin tama' kılgay... Eger müridleri nezr ü niyâz bermese... Andağ şeyhler mel' ün turur. Hirmet ifade etmek için, teklik fâile fiilin çokluk olarak bağlandığı görülür: Hâce Ahmed-i Yesevî aytıpdurlar kim... Şeyh Hasan-i Başrî rahmetu' llâhi 'aleyhi rivâyet kırlurlar. Neçük kim Hâzret-i nebiyyinâ şalla' llâhu 'aleyhi ve sellem aydılar.

Yesevî'nin Fakr-nâmesi Metin

الحمد لله رب العالمين والعاقبة للمتقين
والصلوة والسلام على رسوله محمد وآله أصحابه أجمعين

Ammâ bilgil bu risâle-i kûṭbu' l-aḳṭâb ve server-i meşâyih sultānu' l-evliyâ burhānu' l-etḳiyâ, ferzend-i ḥân-i ḥazret-i sultānu' l-enbiyâ, şalla' llāhu 'aleyhi ve selem, Ḥazret-i sultān Ḥâce Aḥmed-i Yesevî andağ aytıpdurlar kim bizdin soñgra âḥirü' z-zamān yakın bolğanda andağ meşâyihlar peydâ bolğay kim İblis, 'aleyhi' l-la' ne, alardın sebaḳ alğay ve heme ḥalk alarğa muḥib bolğay ve müridlerini başkara'l-mağaylar.

Ol şeyhler kim müridleridin ṭama' kılğay ve cānını küfr ü ḳalâletdin ayırmağay ve ehl-i bid'atnı yaḥşı körgey (ve ehl-i sünnetni yaman körgey) ve 'ilm-i şerî' at birle 'amel kılmağay ve nâ-maḥremlerğa köz salğaylar ve ya-

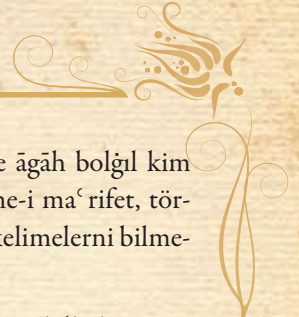
manlığ pîşe kılıp Allâhu Ta'âlânîng rahmetidin ümîd tutqaylar ve meşâyih işlerini hor körgeyler, müridleri red bolğay, özleri (hem) mürted bolğaylar. Ve yene hârlık zârlık birle müridleriniñ eşikide yürgeyler, ol hâlda müridleridin niyâz algaylar. Eger müridleri nezr ü niyâz bermese, uruşqaylar ve ayğaylar ki men bîzâr men, Hudâ bîzâr, degeyler.

Şeyh oldur ki niyâz alsa, müstahaklarğa bergeyler. Eger alıp özleri yesel , murdâr et yemiş dek bolğay. Eger ton kılıp keyseler, ol ton tozğunça Hâk Ta'âlâ namâz ve rûzesini qabul kılmağay. Ve eger alğan niyâzıdın nân kılıp yese, Hâk Ta'âlâ anı düzejde türlüğ 'azâbğa giriftâr kılğay. Ve eger andağ şeyhğa bir kişi i' tikâd kılrsa, kâfir bolğay. Andağ şeyhler mel' ün turur. Anıng fitnessi Deccâldın bed-ter turur. Şerî' atda, tariqatda, haqîkatda, ma' rifetde mürted turur.

Ey tâlib, eger Hâk'nı taleb kılıp tapay deseñg, andağ pîrge qol bergil kim şerî' atda 'ârif-i bi' llâh bolsa, haqîkatda kâmil-i mükemmel bolsa, ma' rifetde deryâ-yi 'ummân bolsa. Andağ pîrge qol bergil kim işiñg sa' âdet bolğay. Eger mürid şerî' at 'ilmini bilmese, şerî' at ilmini örgetkey. Eger tariqatda vâkı' peydâ bolsa, tariqat 'ilmi birlen yolğa salgay ve haqîkat sarıdın müridge yol körsetkey ve ma' rifetde cezbe-i Hâk peydâ kıldurğay.

Şeyh Zu' n-nün-i Mısrî, *rahmetu' llâhi 'aleybi*, andağ aytıpdurlar kim mürid kırk yıl hizmet kılmağunca, şeyhlik ve fakîrlik ve dervişlik orni aña ta' yin bolmas ve hırka keymeki aña revâ ermes. Hâzret-i sultân Ahmed-i Yesevî aytıpdurlar ki her kim pîrlik ve şeyhlik da' vâsın kılur bolsa, kırk yıl tâ pîrniñg hizmetide yürmeğünça, şeyh orni aña revâ ermes. Ve eger mürid alsai red turur. Her kim dervişlik da' vâsın kılrsa, evvel Hâk emrine boyun sunup şerî' at emri birle yolğa yürgey ve bâtıl işlerdin ve bid' at işlerdin perhîz kılğay. Keçe kıyâm bolmağünça ve kündüz hizmet kılmağünça şeyhlik da' vâsın kılrsa, işi bâtıl turur. Her kim şerî' at emridin çıksa, mürted turur. Eger tevbe kılmay dünyâdın barsa, Hâk Ta'âlâ tamuğda türlüğ 'azâbğa giriftâr kılğay.

Ey dervîş, eger zâhid bolsa riyâyî ve eger 'âbid bolsa sevdâyî (ve eger) sôfi bolsa gedâyî (ve eger) dervîş bolsa hercâyî, sôfilıkları murdâr, işleri fesâd, müridleri mürted; şüfilıkları hõd-râylık, dervîşlikleri çama' lik, niyetleri fitnelik, tariqaları ibâhet, sünnetleri bid' at, fi' lleri qabâhat, neticeleri şekâvet, sırları hıyânet ve guslları cenâbet. Şüfilderde riyâzet yok, fakîrlerde çanâ' at yok, ganîlerde sehâvet yok, dervîşlerde vehm-i kıyâmet yok.

Ey dervîş, ahvâlimız neçük bolğay? Ey dervîş, bilgil ve āgâh bolğıl kim evvel kelime-i şerî' at, ikinci kelime-i ʔarîkat, üçüncü kelime-i ma' rifet, tötünçü kelime-i haqîkatnı bilmek kerek. Eger şüfi bolup bu kelimelerni bilme-se, süfi çemes.

Kelime-i şerî' at bu turur	:	لا اله الا الله محمد رسول الله
Kelime-i ʔarîkat bu turur	:	لا اله الا الله صفًا صفًا محمد رسول الله
Kelime-i ma' rifet bu turur	:	لا اله الا الله عظمته محمد رسول الله خلقه
Kelime-i haqîkat bu turur	:	لا اله الا الله بقدرته محمد رسول رسالة

Ey dervîş meşâyılıh mâ teqaddemeniñg faqîrlılığını qabûl kılıp, sözleriğa pey-revlik kılıp, ahkâm ve erkânlarını bilip hevâ vü hevesni terk kılıp, nef-sni mücâhede yayı birlen sındurup öziğe muṭî' kılıp ve qanâ' atnı pîşe kılıp, qazâsiğa râzî bolup, belâsiğa şabr kılıp ni'metiğa şükr kılıp aytken risâleğa 'amel kılıp Hüdâ-yi Ta' âlâniñg emrlerini becây keltürse, dervîşlik atı añğa müsellemler bolur. Yoq erse, bularnı bilmey şeyhlik da' vâsın kılsa, kıyâmet küni qara yüzlüg bolup şermende bolğay, ne' ūzu bi' llâh min zâlike. Faqîrlılıq mertebesi maqâm-i a' lâ turur, her kimge müyesser bolmas.

*Qudret birlen Haq'dın bizge fermân boldı,
Tüpsiz teñgiz içre yalguz tüştüm döstlar.
Ol teñgizğa uğan ezim fermân kıldı,
Bihamdi'llâh şihhat selâm keçtim döstlar.*

*Yaşım yetti, ömrüm keitti, kökke uçtum,
Bağrım taştı, 'aqlım şaştı yerge tüştüm,
Nefs-i şeytân haylı birle köp uruştum,
Şabr u rızâ maqâmâtın aştumdöstlar.*

*Toquzımda tükel tozdım, tükenmedim,
On yaşımda oñg yanımğa örkülmedim
On birimde öz nefsimge zâbıt boldım,
Fakr u rızâ maqâmâtın keçtim döstlar.*

*On ikimde barça ervâh kelâm kıldı,
Hürler qarşu kelip mañga selâm kıldı,
Sır şerbetin sâkî bolup mañga sundı,
Anı alıp edeb birlen içtim döstlar.*

On üçümde gavvâş bolup deryâ çomdum
Ma' rifetni gevherini sırdın terdim,
Şem' in körüp pervâne dek özüm urdum,
Bî-hüş bolup 'aklım keitti şaştım döstlar

On törtümde tofrağ-şifat h' arlık tarttım,
Hü Hü teyü başım birlen tünler kattım,
Miñg altunluk kıymetini birge sattım,
Andın soñgra kanat kakıp uçtum döstlar.

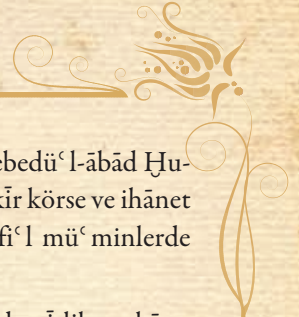
On beşimde dergâhıge yanıp keldim,
Yazuk birlen her iş kıldım, alıp keldim,
Tevbe kılıp Hâk'ka boyun sunup keldim,
Tevbe kılıp yazuklardın kaçtım döstlar.

Cebra' il vahiy keltürdi haq Resülğa,
Âyet keldi zıkr aytkin dep cüz ü külğa,
Hızır Babam meni saldı uşbu yolğa,
Andın soñgra deryâ bolup taştım döstlar.

Şeri' atıñ büstânıda cevlan kıldım,
Tarikatniñ gülzârıda seyrân kıldım,
Haqiqatniñ bazarıda tayrân kıldım,
Ma' rifetniñ eşikini açtım döstlar.

Elest hamrın pîr-i muğân toya berdi,
İçe berdim miqdârımça koyu berdi
Kul Hâce Ahmed içim taşım köye berdi,
Tâliblerğa dürr ü gevher saçtım döstlar.

El-kışsa, bu maqâm enbiyâlar ve 'arifler ve 'aşıklarnıñ maqâmı turur. Hususen Hazret-i Resül-i Ekrem, salla'allâhu 'aleyhi ve sellemniñ maqâm-ları turur, ya' nî الفقر فخری dediler. Ve faqirni yahşı körmek imândın turur ve faqirni h' ar tutmaq küfr turur. Neçük kim Hazret-i nebiyyinâ, şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem, aydılar: حب الفقراء من الايمان و بعض الفقراء من الكفر Ammâ faqirlik mertebesi ve hurmeti yeti kat âsmândın ve yeti kat yerdin uluğraq turur. Neçük kim Hazret-i Resül-i Ekrem, şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem, aydılar: حرمة الفقراء المؤمنین اعظم عند الله من سبع السموات والارضین

Ey dervîş, her kim gânilerni ikrâm kılrsa dünyâsı için, ebedü' l-âbâd Hüdâ-yi Ta' âlânıñ la' netiğa giriftâr bolur; ve eger faķırnı haķır körse ve ihânet kılşa, Hüdâ-yi Ta' âlâ çendîn 'azâbğa giriftâr kılğay. Bol fi' l mü' minlerde bolmas, meger münâfıqlarda bolğay.

Hazret-i 'Alî rażiya' llâhu 'anhı, rivâyet kılurlar kim dervîşlik maķâmı kırk turur. Eger bilip 'amel kılrsa, derlviki pâk turur; ve eger bilmese ve örgenmese, dervîşlik maķâmı aña harâm turur ve câhil turur. Ol kırk maķâmını onı maķâm-i şerî' atda turur ve onı maķâm-i ʔarîkatda turur ve onı maķâm-i ma' rifetde turur ve onı maķâm-i haķîkatda turur.

Ol on maķâm şerî' atda turur: Evvel îmân keltürmek Haķ Ta' âlânıñ birlikige ve barlıkığa ve sıfatığa ve zâtığa. İkinçi namâz oķumaķ turur. Üçünçi rûze tutmaķ turur. Törtünçi zekât bermek turur. Beşünçi hac kılmaķ turur. Altınçı mülâyim sözlemaķ turur. Yetinçi 'ilm örgenmaķ turur. Şekizinçi Hazret-i Resül-i Ekrem, şalla' llâhu 'aleyhi ve sellemniñ sünentlerini becây keltürmaķ turur. Tokuzınçı emr-i ma' rûfnı becây keltürmaķ turur. Onunçı nehy-i münker kılmaķ turur.

[Ol] on maķâm ʔarîkatda turur: Evvel tevbe turur. İkinçi pîrge ķol bermâķ turur. Üçünçi havf turur, Törtünçi recâ turur, ya' nî Haķ Ta' âlâ rahmetidin ümidvâr bolmaķ turur. Beşünçi vird-i evķatnı becây keltürmaķ turur. Altınçı pîrni hıżmetide bolmaķ turur. Yetinçi pîrniñ icâzeti birle sözlemaķ turur. Şekizinçi naşîhat eşitmek turur. Tokuzınçı tecrid bolmaķ turur. Onunçı tefrid bolmaķ turur.

On maķâm ma' rifetde turur: Evvel fenâ bolmaķ turur. İkinçi dervîşliķnı kabûl kılmaķ turur. Üçünçi her işke taħammül kılmaķ turur. Törtünçi helâl ʔayyib ʔaleb kılmaķ. Beşünçi ma' rifet kılmaķ turur. Altınçı şerî' at ve ʔarîkatnı ber-pây tutmaķ turur. Yetinçi dünyânı terk kılmaķ turur. Sekizinçi âhiretni ihtiyâr kılmaķ turur. Tokuzunçı vücûd maķâmını bilmaķ turur. Onunçı haķîkat esrârını bilmaķ turur.

[Ol] on maķâm haķîkatda turur: Evvel haķ-râh bolmaķ turur. İkinçi yaķşı yamanı tanımaķ ve burun loķmage ķol salmaslıķ, belki fażlage ķanâ' at kılmaķtır. Özini, loķmasını sebîl-râh kılmaķ ve kişini âzâr bermegey ve faķirliķğa münkir bolmağay ve seyr-i sülûk kılmaķ, her kimdin sırrın saklamaķ ve şerî' at ve ʔarîkat [ve ma' rifet] ve haķîkat maķâmını bilmek ve 'amel kılmaķ.

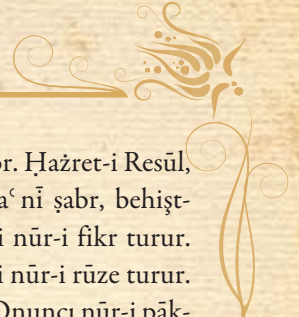
Şeyh Hasan-i Başrî, rahmetu' llâhi 'aleyhi, rivâyet kılurlar: Hazret-i Resül, rahmetu' llâhi 'aleyhi ve selemdin Hazret-i 'Alî, rażiya' llâhu 'anhı,

aydılar: Mi' râc keçesi Haq Ta'âlânın fermânı birlen Hazret-i 'Cebra'îl, 'aleyhi' s-selâm, Burâk kelturdiler. Yeti kat âsmândın aşurdu, Teñgri, 'azze ve celle, kudreti birlen; 'acâyiblerni kördi. Hazret-i Rabbu' l-erbâbdın nidâ keldi: Yâ Seyyide' l-mürselîn, yoqarı nazâr kııl! Hazret-i Resûl-i Ekrem, şalla' l-lâhu 'aleyhi ve selem, nazâr kııldılar erse, 'acâyib şüretlerni kördiler ki anıñ şerhi yer ve kökke sıgmas. Anda hayrân qaldılar ve bî-hüş boldılar. Yene hüş-larıña keldiler ve aydılar: Yâ Rab, ol ne şüret erdi ki kördüm, 'aql u hüşumdın kettim? Hazret-i Rabbu' l-'izzetdin nidâ keldi ki ol şüret faqırlıq şüretidür. Ey Muhammed, eger menı tileseñ, faqır ve tecrid ve tefrid bolgıl; ve eger didâr tileseñ, riyâzet tartqıl, tâ meniñ cemâlmğa müşerref bolğay sen. Ve her kim didâr tilese, gayr-i Haq aña harâm turur.

Faqırlıq şüreti kökde erdi, kökdin yerge indi. Şahâbeler faqırlıq şüretini kördiler. Ammâ meşâyıqlar ol şüretni beyânıda muhtelif sözlepdürler. Hazret-i 'Alî, kerrema' llâhu vechehu, aydılar: Hazret-i Muhammed Muştafâ, şalla' llâhu 'aleyhi ve sellem, ol keçe Mi' râcdın yanıp keldiler, mubârek yüzleride nürî kördüm. On sekiz miñ 'âlem mañga ol nürdın 'iyân boldı. Anda aydım: yâ Resûl' llâh, bu kün yüzüñgizde nür kördüm, kündeکیدin ziyâde. Hazret-i Resûl, şall' llâhu 'aleyhi ve sellem, aydılar: Bol keçe Mi' râc' da Rabbu' l-'âlemîn hazretide faqırlıq şüretini kördüm, 'ışq şarâbıdın bir cür' a nüş kıldım, dediler. Hazret-i 'Alî, razıya' llâhu 'anhu, aydılar: Bu hâlda men hem arzû kıldım. Hazret-i Resûl, şalla' llâhu 'aleyhi ve sellem, 'ışq şarâbıdın cür' aî mañga hem berdiler, içtim, bî-hâl boldum ve bî-hüş boldum. Yene hüşümğa keldim, her ne Hazretke mu'âyene ve müşâhede erdi, mañga hem şundag boldı. Hazret-i Resûl-i Ekrem, şalla' llâhu 'aleyhi ve sellem, aydılar: Yâ 'Alî, faqırlıq maqâmında on maqâm bar turur ve on nür bar turur ve on yol bar turur ve on orun bar turur, kırk mertebe bar turur.

Ol on maqâm bardur: Evvel qanâ' at turur, çünânçı Hazret-i Resûl-i Ekrem, şalla' llâhu 'aleyhi ve sellem, aydılar: القناعة كنز لا يفنى Ya' nî qanâ' at gencdür kim hergiz tükenmes. Ve mâlnıñ fayidesi yoqtur, ölüm vaqtıda münkatî' bolur. İkinçi maqâm-i faqr, belâga tahammül kıılmaqdur. Üçüncü maqâm-i faqr, giriftârlıq turur bendelikige. Dörtüncü maqâm-i faqr, 'azâb turur, Eyyüb dek bolmuş turur. Beşinci maqâm-i faqr, hayret turur. Altıncı maqâm-i faqr, riyâzet turur. Yetinci maqâm-i faqr, açlıq turur. Sekizinci maqâm-i faqr, helâket turur. Tokuzinci maqâm-i faqr, dil-haste bolmaq turur. Onunçı maqâm-i faqr, Hazret-i rabbu' l-'izzetlik turur.

Ve on nûr-i fakır turur: Evvel nûr-i şıdķ. İkinçi nûr-i şabr. Hâzret-i Resûl, şalla' llâhu 'aleyhi ve selem, aydılar: الصبر كنز من كنوز الجنة Ya' nî şabr, behişt-niň gencleridin turur. Üçünçi nûr-i şükür turur. Törtünçi nûr-i fikr turur. Beşinçi nûr-i zikr turur. Altınçi nûr-i namâz turur. Yetinçi nûr-i rûze turur. Şekizinçi nûr-i îmân turur. Toķuzınçi nûr-i şadaķa turur. Onunçi nûr-i pâk-cân turur.

Ve on yol-i fakır turur: Evvel tevbe turur. İkinçi yazuķlardın kıytmâķ turur. Üçünçi peşimânlık turur, yaman işlerdin. Törtünçi hayret turur. Beşinçi maķâm hârlik ve zârlik turur. Altınçi Hâķ Ta' âlâ'dın yari tilemek turur. Yetinçi yaman yollardın yanmak turur. Şekizinçi Hüdâ-yi Ta' âlâ'niň zikri birlen bolmak turur. Toķuzınçi tefekkür turur. Onunçi fenâ bolmak turur.

Ve on orun bar turur: Fakır turur hikmet turur, 'adl turur, 'aql turur, hilm turur, hayât turur, 'izzet turur, ihsân turur, settârlık turur, emânet turur, teslîm turur.

Şeyh Şihâbü' d-dîn, kıaddesa' llâhu sırrehu, aydılar: Dervîşlikke bol kırık şerâyetni bilmak ķerek. Andaĝ kişini şöfi deĝeyler. Sulţân Ahmed-i Kübrâ aydılar: Yetmiş üç yıl 'ömr kördüm, kırık yıl müsâfirlik birle boldum, yeti yıl hac kıldım, miň mertebe hatm-i Qur'ân kıldım, yetmiş mertebe Hâzret-i Resûl-i Ekrem, şalla' llâhu 'aleyhi ve sellemni tüşümde kördüm. Mübârek yüzlerige ķarap bol kırık maķâmni mańga aydılar. Men 'amel kıla' lmadım, Hâzret-i Vâcib Ta' âlâga yetişmedim. Hâzret-i Şeyh Şihâbü' d-dîn, rahmetu' llâhi 'aleyhi, aydılar kim bol kırık maķâmniň onı [maķâm-i] şeri' atda turur ve onı maķâm-i ķarikatda turur ve onı maķâm-i haķîkatda turur ve onı maķâm-i ma' rifetde turur. Her sūfi ve her dervîş ve her fakır ki bol kırık maķâmni bilmese ve 'amel kılmasa, şūfilık şeyhlik, faķirlik da' vâsın kılsa, yalĝan turur. Ve eger şūfiĝa bu dünyâni ni' meti [ni] tamâm berseler, kâfirlerge işâret kılsa ķerek. Ve eger 'uķbî ni' metini ve cennetni tamâm berseler, mü' minlerge işâret kılsa ķerek. Miĝnet ü renc [ü] belâni özige körse ķerek. Şūfi eger halvetde bolsa, Hâķ Ta' âlâni zikri birlen bolsa ķerek. Ve eger halk arasında bolsa, şeri' at emri birle iş kılsa ķerek. Ve her vaķtî ki dermânde bolsa, aniň dergâhiĝa şabr kılsa ķerek. Şūfi helâl yemaķdın tevbe kılsa ķerek, illâ biķaderi zarûretin, tâ şübhege tüşmeĝey. Ve eger şūfi dünyâ ni' metini tilese, şūfi emes. Ve eger du'â ve zârî bilen belâ ve miĝnetĝa şabr kılsa, şūfi turur.

Ve şeyhlik maķâm-i mücâhede turur. Ve ehl-i dünyâ bülendni tiler ve ehl-i 'uķbî pestlikni tiler ve hârlikni tiler. Ve eger şūfiĝa belâ ķelse, âh vâh

demes ve şabr kıılır. Ve eger şūfîniñ nefsi ni' met ârzū kılsa, nefsinî ârzūsını bermegey. Ve eger şūfî aç bolsa ve bürehne bolsa, hoşnūd bolğay ve şabrdın özgeni ihtiyâr kıılmağay, hoş tevāzu' lıķ bolğay.

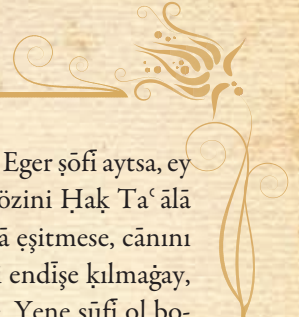
Bol on maķām şerî' atda turur ve on maķām ʔarîķatda turur, teslîm turur, ya' nî belâ ve miħnet başıģa ķeşse, özini teslîmģa cān u dil birle salğay. Yene içmek yemekni ħalkdın tilemesün. Ve gilîm pâresini atlasdın ziyâde körsün. Kündüz rûze, keçce namâzda bolsun ve tilâvet-i Qur'ân birle bolsun.

Nazm

*Diliñg âbırda bolsun râĥat-i merg,
Okup Qur'ân tilâvet kıılmağil terk.*

Ve eger ʔa'âm yeşse ve libās keyse, niyeti 'ibâdet bolsun ve ehl-i maĥabbetdin özgeni zikr kıılmasun. Ve yine ihlâşî birle bolsun. Şūfî her keçce namâz-i teheccüdni terk kıılmasun, ĥavf ve recâ içide bolsun. Ve eger şūfî ʔa'atını ħalkģa zâĥir kılsa riyâ üçün, eĭlig yıllıķ ʔa'atını zerre-i ʔa'âmģa satğay, ʔeñgri, 'azze ve celledģa şâyeste bolmağay.

Ve yine şūfî yolģa râstlıķ birle ķadem koyğay ve râst sözlegey, zîrâ ki köñgöl tilge ĥaber berür. Yene şūfî nefsinî köydürüp fenâ kılsa ķerek; dünyâdın sözlemese ķerek. Ĥaķ Ta'âlâ'nıñ yâdı birlen hoş-vaķt bolsa ķerek. Ve yine şūfî pest-liķây bolsa, Ĥaķ Ta'âlânı tapķay. Eger otķa baķsa, Ĥaķnı körgey ve eger suģa baķsa, Ĥaķnı körgey ve eger yoķarı baķsa, Ĥaķnı körgey ve eger ilgeri baķsa, Ĥaķnı körgey ve eger oltursa, Ĥaķnı körgey müşâhede közi birlen. Ve yine şūfî ilme'l-yakîn 'ayne'l-yakîn maķâmını tapķay. Ve eger sır közi birle yoķarı baķsa, 'arşnı körgey. Ve eger ķoyı baķsa, yeṫi ʔabaķa zemînni tâ taḫte'ş-serâ, püşt-i gāv-i mâĥîni körgey ve ĥiç ĥicâb bolmağay. Ve eger ĥaķķe'l-yakîn közi birlen baķsa, maĥlûķât ve maşnû'âtdın keçip bî-çün ve bî-çiğüne Ĥaķnı körgey ve ma'rifetde barça kevneyn 'âlemini körgey, tanımaķ turur bî-şekk ü bî-şübhe. Ve yine sūfî dünyâ ve âĥiretde anıñ himmetiģa sıģmas, barça behiştiniñ ni' metleri közige körünmes. Yene şūfî degen Ĥudâ-yi Ta'âlânıñ şevķıda su deķ bolup erip aķsa ķerek, köñgölni Ĥaķnı rızâsiģa berse ķerek, ferzendiģa ve mâliģa köñgöl bermese ķerek. Yene şūfî deĭenni gıda tapmağaylar, veyl şırâtda hem tapmağaylar ve cennetde hem

tapmağaylar, Hazret-i Vâcib Ta' âlânîng kurbıda tapğaylar. Eger şofî aytsa, ey Bâr-Hudâyâ, barça 'aşîlerni mañga bağışlağıl dese, anıñ sözini Haq Ta' âlâ red kılmağay. Ve yene süfi tâ Hazret-i Haq Ta' âlâdın nidâ eşitmese, cânını bermegey; münkir ve nekîrdin endîşe kılmağay, kıyâmetni endîşe kılmağay, hür u kusûrga bakmağay, tâ Melik-i Gaffarnı körmegünçe. Yene şüfi ol bolur kim barça işlerdin köngli savuqbolsa, nefis ve shehevâtın şâf bolsa, bātını âfâtdın şâf bolsa, yürüşü şâf bolsa, bātını puhte bolsa, közi iki dünyâdın dūhte bolsa, sırrı efrūhte bolsa.

Bol atılgen sekseen maqâm boldı. Ey dervîş, her bir maqâm bir peyğambeni maqâmları turur. Evvel Hazret-i Âdem, 'aleyhi' s-selâmni ve âhırı Hazret-i Muhammed Muştafa, şalla' llâhu 'aleyhi ve sellemni turur. Sulţānu' l-meşāyih Hazret-i Hâce Ahmed-i Yesevî, rahmetu' llâhi 'aleyhi, aydılar kim yetmiş 'ilm-i âdâbnı bilmegünçe, yetmiş maqâm yolını tay kılıp kezmeğünçe her kim şeyhlik maqâmı da' vâsın kılsa, ol hemân büt bolğay.

Şeyh Serî-i Saqatî, rahmetu' llâhi 'aleyhi, aydılar: Fakr, bir tağ erür, barça kânlarını mekânı turur. Şeyhu' l-meşāyih, qaddesa' llâhu ta' âlâ rûhahu, aydılar: Fakr, bir deryâyî turur. Ol deryânîng pâyânı yok, anıñ pâyânı kişi körgeni yok, becüz Hazret-i Muhammed Muştafa, şalla' llâhu 'aleyhi ve sellem. Seyyidü' t-tâ' ife Hazret-i Cüneyd-i Bağdādî ayturlar: Fakr, bir püşte turur. Seyyid Ahmed-i Kübrâ ayturlar: Fakr, nür-i Hudâ turur; her kimge ol nürni ziyâsı teğse, anıñ ziyâsıdın kemâl-i 'ışk tapar. Şeyh Ahmed aytur: Fakr, bir tâc-i devlet turur; her kim başıga koydı, iki cihânda sulţân boldı. Şeyh Şaķik-i Belhî, rahmetu' llâhi 'aleyhi, aytur: Fakr bir ot turur; her kimniñ könglige tüştü, vücûdı altun boldı. Şeyh Ahmed-i Câm aytur: Fakr, bir şarâb turur; her kişi cür' aî nüş kıldı, tâ kıyâmetğaça pest-likây boldı. Şeyh Kutbu' d-dîn Hayder aytur: Fakr, cezbe-i Hudâvend erür; her kimge teğse, iki cihânda murâdî hâşıl bolur. Hâce 'Abdulâh Hayder aytur: Fakr, hidâyet-i rabbânî turur; her kim ki yol taptı, cavidâne sulţânlığını taptı. Şeyh Manşür-i Hallâc aytur: Fakr, didâr-i Haq Ta' âlâ turur; her kim ki kördü, körmedi. Loqmân-i Serahsî aytur: Fakr, şehbâz-i himmet turur; her kimge qondı, ol kişi 'arşke pervâz kıldı.

Meşāyih kavlı mundağ erür: Fakr, Haq Ta' âlânîng bâğ-i vaşlıdın dırahtı turur. Ol dırahtnıñ butağı 'aql turur, rişesi hidâyet turur, meyvesi hayr u şehâvet turur, sâyesi kanâ' at turur, anıñ bûyı şevk turur. Anıñ bergi her kimge teğdi, 'amel-i sâlih hâşıl kıldı. Ve her kim meyvesidin yedi, hayât-i câ-

vidâne taptı. Ve eger bûyı her kimge yetse, mest ü hayrân bolğay. Ve eger sâyeside orun alsa, âftâb-i haqîkât ańga tüşkey.

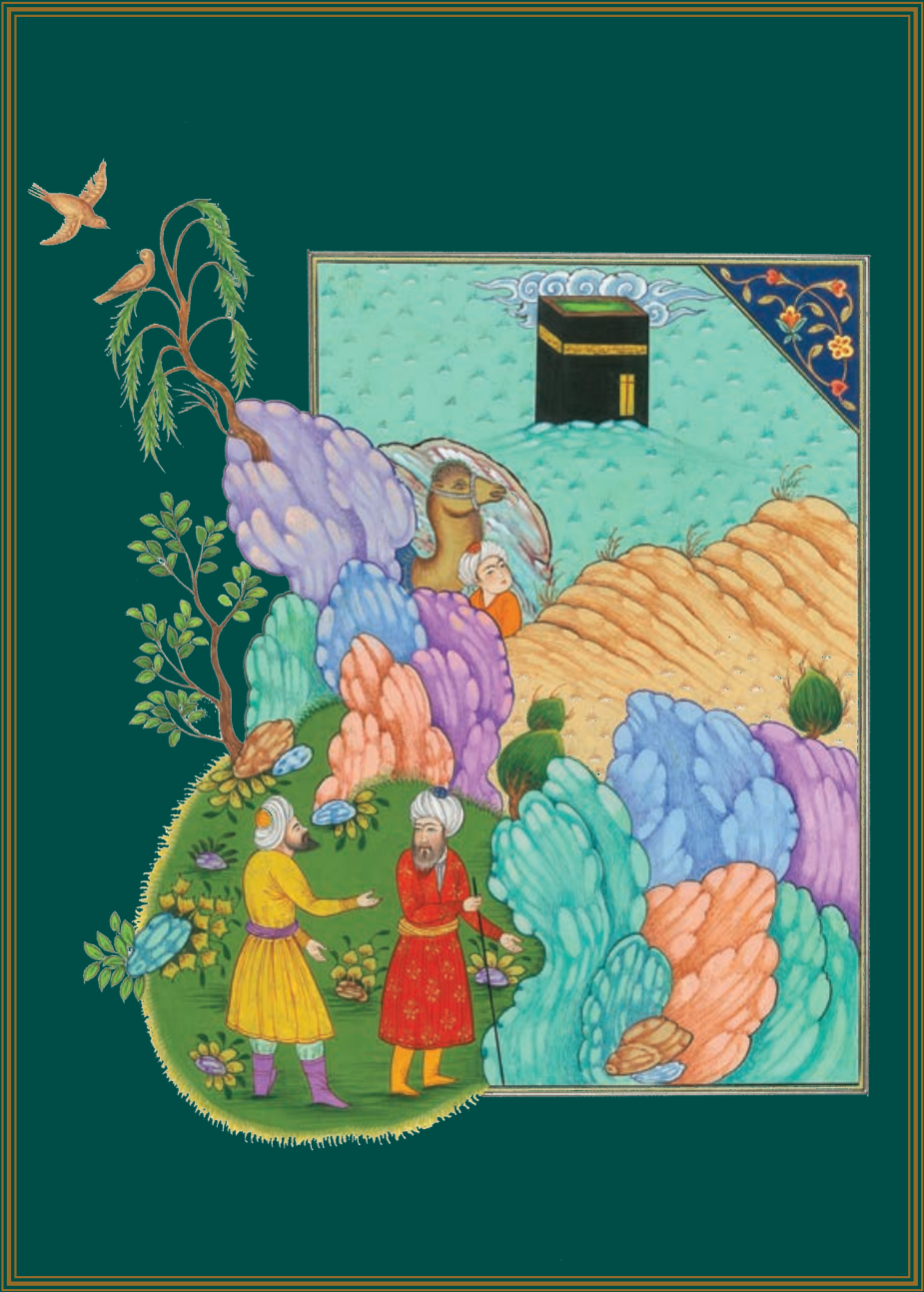
Ey dervîş faqrınıń altı âdâbı bar turur: Evvel yaǵşı ve yaman sözge sükût kılamak ve pîr aldıda hâmûş bolmaq ve bî-icâzet-i pîr sözlememaq, kişi birle açığ bolmamaq ve hâş u 'âmnińg hızmetini kılamak ve nefsini öltürmaq ve hevâ vü hevesni terk kılamak. Faqrın pākize neverse bolmas. Faqr ğurbet turur, aç bolmaq turur. Ve eger aç bolsa, anıńg tahâreti ve zikri ketmes. Ve eger toq bolsa, fesâdlar peydâ bolur.

Faqr maqâmı sekiz turur: Evvel tevbe turur, 'ibâdet turur, maħabbet turur, şabr turur, şükr turur, rızâ turur, zühd turur, 'ariflik turur. Evveli Hâzret-i Âdem, 'aleyhi' s-selâmdın qaldı, 'abidlik Hâzret-i İdrîs, 'aleyhi' s-selâmdın qaldı, şükr ve maħabbet Hâzret-i İbrâhîm, 'aleyhi' s-selâmdın qaldı, şâbirlik Hâzret-i Eyyüb, 'aleyhi' s-selâmdın (qaldı), râzîlik Hâzret-i Mûsâ, 'aleyhi' s-selâmdın qaldı, zâhidlik Hâzret-i 'İsâ, 'aleyhi' s-selâmdın qaldı, 'ariflik Hâzret-i Muħammed Muştafa, şalla' llâhu 'aleyhi ve selamdın qaldı.

Faqr mertebesi yeti turur: Cevânmerdlik turur, sipâhîlik turur, [ġarîblik turur], hırka turur, qanâ' at turur, tevekkül turur. Cevânmerdlik Hâzret-i 'Alîdin qaldı, sipâhîlik Hâzret-i Süleymân, 'aleyhi' s-selâmdın qaldı, ġarîblik Hâzret-i Yahyâ, 'aleyhi' s-selâmdın qaldı, qanâ' atlık Hâzret-i Muħammed Muştafa, şalla' llâhu 'aleyhi ve selamdın qaldı.

Her dervîş ki bol yeti maqâm-i dervîşlikni bilmese, yâ bilip 'amel kılmasa, şeyh ve mürîd almaq ańga harâm turur. Ey dervîş, bol Faqr-nâmede her vaşiyeti ki bitildi, kelâm-i rabbânî ve hadîs-i nebevîdin ve icmâ' -i ümmetdin bitildi. Her tâlîb ki bol vaşiyetlerge 'amel kılıp, istikâmet kılsa, dünyâ ve 'uqbî müyesser bolğay. Ve eger 'amel kılmasa, âhır demide câyını körüp peşimân kılgay ve şermende-i âhîret bolğay. Her dervîş bu kırk maqâmni bilmese ve 'amel kılmasa, anıńg şeyhliği şeytânî turur. Evvel maqâm-i melekût, ikinçi maqâm-i lâhût, üçüncü maqâm-i nâsût törtinçi, maqâm-i ceberût şeri' at turur, maqâm-ı melekût tarîkat turur, maqâm-ı lâhût ma' rifet turur, maqâm-ı nâsût haqîkât turur.

Temmet Faqr-nâme bi-fazlihi ve kemâl-i keremihi

Yesevî'nin Fakr-nâmesi Tercüme

الحمد لله رب العالمين والعاقبة للمتقين
والصلوة والسلام على رسوله محمد وآله أصحابه أجمعين

Amma bil ki kutupların kutbu şeyhlerin başı, velilerin sultanı, takva sahiplerinin delili, nebilerin sultanı (Peygamber) Hazretlerinin, Allah'ın salât ve selâmı üzerine olsun, sofrasının çocuğu Sultan Hâce Ahmed-i Yesevî Hazretleri bu risalede şöyle buyurmuşlardır: Bizden sonra âhır zaman yakını olduğunda öyle şeyhler ortaya çıkacak ki İblîs, lânet onun üzerine olsun, onlardan ders alacak ve bütün halk onlara dost olacak ve (fakat) müritlerini idare edemeyecekler.

O şeyhler ki müritlerinden açgözlülükle bir şeyler dilerler ve canlarını küfür ve dalâletten ayırmazlar ve bid'at ehlini iyi görürler ve sünnet ehlini

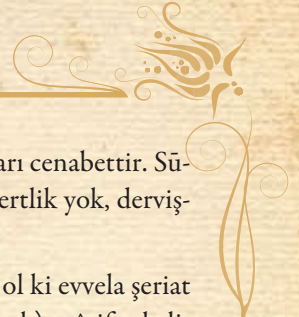
kötü görürler ve şeriat ilmi ile amel etmezler ve nâmahremlere göz salarlar (bakarlar) ve kötülüğü âdet edip Allahu Taâlâ'nın rahmetinden ümitli olurlar ve şeyhlik işlerini değersiz görürler, (onların) müritleri de dinden çıkmış olur, kendileri de dinden çıkmış olur. Ve yine değersiz bir şekilde ve inleyerek müritlerinin eşliğinde dolaşırlar, o halde müritlerinden yardım alırlar. Eğer müritleri bağış ve yardımda bulunmasa, döğüşürler ve derler ki "Ben usanmışım, Tanrı da usanmıştır." derler.

Şeyh odur ki yardım alsın, hakketmiş olanlara verir. Eğer alıp kendisi yese, murdar et yemiş gibi olur. Eğer elbise yapıp giyse, o elbise eskiyene kadar Hak Taâlâ (onun) namaz ve orucunu kabul etmez. Ve eğer aldığı yardımdan ekme yapıp yese, Hak Taâlâ onu cehennemde türlü azaba uğratar. Ve eğer öyle şeyhe bir kişi itikat etse (inansa), kâfir olur. Öyle şeyhler mel'undurlar. Onların fitnesi Deccal'dan beterdir. Şeriaten tarikatten, hakikatten, mârifetten uzaklaşmışlardır.

Ey tâlip, eğer Hakk'ı bulayım desen, öyle pîre el ver (uzat) ki şeriatte ârif bi'llah olsun, tarikatte sırlara vâkif olsun, hakikatte tam mânasiyle olgun olsun, mârifette büyük bir deniz olsun... Öyle pîre el ver (uzat) ki işin saadet olsun... Eğer mürit şeriat ilmini bilmede, şeriat ilmini (ona) öğretsin. Eğer tarikatte bir hâl meydana gelse, tarikat ilmi ile yola salsın ve hakikat yönünden müride yol göstere ve mârifette ilâhî cezbe meydana getirsin.

Şeyh Zu'n-nûn-i Mısırî, Allah'ın rahmeti üzerine olsun, şöyle demişlerdir ki mürit kırk yıl hizmet kılmayınca, şeyhlik ve fakîrlik ve dervişlik mevkii ona verilmez ve hırka giymesi ona lâıyk görülmez. Sultan Ahmed-i Yesevî Hazretleri buyurmuşlardır ki bir kimse pîrlik ve şeyhlik iddiasında bulunsa, kırk yıl tâ pîrin hizmetinde bulunmayınca, şeyhlik mevkii ona lâıyk görülmez. Ve eğer mürit alsın, (o mürit) dinden çıkmış olur. Dervişlik iddiasında bulunan bir kimse, önce Hak emrine itaat edip şeriat emri ile yola girmeli ve bâtil işlerden ve bid'atlerden vazgeçmelidir. Gece kalkıp namaz kılmayınca, gündüz hizmet etmeyince, şeyhlik iddiasında bulunsa, işi bâtil olur. Bir kimse şeriat emrinden çıksa, dinden (de) çıkmış olur. Eğer tevbe etmeden dünyadan göçse, Hak Taâlâ (onu) cehennemde türlü azaba uğratar.

Ey derviş, eğer (o kimseler) riyakâr zâhit, sevdalâ âbit veya dilenci sūfî, veya hercaî derviş olsalar, (onların) sūfilikleri murdar, işleri fesat, müritleri dinden çıkmış (olur); öylelerinin sūfilikleri keyfî hareket (başı boşluk), dervişlikleri açgözlülük, niyetleri fitnelik, yolları mübah kılma, sünnetleri bid'at,

fiilleri kabahat, neticeleri bedbahtlık, sırları hainlik, gusulları cenabettir. Sûfilerde riyazet yok, fakîrlerde kanaat yok, zenginlerde cömertlik yok, dervişlerde kıyamet korkusu yok.

Ey derviş, halimiz nasıl olacak? Ey derviş, bil ve uyanık ol ki evvela şeriat kelimesini, ikinci (olarak) tarikat kelimesini, üçüncü (olarak) mârifet kelimesini, dördüncü (olarak) hakikat kelimesini bilmek gerek. Eğer (bir kimse) sûfi olup bu kelimeleri bilmese, sûfi değildir.

Şeriat kelimesi budur	:	لا إله إلا الله محمد رسول الله
Tarikat kelimesi budur	:	لا إله إلا الله صفاً صفاً محمد رسول الله
Mârifet kelimesi budur	:	لا إله إلا الله عظمتة محمد رسول الله خلقه
Hakikat kelimesi budur	:	لا إله إلا الله بقدرته محمد رسول رسالة

Ey derviş, şeyhler daha önce gelenlerin fakîrliğini kabul edip, sözlerine uyup, ahkâm ve erkânlarını bilip, geçici istekleri terk edip, nefsi mücadelede yayı ile parçalayıp kendisine itaat ettirip ve kanaatı âdet haline getirip, kazasına razı olup, belasına sabredip, nimetine şükredip, bildirilen risaleye göre amel edip Hüdâ-yı Taâla'nın emirlerini yerine getirirse, dervişlik adı ona uygun olur; yoksa bunları bilmeden şeyhlik iddiasında bulunsa, kıyamet günü kara yüzlü olup mahcup olur. Öylelerinden Allah'a sığınırım. Fakîrlük mertebesi yüce bir makamdır, herkesin kolayca eline geçmez.

*Kudret ile Hak'tan bize buyruk oldu,
Dipsiz deniz içine yalnız düştüm, dostlar.
O denize kadir Rabb'im buyurdu,
Allah'a hamd olsun, sıhhat ve esenlikle geçtim, dostlar.*

*Yaşım ilerledi, ömrüm tükendi, göğe uçtum,
Bağrım taşıtı, aklım şaştı, yere düştüm,
Şeytanî nefis gürubuyla (arzularıyla) çok vuruştum,
Sabir ve rıza makamlarını aştım, dostlar.*

*Dokuzumda toz gibi savruldum, tükenmedim,
On yaşımda sağ yanıma dolanmadım,
On birimde kendi nefsimi zabtettim,
Fakr ve rıza makamlarını geçtim, dostlar.*

On üçümde dalgıç olup deryaya daldım,
Mârifetin cevherini sırdan derdim,
Mumunu görüp pervane gibi kendimi vurdum,
Kendimden geçip aklım gitti, şaştım, dostlar.

On dördümde toprak gibi hakîrlik çektim (hakîr görüldüm)
Hû Hû diyip gözyaşımın geceleri (birbirine) kattım,
Bin altınlık kıymetini bire sattım,
Ondan sonra kanat çırpıp uçtum, dostlar.

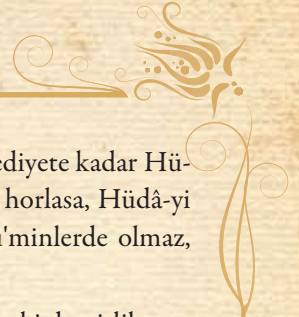
On beşimde dergâhına dönüp geldim,
Günah ile yaptığım her işi alıp geldim,
Tevbe edip Hakk'a boyun sunup geldim,
Tevbe edip günahlardan kaçtım, dostlar.

Cebrâil vahiy getirdi hak Resul'a,
Âyet geldi (indi) zikret diye cüz ve kü'l'e,
Hızır Baba'm beni saldı işte bu yola,
Ondan sonra derya olup taştım dostlar.

Şeriatın bostanında dolaşıp durdum,
Tarikatın gülzarında gezinip durdum,
Hakikatin pazarında uçup durdum,
Mârifetin eşîğini açtım, dostlar.

Elest şarabımı pîr-i mugân doyasıya verdi,
İçiverdim miktarımca koyuverdi,
Kul Hâce Ahmed içim dışım yanıverdi,
Tâliplere inci cevher saçtım, dostlar.

Hâsılı bu makam nebîler ve ârifler ve âşıkların makamıdır. Bilhas-
sa Resul-i Ekrem Hazretlerinin, Allah'ın salât ve selâmı üzerine olsun,
makamlarıdır, yani الفقر فخرى dediler. Ve fakîri iyi görmek (değerli tut-
mak) imandandır ve fakîri bayağı tutmak (hor görmek) küfürdür. Na-
sıl ki Peygamberimiz Hazretleri, Allah'ın salât ve selâmı üzerine olsun,
buyurdular: حب الفقراء من الايمان و بعض الفقراء من الكفر Amma fakîrlik mertebesi
ve hürmeti yedi kat gökten ve yedi kat yerden daha yücedir. Nasıl ki Re-
sul-i Ekrem Hazretleri, Allah'ın salât ve selâmı üzerine olsun, buyurdular:
حرمه الفقراء المؤمنین اعظم عند الله من سبع السموات والارضین

Ey derviş, bir kimse zenginleri dünyası için ağırlasa, ebediyete kadar Hüdâ-yi Taâlânın lânetine uğrar ve eğer fakîri hakîr görse ve horlarsa, Hüdâ-yi Taâlâ (onu) pek çok azaba uğratar. Bu türlü hareket mü'minlerde olmaz, bilâkis münafıklarda olur.

Hazret-i Ali'den, Allah ondan razı olsun, rivayet ederler ki dervişlik makamı kırktır. Eğer (bir derviş) bilip (buna göre) amel etse, dervişliği temiz olur ve eğer bilmeseydi ve öğrenmeseydi, dervişlik makamı ona haram olur ve (o kişi) cahildir. O kırk makamın onu şeriat makamında ve onu tarikat makamında ve onu mârifet makamında ve onu hakikat makamındadır.

O on makam (ki) şeriatedir, ilki Hak Taâlâ'nın birliğine, varlığına, sıfatlarına ve zâtına iman getirmektir. İkincisi namaz kılmaktır. Üçüncüsü oruç tutmaktır. Dördüncüsü zekât vermektir. Beşincisi hac kılmaktır. Altıncısı yumuşak konuşmaktır. Yedincisi ilim öğrenmektir. Sekizincisi Resul-i Ekrem Hazretlerinin, Allâh'ın salât ve selâmı üzerine olsun, sünnetlerini yerine getirmektir. Dokuzuncusu emr-i mârufu yerine getirmektir. Onuncusu nehy-i münker kılmaktır.

O on makam (ki) tarikatedir, İlki tevbe etmektir. İkincisi pîre el vermektir (uzatmaktır). Üçüncüsü havftır. Dördüncüsü recâdır, yani Hak Taâlânın rahmetinden ümitli olmaktır. Beşincisi vird-i evkatı yerine getirmektir. Altıncısı pîrin hizmetinde olmaktır. Yedincisi pîrin izni ile konuşmaktır. Sekizincisi nasihat dinlemektir. Dokuzuncusu tecrit olmaktır. Onuncusu tefrit olmaktır.

O on makam (ki) mârifettedir, ilki fenâ olmaktır. İkincisi dervişliği kabul etmektir. Üçüncüsü her işe tahammül etmektir. Dördüncüsü helâl ve güzel istekte bulunmaktır. Beşincisi mârifet kılmaktır. Altıncısı şeriat ve tarikatı ayakta tutmaktır. Yedincisi dünyayı terk etmektir. Sekizincisi âhireti seçmektir. Dokuzuncusu vücut (varlık) makamını bilmektir. Onuncusu hakikat sırlarını bilmektir.

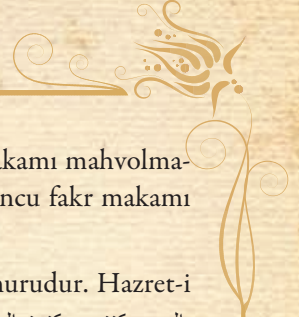
O on makam (ki) hakikatedir, ilki (herkesin) yolunun toprağı olmaktır (alçak gönüllülük). İkincisi iyiyi-kötüyü tanımaktır. Ve (üçüncüsü) bir parça lokmaya el uzatmamak, belki fazlaya kanaat etmektir. Ve (dördüncüsü) kendisini, lokmasını Hak yolunda sebil etmektir. Ve (beşincisi) kimseyi incitmemektir. Ve (altıncısı) fakîrliği inkâr etmemektir. Ve (yedincisi) seyr-i sülûk kılmaktır. Ve (sekizincisi) herkesten sırrını saklamaktır. Ve (dokuzuncusu) şeriat, tarikat, (mârifet) ve hakikat makamını bilmek ve onuncusu amel etmektir.

Şeyh Hasan-i Basrî, Allah'ın rahmeti üzerine olsun, rivayet ederler ki Hazret-i Resul'dan Allah'ın salât ve selâmı üzerine olsun, Hazret-i Ali, Allah ondan razı olsun, naklettiler ki Mirac gecesi Hak Taâlâ'nın buyruğu ile Hazret-i Cebrâil, selâm üzerine olsun, Burak getirdiler. Yedi kat göklerden aşırıldı Tanrı, aziz ve celil olsun, kudreti ile, acayıpleri gördü. Hazret-i Rabbu'l-erbab'dan nidâ geldi: Yâ Resulların (Peygamberlerin) Efendisi, yukarı bak! Resul-i Ekrem Hazretleri, Allah'ın salât ve selâmı üzerine olsun, baktılarsa, acayip sûretler gördüler ki onun açıklaması yer ve göğe sığmaz. O an hayran kaldılar ve kendilerinden geçtiler. Tekrar kendilerine geldiler ve buyurdular: Yâ Rab , o ne sûret idi ki gördüm, aklım (başımdan) gitti? Hazret-i Rabbu'l-izzetden nidâ geldi ki o sûret fakîrlik sûretidir. Ey Muhammed, eğer beni dilesen, fakîr ve tecrit ol ve eğer didar dilesen, riyazet çek, tâ benim cemalime müşerref olasın. Ve her kim didar dilese, Hak'tan başka her şey (ona) haramdır.

Fakîrlik sûreti gökte idi, gökten yere indi. Sahabeler fakîrlik sûretini gördüler. Amma şeyhler o sûretin anlatılmasında çeşitli sözler söylemişlerdir. Hazret-i Ali, Allah onun zâtını şerefli kılsın, buyurdular: Hazret-i Muhammed, Allah'ın salât ve selâmı üzerine olsun, o gece (ki) Mirac'dan dönüp geldiler, mübarek yüzlerinde bir nur gördüm. On sekiz bin âlem bana o nurdan apaçık belli oldu. O zaman dedim (ki): Yâ Resula'llah, bugün yüzünüzde nur gördüm, her günküden ziyade. Hazret-i Resul, Allah'ın salât ve selâmı üzerine olsun, buyurdular: O gece Mirac'da Rabbu'l-âlemin huzurunda fakîrlik sûretini gördüm, aşk şarabından bir yudum içtim, dediler. Hazret-i Ali, Allah ondan razı olsun, buyurdular: Bu hâlde ben de arzu ettim. Hazret-i Resul, Allah'ın salât ve selâmı üzerine olsun, aşk şarabından bir yudum da bana verdiler, içtim, hâlsiz düştüm ve kendimden geçtim. Tekrar kendime geldiğimde, her ne Hazret-i (Peygamber)e gözükmüş ise, bana da aynı şekilde gözüktü. Resul-i Ekrem Hazretleri, Allah'ın salât ve selâmı üzerine olsun, buyurdular: Yâ Ali, fakirlik makamında on makam, on nur (haslet), on yol ve on mevki vardır, (böylece) kırk mertebe vardır.

O on makamın ilki kanaattır, nasıl ki Resul-i Ekrem Hazretleri, Allah'ın salât ve selâmı üzerine olsun, buyurdular; *القناعة كنز لا يفنى* Yani, kanaat hazinedir ki asla tükenmez Ve ölüm vaktinde malın faydası yoktur, son bulur. İkinci fakr makamı belâya tahammül etmektir. Üçüncü fakr makamı (Tanrının) kulluğuna tutkunluktur. Dördüncü fakr makamı azaptır, (Hazret-i Eyyub gibi) değildir. Beşinci fakr makamı hayrettir. Altıncı fakr makamı

riyazettir. Yedinci fakr makamı açlıktır. Sekizinci fakr makamı mahvolmadır. Dokuzuncu fakr makamı gönlü yaralı olmaktır. Onuncu fakr makamı Hazret-i Rabbu'l-izzetliktir.

Ve on fakr nurunun ilki sıdk nurudur. İkincisi sabır nurudur. Hazret-i Resul, Allah'ın salât ve selâmı üzerine olsun, buyurdular: الصبر كنز من كنوز الجنة Yani sabır, cennetin hazinelerindedir. Üçüncüsü şükür nurudur. Dördüncüsü fikir nurudur. Beşincisi zikir nurudur. Altıncısı namaz nurudur. Yedinci oruç nurudur. Sekizincisi iman nurudur. Dokuzuncusu sadaka nurudur. Onuncusu temiz ruhluluk nurudur.

Ve on fakr yolunun ilki tevbedir. İkincisi günahlardan vazgeçmektir. Üçüncüsü kötü işlerden pişmanlıktır. Dördüncüsü hayrettir. Beşinci makam hakîrlik ve inlemedir. Altıncısı Hak Taâlâ'dan yardım dilemektir. Yedinci kötü yollardan geri dönmektir (vazgeçmektir). Sekizincisi Hüdâyî Taâlâ'nın zikri ile olmaktır. Dokuzuncusu tefekkürdür. Onuncusu fenâ (yok) olmaktır.

Ve on mevki vardır: Hikmet, adl, akl, hilm, hayat, izzet, ihsan, settarlık, emanet, teslim.

Şeyh Şihabü'd-din, Allah onun sırrını takdis etsin, dediler ki: Dervişlikte bu kırk şartı bilmek gerek. Öyle kişiye sûfi derler. Sultan Ahmed-i Kübrâ dediler ki: Yetmiş yıl yaşadım, kırk yıl seferde bulundum, yedi yıl hac kıldım, bin defa Kur'ân'ı hatmettim, yetmiş defa Resul-i Ekrem Hazretlerini, Allah'ın salât ve selâmı üzerine olsun, düşümde gördüm. Mübarek yüzlerine baktım, bu kırk makamı bana bildirdiler. Ben amel kılamadım, Vâcib-i Taâlâ Hazretlerine ulaşamadım. Şeyh Şihabü'd-din, Allah'ın rahmeti üzerine olsun, dediler ki bu kırk makamın onu şeriat makamındadır ve onu tarikat makamındadır ve onu hakikat makamındadır ve onu mârifet makamındadır. Her sûfi ve her derviş ve her fakîr bu kırk makamı bilmeseyse ve (bunlara göre) amel kılmıyorsa, sūfilik, şeyhlik (veya) fakîrlik iddiasında bulunsa, yalan olur. Ve eğer sūfiye dünyanın nimetini tamamen verseler, (onun) kâfirliğine işaret edilmiş olur. Ve eğer öbür dünya nimetini ve cenneti tamamen verseler, (onun) mü'minliğine işaret edilmiş olur. (Sūfi) zahmet, sıkıntı ve belâyı kendisine reva görmelidir. Eğer sofi halvette olsa, Hak Taâlâ'nın zikri ile olmalıdır. Ve eğer halk arasında olsa, şeriat emri ile iş yapmalıdır. Ve herhangi bir zaman güçsüz olsa, O'nun (Tanrı'nın) dergâhında sabretmelidir. Sūfi zarurî miktarın dışında, helâl bile olsa, fazla yemekten kaçınmalıdır, tâ

(ki) şübheye düşmesin. Ve eğer sofi dünya nimetini dilese, sûfi değildir. Ve eğer dua ve ağlama ile belâ ve zahmete katlansa, sofidir.

Ve şeyhlik mücahede makamıdır. Ve dünya ehli yüksekliği diler ve öbür dünya ehli alçak (gönüllü) oluşu ve hakîrliği diler. Ve eğer sûfiye belâ gelse, âh vâh demez ve sabreder. Ve eğer sofinin nefsi nimet arzu etse, nefsinin arzusunu vermez. Ve eğer sûfi aç olsa, çıplak olsa, hoşnut olur ve sabırdan başka bir yolu seçmez; (bu ise) iyi bir alçak gönüllülük demektir.

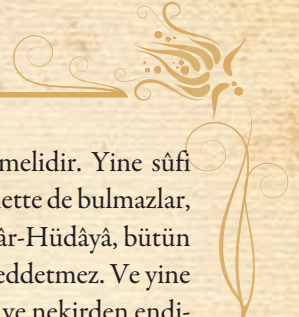
Bu on makam (ki) şerattedir ve on makam (ki) tarikattedir, teslimidir. Yani (sûfinin) başına belâ ve zahmet gelse, kendisini can ve gönülden teslim salar. Yine (sûfi) yemek ve içmeği halktan dilemesin. Ve kaba dokumayı atlasdan üstün tutsun. Gündüz oruç, gece namazda olsun ve Kur'ân okumakta bulunsun.

Nazm

*Gönlün, sonunda ölüm rahatlığı ile olsun,
Kur'ân oku, tilâveti terk etme.*

Ve eğer (sûfi) yemek yese ve elbise giyse, niyeti ibadet olsun ve muhabbet ehlerinden başkasını anmasın. Ve yine (sofi) ihlâsı ile olsun. Sûfi her gece nâfile namazı terk etmesin. Havf ve recâ içinde olsun. Ve eğer sûfi ibadetini halka gösteriş için yapsa, elli yıllık ibadetini bir zerre yiyeceğe satmış olur; (bu türlü hareket) Tanrı, aziz ve celil olsun, katında makbul sayılmaz.

Ve yine sûfi yola doğruluk ile ayak koysun ve doğru konuşsun, zira gönül dile haber verir. Yine sofi nefsinin yakıp yok etmelidir; dünyadan söz etmemelidir. Hak Taâlâ'yı anarak vaktini hoş geçirmelidir. Ve yine sûfi alçak gönüllü olsa, Hak Taâlâ'yı bulur. Eğer ateşe baksın, Hakk'ı görür ve eğer suya baksın, Hakk'ı görür ve eğer yukarı baksın, Hakk'ı görür ve eğer ileri baksın, Hakk'ı görür ve eğer otursun, Hakk'ı müşahede gözü ile görür ve yine sûfi ilme'l-yakîn ayne'l-yakîn makamını bulur. Ve eğer sır gözü ile yukarı baksın, arşı görür. Ve eğer aşağı baksın, tâ tahte's-serâ'ya kadar yedi kat zemini, (hatta) balık üstündeki deniz öküzünün sırtını görür ve (arada) hiç perde olmaz. Ve eğer hakke'l-yakîn gözü ile baksın, mahlukat ve masnuattan geçip zâtından soru sorulması doğru olmayan (nasılsızlık ve sebepsizlik vasfını taşıyan) Hakk'ı görür ve mârifette bütün kevineyn âlemini görür, (bu ise) şeksiz ve şübhesiz tanımadır. Ve yine sûfi dünya ve ahrette onun himmetine sığınmaz, bütün cennetlerin nimetleri gözüne görünmez. Yine sûfi denilen (kişi) Hüdâ-yi Taâlâ'nın şevkinde su gibi olup eriyip akmalıdır, gönlünü Hakk'ın

rızasına vermemelidir, çocuklarına ve malına gönül vermemelidir. Yine sûfi denilen (kişiyi) mezarında bulmazlar; (hatta) sıratı da, cennette de bulmazlar, Hazret-i Vâcib Taâlâ'nın yakınında bulurlar. Eğer sofi, ey Bâr-Hüdâyâ, bütün âsileri bana bağışla dese, Hak Taâlâ onun sözünü (isteğini) reddetmez. Ve yine sofi Hak Taâlâ'dan nidâ işitmeyince canını vermez, münker ve nekirden endişe etmez, kıyameti düşünmez, tâ Melik-i Gaffar'ı görmeyince hûri ve köşklere bakmaz. Yine sûfi o kimsedir ki her işten gönlü soğuk olmalı, nefis ve şehvetlerden arınmış olmalı, içi âfetlerden arınmış olmalı, davranışları temiz olmalı, içi pişkin, gözü (her) iki dünyaya kapalı, kafası aydınlanmış olmalı.

Bu söylentiler seksen makam oldu. Ey derviş, her bir makam bir peygamberin makamıdır. İlki Hazret-i Âdem, selâm ona olsun, sonuncusu Hazret-i Muhammed Mustafa'nın *Allah'ın salât ve selâmı üzerine olsun*, makamlarıdır. Şeyhlerin sultanı Hâce Ahmed-i Yesevî Hazretleri, Allah'ın rahmeti üzerine olsun, buyurdular ki (bir kimse) yetmiş edep ilmini bilmeyince, yetmiş makam yolunu aşır gezmeyince, şeyhlik makamı iddiasında bulunsa, derhal kâfir olur.

Şeyh Serî-i Sakatî, Allah'ın rahmeti üzerine olsun, buyurdular: Fakr bir dağdır, bütün değerli maden ocaklarının mekânıdır. Şeyhu'l-meşayih, Allahu Taâlâ onun ruhunu takdis etsin, buyurdular: Fakr bir denizdir. O denizin sonu yok, onun sonunu Hazret-i Muhammed Mustafa'dan, Allah'ın salât ve selâmı üzerine olsun, başka kimsenin gördüğü yok. Seyyidü't-tâife Hazret-i Cüneyd-i Bağdadî buyurdular: Fakr bir tepedir. Seyyid Ahmed-i Kübrâ buyurdular: Fakr Hüdâ'nın nurudur; her kime o nurun ışığı değse, onun ışığından aşkın kemâlini bulur. Şeyh Ahmed buyurur: Fakr bir devlet tacıdır: Her kim (onu) başına koydu ise, iki cihanda sultan oldu. Şeyh Şakîk-i Belhî, Allah'ın rahmeti üzerine olsun, fakr bir ateştir. Her kimin gönlüne düştü vücudu altın oldu. Şeyh Ahmed-i Câm buyurur: Fakr bir şaraptır; her kim ki bir yudum içti, tâ kıyamete kadar yüzü yerde (mest) oldu. Şeyh Kutbu'd-din Hayder buyurur: Fakr Allah'ın cezbesidir; her kime değse, iki cihanda muradı yerine gelir. Hâce Abdullah Hayder buyurur: Fakr ilâhî hidayettir; her kim ki (ona) yol buldu, ebedî sultanlık buldu. Şeyh Mansur-i Hallac buyurur: Fakr Hak Taâlâ'nın didarıdır; her kim ki gördü, görmedi. Lokman-i Serahsî buyurur: Fakr himmet doğanıdır; her kime kondu ise, o kişi arşa uçtu.

Şeyhlerin sözü ise şöyledir: Fakr Hak Taâlâ'nın vuslat bağından bir ağaçtır. O ağacın budağı akıldır, kökleri hidayettir, meyvası hayır ve

cömertliktir, gölgesi kanattır, kokusu şevktir. Onun yaprağı her kime değdi (ise), iyi amel elde etti. Ve her kim meyvasından yedi (ise), ebedî hayat buldu. Ve eğer kokusu her kime ulaşırsa, mest ve hayran olur. Ve eğer (bir kişi) gölgesinde yer tutsa, hakikat güneşi ona vurur.

Ey derviş, fakrın altı âdâbı vardır: İlki iyi veya kötü söze sükût etmektir, (ikincisi) pîr huzurunda susmaktır, ve pîr izni olmadan konuşmaktır, (üçüncüsü) kimseyle dargın olmamaktır, (dördüncüsü) havas ve avamın (herkesin) hizmetini görmektir, (beşincisi) nefsi öldürmektir, (altıncısı) geçici istekleri terk etmektir. Fakrdan temiz bir şey yoktur. Fakr gurbettir, aç olmandır. Eğer insan aç olursa, temizliği ve zikri gitmez. Ver eğer tok olursa, fesatlar ortaya çıkar.

Fakr makamı sekizdir: İlki tevbedir, (ikincisi) ibadettir, (üçüncüsü) sevgidir, (dördüncüsü) sabırdır, (beşincisi) şükürdür, (altıncısı) rızadır, (yedincisi) zühüttür, (sekizincisi) ârifliktir. İlki Hazret-i Âdem'den, *selâm ona olsun*, kaldı; âbidlik Hazret-i İdrîs'ten, *selâm ona olsun*, kaldı; şükür ve sevgi Hazret-i İbrâhim'den, *selâm ona olsun*, kaldı; sabretme Hazret-i Eyyub'dan, *selâm ona olsun*, (kaldı); razılık Hazret-i Mûsâ'dan, *selâm ona olsun* kaldı; zâhidlik Hazret-i İsâ'dan, *selâm ona olsun*, kaldı; âriflik Hazret-i Muhammed Mustafa'dan, *Allah'ın salât ve selâmı üzerine olsun*, kaldı.

Fakr mertebesi yedidir: Civanmertliktir, sipahîliktir, (garipliktir), hırkadır, sabırdır, kanaattır, tevekküldür. Civanmertlik Hazret-i Ali'den kaldı; sipahîlik Hazret-i Süleyman'dan, *selâm ona olsun*, kaldı; gariplik Hazret-i Yahya'dan, *selâm ona olsun*, kaldı; kanaatlık Hazret-i Muhammed Mustafa'dan, *Allah'ın salât ve selâmı üzerine olsun*, kaldı.

Her derviş bu yedi dervişlik makamını bilmeseyse, veya bilip amel etmeseyse, şeyh ve mürit almak ona haram olur. Ey derviş, bu Fakr-nâme'de her vasiyet ki yazıldı, Tanrı kelâmından, Peygamber'in hadislerinden ve icma-i ümmetden yazıldı. Her tâlip bu vasiyetlere göre amel edip doğru yol tutsa, dünya ve ukbayı (ahreti) kolaylıkla elde eder. Ve eğer amel etmeseyse, son anında yerini görüp pişman olur ve ahret mahcubu olur. Her derviş bu kırk makamı bilmeseyse ve amel etmeseyse, onun şeyhliği şeytancadır. İlki melekût makamı, ikinci lâhût makamı, üçüncü nâsût makamı, dördüncü ceberût makamı (dır). Ceberût makamı şeriattir, melekût makamı tarikattir, lâhût makamı mârifettir, nâsût makamı hakikattir.

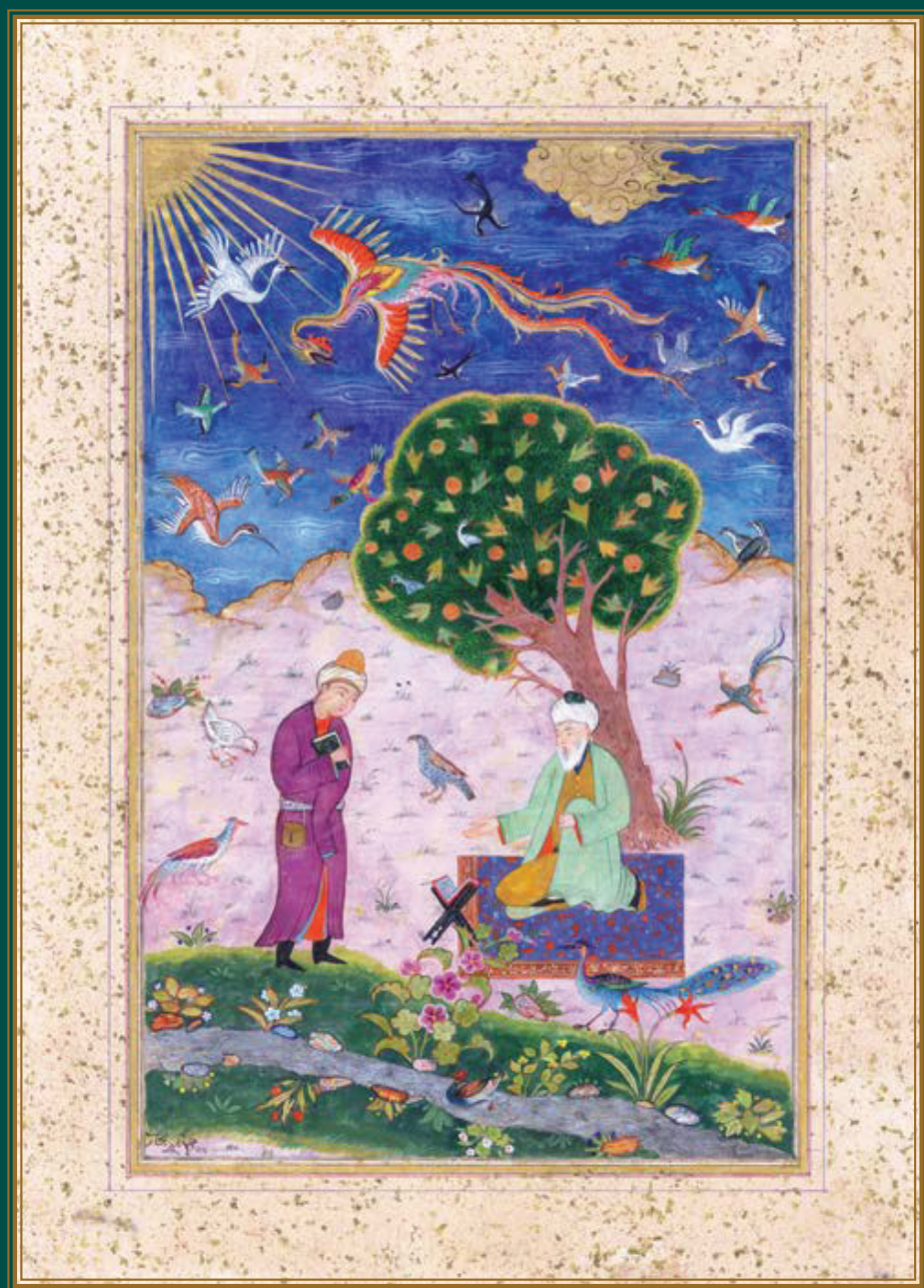
Allah'ın fazlı ve sonsuz cömertliği sayesinde Fakr-nâme tamamlandı.

*Ahmed Yesevî'nin
Yeni Bulunmuş
İki Farsça Risâlesi*

Prof. Dr. Necdet Tosun
Marmara Ün. İlahiyat Fakültesi, (İstanbul).

Giriş

Hoca Ahmed Yesevî'nin Türkçe olan *Dîvân-ı Hikmet* ve *Fakrnâme* isimli eserleri meşhurdur. Bunların dışında iki küçük Farsça yazma eser de Ahmed Yesevî'ye nisbet edilmektedir. Bu Farsça eserlerin muhtevâları incelendiğinde, Yesevî'nin diğer Türkçe eserlerindeki konular ile büyük benzerlik gösterdiği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla bu Farsça risâlelerin Ahmed Yesevî'ye ait olması kuvvetle muhtemeldir. Bu eserler ister bizzat Ahmed Yesevî tarafından kaleme alınmış olsun, ister onun sözlerinin müridleri tarafından derlenmesiyle meydana gelmiş olsun, Yesevî'nin düşünce dünyasını günümüze aktaran önemli metinlerdir. Bu iki Farsça eser şunlardır:

1. *Risâle der Âdâb-ı Tarikat*: Taşkent'te üç yazma nüshası bulunan bu küçük Farsça eser, tarikat âdâbı ve makamları, mürid-mürşid ilişkileri, dervişlik, Allah'ı tanımak ve ilâhî aşk gibi konular hakkındadır.¹ S. Mollakanagatuli tarafından Kazak Türkçesi'ne tercüme edilerek yayınlanmıştır (Almatı 2012). Bu neşrin sonunda Farsça yazmaların tıpkı basımı da bulunmaktadır.

2. *Risâle der Makâmât-ı Erba'în*: Ahmed Yesevî'ye nisbet edilen Farsça, yazma ve küçük bir eser olup şeriat, tarikat, marifet ve hakikattan herbiri hakkında onar makam olmak üzere toplam kırk makam ve kaideyi ihtiva etmektedir. Şimdilik bilinen tek nüshası Kütahya'nın Tavşanlı ilçesinde, Zeytinoğlu İlçe Halk Kütüphanesi'ndedir (nr. 1056, vr. 112a-113a).

Her iki eserde de tasavvufî konular anlatılırken âyet ve hadisten örnekler verilmektedir. Ancak güvenilir hadis kaynaklarında olmayan bazı sözlerin hadis olarak nakledilmesi, sûfilerin hadis âlimleri kadar titiz olmadıkları şeklinde izah edilebileceği gibi, Ahmed Yesevî'nin aldığı dinî eğitimin seviyesi konusunda da bir fikir vermektedir.

¹ Yazma nüshaları: Taşkent, Özbekistan Fenler Akademisi Biruni Şarkiyat Enstitüsü Ktp, nr. 3808 (vr. 312b-316b); nr. 6652; nr. 9175.

Tercüme-1

Risâle der Âdâb-ı Tarîkat

Bismillâhirrahmânirrahîm

Tarîkatın kutbu, hakîkatın burhânı (delili) Hazret-i Hoca Ahmed Yesevî (rahmetullâhi aleyh) kendi risâlesinde, inşallah kalp gözleri aydınlansın ve manevî yolun tâlipleri istifade etsin diye tarîkat âdâbı hakkında birkaç sözü açıklamışlardır.

Birinci Bâb (Birinci Bölüm): Tarîkat Ahkâmı Hakkındadır:

Ey Derviş! Bilesin ki tarîkatın ahkâmı (hükümleri) altı kısımdır. Birincisi marifet (Allah'ı tanımak), ikincisi cömertlik, üçüncüsü sıdk (doğruluk), dördüncüsü yakîn (sağlam inanç), beşincisi tevekkül, altıncısı tefekkürdür.

İkinci Bâb: Tarîkat erkânı (temelleri) Hakkındadır:

Ey derviş! Biliniz ki, tarîkatın erkânı altı kısımdır. 1. İlim, 2. Hilim (yumuşak karakterli, ağırbaşlı olmak), 3. Sabır, 4. Rıza, 5. İhlas, 6. Kurban (Allah'a yakın olmak).

Üçüncü Bâb: Tarîkatın vâcipleri (gerekleri) Hakkındadır:

Ey derviş! Bilesin ki, tarîkatın vâcipleri altı kısımdır. 1. Talep, 2. Şevk (arzu), 3. Korku, 4. Ümit, 5. Zikir, 6. Fikir.

Dördüncü Bâb: Tarîkatın Sünnetleri Hakkındadır:

Ey derviş! Bilesin ki, tarîkatın sünnetleri altı kısımdır. 1. Cemaatle namaz kılmak, 2. Gece seher vakti kalkmak (teheccüd namazı, zikir ve dua ile meşgul olmak), 3. Her zaman temiz olmak, 4. Dâimâ abdestli bulunmak, 5. Tâzim ile zikretmek. 6. Beş vakit namazda (namazdan sonra) peypamberler, velîler, İslam padişahı, anne, baba, pir (şeyh), üstad, öğretmen ve çocukları için dua etmek.

Beşinci Bâb: Tarikatın Müstehabbı (tavsiye edilen işleri):

Ey derviş! Bilesin ki, tarikatın müstehabbı altı kısımdır: 1. Misafire güzel ahlak ile muâmele etmek, 2. Ona yemek vermek, 3. Kendi evinde misafirle sohbeti ganîmet bilmek, 4. Misafiri evden gönül hoşluğu ile (mutlu olarak) göndermek, 5. Misafirin ihtiyaçlarını gidermek, 6. Mü'min kula hizmetkârlık etmek.

Altıncı Bâb: Tarikatın Edebi (âdâbı) Hakkındadır:

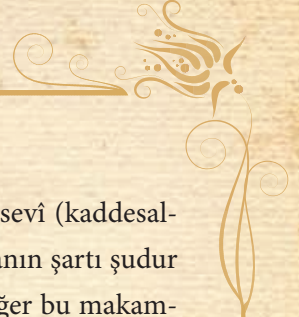
Ey derviş! Bilesin ki, tarikatın edebi altı kısımdır: 1. Şeyhin huzurunda diz üstü, edeble oturmak. 2. Kendini herkesten aşağı (ve âciz) görmek. 3. Şeyhin huzurunda ondan önce konuşmamak. 4. Büyükle-
rin huzurundayken, başkasıyla konuşmamak. 5. Şeyhin izni olmaksızın konuşmamak. 6. Şeyh, üstad, öğretmen ve benzerlerine cân u gönülden hürmet etmek, onların izni ile hareket etmek, onlara hizmeti anne ve babaya hizmetten önde tutmak.

Şiir:

*Şeyhinin izin vermediği bir işi,
Kendiliğinden aslâ yapma.*

Yedinci Bâb: Mürid Kabul Etmek Hakkındadır:

Hazret-i Hoca Ahmed Yesevî şöyle buyuruyorlar: Mürid kabul etme (-nin şartı) şudur ki, şeyh, mürşid-i kâmil olmalıdır. Mürid kendisine intisab edip bağlandığı anda onun nefsânî sıfatları, cismânî problemleri ve kalbinin içinden haberdâr olmalı ki mürid kabul etmek ve merhaba (tarikatımıza hoş geldin) demek ona (o şeyhe) uygun olsun. Eğer şeyh Allah Teâlâ'nın farzlarından, Hz. Peygamber'in sünnetlerinden haberdâr değilse, böyle bir şeyh dünyada dikenlik, âhi-rette ise Hak Teâlâ'nın, rasûlünün, bütün mezhep âlimlerinin, enbiyâ, evliyâ ve tasavvuf ehli insanların yanında mahcûb olacak, utanacaktır.

Bundan Allah'a sığınırız¹.

Tarîkatın kutbu, hakîkatın delili Hoca Ahmed Yesevî (kaddesalahu sırrahû) şöyle buyururlar: Bir şeyhe mürid olmanın şartı şudur ki, o şeyh kırkdört makamdan haberdâr olmalıdır. Eğer bu makamlardan haberi yoksa, yirmi iki makamından haberi olmalıdır. Eğer dervişliğin bu makamlarından haberi yoksa, mutlaka dervişliğin şu sekiz makamından haberi olmalıdır. Bu sekiz makamdan sekiz harf meydana gelir. Harfler şunlardır: 1. Elif, 2. Be, 3. Te, 4. Sin, 5. Sad, 6. Fe, 7. Kaf, 8. Re. Bilesin ki, "Elif" düzdür, derviş elif gibi düz olur. "B" beşâretli (müjdeli, neşeli) olur. "T", terk-i dünyâ eder (dünya sevgisini terk eder), "Sin" seyr u sülûk eder (manevî eğitime girip tasavvuf yolunda ilerler), "Sad" Sabırlı olur. "F" fâka içinde (fakr ve aczinin farkında) olur, "Kaf" kanaatli olur, "R" derviş dâimâ riyâzat (perhiz) içinde olur². Allah Teâlâ'nın Kur'ân-ı Kerîmde: "*Allah onlardan râzı oldu, onlar da Allah'tan râzı oldular*" (el-Beyyine, 98/8) buyurduğu gibi, böyle (bu makamları bilen) bir şeyhin mürid kabul etmesi, asâ vermesi, müridin hâlini sorması, hediye alması uygun olur. Eğer dervişliğin bu sekiz makamını bilmiyorsa, şüphesiz mürid kabul etmesi uygun olmaz. Eğer şeyhlik yapmaya kalkarsa ebedî azâba düçar olur.

Muhabbet Bâbı:

Şeyhimiz şöyle buyuruyorlar: Ey derviş! Muhabbeti boş söz olarak görmemek gerekir. Çünkü Cenâb-ı Hak Teâlâ muhabbeti yaratınca ona şöyle nidâ etti: Ey muhabbet! Arş-ı azîme yerleş. Muhabbet Arş'ta yerleşmedi. Tekrar nidâ edip seslendi: Kürsî'ye yerleş. Oraya da yer-

¹ Ahmed Yesevî şeyh olup mürid kabul edebilmek için bazı şartlar bulunduğunu, bazı manevî makamları aşmanın zorunlu olduğunu sıklıkla vurgulamıştır. Kendisinden nakledilen bazı sözlerden biri şöyledir: "Pes ol muktedâ kim bu sıfatlık köngül âlemin açsa ve yitmiş makâmın keçse şeyhlik anga müsellemler bolur. Eger bu sıfatsız muktedâ bolsa kezzâb turur. Andağ şeyhdin hazar kılmak kirek." Bkz. Sûfi Muhammed Dânişmend, *Mir'âtü'l-kulûb*, İsveç (Sweden), Universitätsbibliothek zu Uppsala, No. 472, vr. 166b-167a.

² Ahmed Yesevî'nin bazı harflere değişik anlamlar yüklemesi hakkında bkz. Muhammed Âlim Siddîkî, *Lemhât min nefehâti'l-kuds* (nşr. M. Nezîr Râncâ), İslamabad 1986, s. 51-55.

leşmedi. Nidâ geldi: Ey muhabbet! Niçin bu makamlara yerleşmedin? O zaman muhabbet yalvaran bir dil ile şöyle dedi: Ey Rabbim! Muhabbetin yerleşmesi için onsekiz bin âlemde maksad (gâye) gerekir. Tâlibe matlûb, âşık maşûk, Züleyha'ya Yusuf'un yüzü, Hadîce'ye Hz. Muhammed'in (a.s) yüzü gerekir. Müride mürşidin sohbeti, (Hakk'a) tâlip olan dervîşe de Mevlâ'nın cemâli lâzımdır. Âyet: “Onları, Allah'ı sever gibi seviyorlar” (Bakara, 2/165).

Aşk Hakkında Bâb:

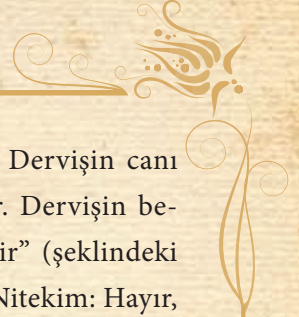
Şeyhimiz şöyle buyuruyorlar ki: Aşk, bir hâlde, bir hâle kavuşmaktır. Âşık o kişidir ki, bir defa “Allah” der, çakmak gibi şevk ateşinden tutuşur. İhlas ona yüz gösterir, marifet kandili aydınlanır, muhabbet mumu erimeye başlar. Dervîş o vakit seccâde üstünde pervâne (kelebek) gibi uçmaya başlar ve rûhânî âlemde yüzünü duâ dergâhına çevirip şükreder.

Böyle (âşık) bir şeyh hakkında Hoca Ahmed Yesevî şöyle buyuruyorlar: “Dünya ve ahirette her kim bir kâse gül suyu içerse, yani dostun elinden muhabbet kadehinin yudumunu kendi gayreti ile tadarsa, melâmet (halkın kınama ve eleştirisine mâruz kalma durumu) onun nasîbi olacaktır.”

Marifet (Allah'ı Tanımak) Bâbı:

Kalbin hayatı, Allah iledir. Ey dervîş! Bilesin ki, aşkın lezzeti maşûkun (sevgilinin, veya âşığının) boğazında olduğu sürece, aşk, vefâ ile artmaz, cefâ ile de azalmaz. Muhabbet ona zevk verir. Zevk, yanında gözetleyen bir akıl varken, sevgiliyle buluşmaktır.

Ey dervîş! Bilesin ki, Cennet, tâlib (Allah'ı arayan kişi) için Hak Teâlâ'nın lütuf ve ihsanı olur. Kulların gönül derdine şifâ olur. Kulun dermanı, “Celîl (yüce Allah) ile buluşmak, hastanın şifâsıdır” sözü olur. Dervîşin gözleri dâimâ yaşlı olur. Nitekim rahmet, göz ile olur (su, kaynaktan fışkırır). Dervîşin gönlü daimâ korku

ve endişe içinde olur. Nitekim korku, kalp iledir. Dervişin canı (ruhu) yücelerde olur. Nitekim yücelik, ruh iledir. Dervişin bedeni tevbe içinde olur. Nitekim “beden tevbeyledir” (şeklindeki söz meşhurdur). Dervişin elleri dâimâ hayırdadır. Nitekim: Hayır, eller iledir (sözü meşhurdur). Dervişin ayakları sürekli itâattedir. Nitekim tâat (kulluk) ayakla olur. Dervişin iki kulağı daimâ işitmektedir. Nitekim işitmek iki kulakla olur. Dervişin dili daimâ zikirde olur. Zikir, dil iledir. Seven, sadece sevgilisinin makamını (bulunduğu yeri) ister.

Ey derviş! Bilesin ki, kulun dört şeyi, dört şeye bağlıdır: Kulun dili sürekli zikrullah ile olur. Kalbi muhabbet ve marifetullah ile olur. Gözleri, Allah ile buluşma arzusu içinde sürekli yaşlı olur. Sözü daimâ tevbede olur. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: “*Ey iman edenler! Allah'a samimi bir tevbe ile tevbe ediniz*” (et-Tahrîm, 66/8).

Marifetin Açıklanması Hakkında Bâb:

Hazret-i Hoca Ahmed Yesevî buyururlar ki: Ey derviş! Bilesin ki, marifet kaledir, muhabbet padişaktır, akıl vezirdir. Dilin yolu zikirdir. Kalbin madeni (içi) tefekkürdür. Müşâhede gönülde (sırda) olur. Tâlibin kulağı hikmetlerde olur. Canı (ruhu), muhabbet denizine batmış olur. Dervişler muhabbete batıp boğulmuşlardır.

Ey ağlayıp âşık olan ve Rabbinin cemalini özleyen derviş! Bilesin ki, Allah Teâlâ Cennet'in içinde bahçe ve ağaçlar yaratmıştır. Dervişlerin kalbinin içinde de marifet (Allah'ı tanıma) ağacı yaratmıştır (onlara bu kâbiliyeti ve istidâdı vermiştir). Kalp evini ihlastan yaratmıştır. Kalp (ağacının) meyvesini inançtan, yapraklarını tasdikten yaratmış, akli da ona rağbet ettirmiştir.

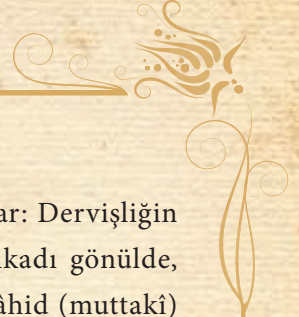
Ey samimi ve âşık derviş! Bilesin ki, o ağacın bedeni imandır, dalları hikmettir. Allah Teâlâ anber tabiatlı Cennet'te dört ırmak yaratmıştır: Biri süt nehri, biri bal nehri, biri temiz şerbet nehri ve

biri de su nehri. Dervişin kalbinde de ibadetin dört deryası (denizi veya nehri) vardır: Tevekkül, tefekkür, tevâzu ve zikir deryaları. Hangi âşık-ı sâdik ve Hakk'a kavuşmaya tâlib derviş kul bu deryaların kenarına yerleşirse ve bu şevk (ilahî aşk) şerbetinden içerse, şeriat kilimi üzerine oturursa (dinî kurallara uyarsa), tarikat yastığına yaslanırsa, marifet (Allah'ı tanıma) gülünü zevk burnu ile koklamaya başlarsa, muhabbet fırınında aşk ateşiyle yanarsa, Dost'un makamından, muhabbet ateşiyle yanmış ve ayrılık ateşiyle kebab olmuş bu dervişe şu şekilde bir ilâhî muhabbet mektubu ve padişahın saâdet fermanı ulaşmış muhabbet haberi tesir eder ki: *“Tevbe edenler, ibadet edenler, hamd edenler, oruç tutanlar, rükû edenler, secde edenler, iyiliği emredip kötülükten alıkoyanlar ve Allah'ın sınırlarını (emirlerini) koruyanlardır. O müminleri müjdele”* (et-Tevbe, 9/112).

Tekrar Hak Teâlâ'dan şöyle hitap gelir: Ey canını feda eden derviş kullarım, ey yanlış ve eriyiş ile gönlü yaralı ve özleyen âşıklar! Sizin canlarınız bana fedâ olmuştur. Âyet: *“De ki, ruh (can), Rabbimin emr âleminde dir”* (el-İsrâ, 17/85). Sizin gönlünüz, benim nazargâhımdır (baktığım yerdir). Kalplerinizin içine bir taht (koltuk) binâ etmişimdir. Tahtın üst tarafından benim şerefli ve mübarek ismim vardır. Sizin haberiniz yok ama ben müminlerin ve dervişlerin gönlüne nazar ediyorum. Günde bin defa rahmet nazarıyla onların kalplerine bakıyorum.

Bilesin ki, onun tahtı imandır, padişahı akıldır, veziri marifettir ve kalbin zemini muhabbet makamıdır. O zeminde (toprakta) onun ağacı Lâ ilahe illallah Muhammedün rasûlullah şeklindeki kelime-i tayyibedir. Hak Teâlâ şöyle haber veriyor: *“Görmedin mi Allah nasıl bir misal getirdi: Güzel bir sözü, kökü (yerde) sâbit, dalları gökte olan güzel bir ağaca (benzetti)”* (İbrahim, 14/24).

Dervişliğin Açıklanması Bâbı:

Şeyh Hoca Ahmed Yesevî (k.s) şöyle buyururlar: Dervişliğin hakikatı şudur, dervişin gönlü daima zikirde, itikadı gönülde, gönül sevinci mescid içinde namaz kılmakta ve zâhid (muttakî) olmaktadır. Sürekli Kur'an okur ve gündüz oruçlu olur. Nitekim Hz. Peygamber (Cenâb-ı Hak'tan rivayetle bir kudsî hadiste) şöyle der: "Oruç benim içindir ve onun sevabını ben vereceğim."

Hz. Hoca Ahmed Yesevi (k.s) şöyle buyururlar: Derviş o kişidir ki, eğer bir mümin ayağını onun başına koysa, tefekkür denizinde gark olur ama halka belli etmez. Ey âşık derviş, billesin ki, tarikat yolu tâlib olan derviş tefekküre ulaştırır, tefekkür korkuya, korku ümide, ümid göz yaşına, göz yaşı hidâyete, hidayet tevfiğe (başarıya), tevfik tâate, tâat zikre, zikir yakîne (sağlam imana), yakîn hamd ve senâya, hamd ve senâ muhabbet, muhabbet rızâya (Allah'tan râzı olmaya), rızâ selâmet yurduna (Cennet'e), selâmet yurdu Cenâb-ı Hakk'ın cemâlini görmeye ulaştırır.

Hak Teâlâ Kur'ân-ı Kerîm'inde şöyle haber vermiştir: "Yüzler vardır ki o gün ışıl ışıl parıldayacaktır. Rablerine bakacaklardır" (el-Kıyâme, 75/22-23). Doğrusunu Allah bilir.

Şiir:

Bizim râzı olduğumuz (istediğimiz) Cennet

Annelerin ayağının altındadır.

Hakk'ın rızasını aramak (bulmak) istersen,

Annenin râzı olacağı işi yap.

Hoca Ahmed Yesevî'nin (k.s) risâlesi tamam oldu.

**

Tercüme-2

Risâle der Makâmât-ı Erbaîn

Bismillâhirrahmânirrahîm

Hamd, âlemlerin Rabbine, salât ve selâm da efendimiz Hz. Muhammed'e ve tüm âilesine. Ey tâlib! Bilesin ki, bu risâle, Sultânü'l-ârifin Kutbü'l-muhakkıkın, öncekilerin ve sonrakilerin sırlarını keşf eden, şeyhlerin övünç kaynağı Hoca Ahmed Yesevî'nin sözlerinden oluşan kırk makam hakkında bir eserdir.

(Ahmed Yesevî) Buyurdu ki: Kul, Allah Teâlâ'ya kırk makam (basa-mak) ile ulaşır. İlk on makam şeriatla ilgilidir. İkinci on makam tarikatla, üçüncü on makam marifetle, dördüncü on makam da hakikatla ilgilidir.

Şeriatdaki on makam şunlardır:

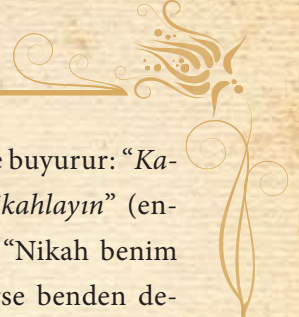
1. Makam: Allah'a, meleklerle, kitaplara, peygamberlere, kıyâmete, kadere, yani hayır ve şerrin Allah'tan olduğuna inanmaktır. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurur (?): "Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, ahiret gününe, kadere hayır ve şerrin Allah'tan olduğuna inandım.

2. Makam: Müslüman olmaktır. Allah Teâlâ'nın sözü şöyledir: "*Allah katında hak din İslam'dır*" (Âl-i İmrân, 3/19). Müslümanlığın beş şartı vardır: Birincisi namaz kılmak ve zekat vermektir. Allah Teâlâ şöyle buyurur: "*Namazı kılın ve zekatı verin*" (el-Bakara, 2/43.). Ayrıca oruç tutmaktır. Allah Teâlâ buyurur: "*Sizden öncekilere farz kılındığı gibi, size de oruç farz kıldı*" (el-Bakara, 2/183). Ayrıca hac etmektir. Allah Teâlâ buyurur: "*Gitmeye gücü yetenlerin hacca gitmesi, Allah'ın insanlar üzerindeki hakkıdır*" (Âl-i İmrân, 3/97).³

3. Makam: Boş sözlerden ve övünmekten dili korumaktır. Nitekim Hz. Peygamber (a.s): "Susan kurtuldu" buyurmuştur.

4. Makam: İlimdir. İlmi aramak gerekir. Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurmuştur: "İlim talep etmek, her Müslüman erkek ve kadına farzdır."

³ İslam'ın beş şartından biri (birincisi) olan "kelime-i şahâdet" eserde zikredilmemiştir.

5. Makam: Evlenmektir. Cenâb-ı Hak âyette şöyle buyurur: “*Kadınlardan hoşunuza gidenleri ikişer, üçer, dörder nikahlayın*” (en-Nisâ, 4/3). Hz. Peygamber de şöyle buyurmuştur: “Nikah benim sünnetimdir. Kim benim sünnetimden yüz çevirirse benden değildir.”

6. Makam: Helal yemektir. Hak Teâlâ buyurur: “*Size rızık olarak verdiklerimizin temiz (helal) olanlarından yeyin*” (Tâhâ, 20/81).

7. Makam: Sünnete riâyet etmektir. Hz. Peygamber (a.s) buyurur: “Kim benim sünnetim içinde (yolumu takip ederken) vefat ederse Allah onu bağışlar.”

8. Makam: Allah'ın yarattıklarına karşı şefkat ve merhamettir. Cenâb-ı Hak buyurur: “Eğer bir iyilik yaparsanız, kendinize iyilik etmiş olursunuz. Kötülük ederseniz de yine kendinize kötülük etmiş olursunuz” (el-İsrâ, 17/7).

9. Makam: Helal giymektir. Nitekim Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Kim helal elbise giyerse, Allah onun duasını kabul eder.”⁴

10. Makam: Nefsin isteklerinden uzak durmaktır⁵. Hak Teâlâ buyurur: “*Nefsini dünyevî isteklerden uzak tutan kişi için Cennet yegâne barınaktır*” (en-Nâziât, 79/40-41).

Şeriat makamları bitti. Aynı şekilde tarikat makamları da on tane değildir.

1. Makam: Tevbe etmektir. Allah Teâlâ buyurur: “*Ey iman edenler, Allah'a samimi bir tevbe ile tevbe edin*” (et-Tahrîm, 66/8).

2. Makam: (Saça) makas vurmak (mürîd olmak) ve beşeriyet saçını kesmektir. Önce makas vurmak (saçı kesmek) ve tevbe etmek

⁴ Helâl giymenin önemi hakkında Ahmed Yesevî'den nakledilen başka sözler hakkında bkz. Muhammed Âlim Sıddîkî, *Lemhât min nefehâtî'l-kuds*, s. 84.

⁵ Yazma eserin bu kısmında yazılar siliktir.

gerekir. Cenâb-ı Hak buyurur: “Saçlarınızı traş etmiş ve kısaltmış olarak korkmadan (Mescid-i Haram'a gireceksiniz). Allah sizin bilmediğinizi bilir” (el-Feth, 48/27).⁶

3. Makam: Mürid olmaktır. Hz. Peygamber şöyle buyurur: “Şeyhi olmayan kişinin şeyhi şeytandır”⁷.

4. Makam: Korku ve ümit arasında olmaktır. Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Mü'min, korku ve ümit arasındadır.

5. Makam: Kahrı (öfkeyi) yakmak (yok etmektir). Cenâb-ı Hak buyurur: “Öfkesini yutan ve insanları affedenler ... Allah iyilik yapanları sever” (Âl-i İmrân, 3/134).

6. Makam: Hizmet etmektir. Hz. Peygamber (a.s) buyurur: “Hizmet edene hizmet edilir.”

7. Makam: .. Sepet, makas, kandil .. (e sahip olmak?)⁸.

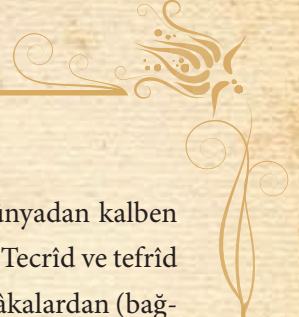
8. Makam: Allah'ın rahmet ve merhametinden ümitli olmaktır. Hak Teâlâ şöyle buyurur: “Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin” (Zümer, 39/53).

9. Makam: Cem'iyet ve nasîhattır (kalbin dağınık olmayıp Allah'a yönelmesi ve samimiyettir. Ya da sufiler cemiyeti/grubu içinde bu-

⁶ Bazı tarikatlarda olduğu gibi, Yesevilik'te de mürid olmak isteyen kişi şeyhe intisap edip bağlanacağı zaman şeyh tarafından saçından bir miktar kesilmesi geleneği vardır. Yesevî şeyhlerinden Hoca İshak b. İsmail Ata'nın kaleme aldığı *Hadîkatü'l-ârifîn* isimli eserde Yesevilikteki intisap (mürüdlüğe giriş) merâsimi hakkında şu bilgiler verilir: Şeyh, mürid olmak niyetiyle gelen kişinin elini tutar. Tevbe etmesini ve Allah'a yönelmesini tavsiye ederek şu tevbe virdini üç kez okur: “Estağfirullâhe'llezi lâ ilâhe illâ Hû el-Hayye'l-Kayyûm ve es'elühüt'tevbe.” Sonra eline bir makas alır ve: “Yâ eyyühe'llezine âmenû tûbü ilallâhi tevbeten nasûhâ” âyetini okur. Ardından mürîdin saçından, önce sağ, sonra sol, sonra da orta taraftan iki üçer adet kıl keser. Bu, dünyâ sevgisini gönülden kesip atmanın sembolüdür. Bunun peşinden mürîde nâfile namaz kılmayı, sürekli zikretmeyi, şeyhinden izinsiz iş yapmamasını tavsiye eder. Bkz. Hoca İshâk b. İsmâil Ata, *Hadîkatü'l-ârifîn*, Taşkent, Özbekistan Fenler Akademisi Bîrûni Şarkiyat Enstitüsü Ktp., nr. 11838, vr. 91b.

⁷ Hadis kaynaklarında böyle bir hadis yoktur. Sûfilerden Bâyezîd-i Bistâmî'ye nisbet edilen bir sözdür.

⁸ Metinde kopukluk ve okunmayan kelimeler var.

lunmak ve nasihat kabul etmektir).

10. Makam: Terk, tecrîd ve tefrîddir (inzivâ ve dünyadan kalben uzaklaşmak). Allah'a ve ona kavuşmaya âşık olmaktır. Tecrîd ve tefrîd arasındaki fark nedir? Fark şudur: Tecrîd (dünyevî) alâkalardan (bağlardan), tefrîd ise engellerden sıyrılmak ve uzaklaşmaktır.⁹

Tarîkat makamları bitti. Aynı şekilde marifetin makamları da on tanedir:

1. Makam: Nefsin edebidir. Hz. Peygamber şöyle buyurur: "Nefsin edebi, dersin edebinden daha hayırlıdır."

2. Makam: Korkmaktır. Yani dervişlerden korkar.

3. Makam: Mâsivâdan sakınıp uzaklaşmak.

4. Sıdk ve ihlas. Âyet: "*Sadece dini Allah'a tahsis ederek (ihlasla) ibadet etmekle emrolundular*" (el-Beyyine, 98/5). Sıdk hakkında âyet: "*O, sâdıkları sever.*"¹⁰

5. Makam: Hayâdır (utanmaktır). Nitekim Hz. Peygamber (a.s) buyurur: "Hayâ, imandandır."

6. Makam: Cömertliktir. Âyet: "*Kim nefsinin cimriliğinden korunursa, işte onlar kurtuluşa erenlerdir.*" (el-Haşr, 59/9).

7. Makam: İlimdir. Hz. Peygamber (a.s) buyurur: "Allah, câhili dost edinmez (edinmedi)."

8. Makam: Sâlih ameldir. Âyet: "*İman edip sâlih amel (hayırlı iş) yapanlar için, amellerine karşılık varıp kalacakları cennet konakları vardır*" (es-Secde, 32/19).

⁹ Ahmed Yesevî *Fakrnâme* isimli eserinde tarîkatın on makamını yukarıdakine benzer şekilde şöyle sayar: 1. Tevbe, 2. Şeyhe bağlanmak, 3. Korku, 4. Ümit, 5. Vird ve zikirleri yapmak, 6. Şeriat ve tarîkatın gereklerini yerine getirmek, 7. Şeyhin izni ile konuşmak, 8. Nasihat dinlemek, 9. Tecrîd olmak, 10. Tefrîd olmak. Bkz. Kemal Eraslan, *Yesevî'nin Fakr-nâmesi*, Ankara 2016, s. 40, 52.

¹⁰ Böyle bir âyet yoktur: "*Allah, muhsinleri (iyilik yapanları) sever*" (Âl-i İmrân, 3/134) şeklinde âyet vardır.

9. Kalbi temizlemektir. Âyet: “O gün mal ve oğullar fayda etmez, ancak Allah'a selîm (temiz) bir kalp ile gelenler faydasını görür” (Şuarâ, 26/88-89).

10. Makam: Nefsi tanımaktır. Hz. Peygamber (a.s) buyurur: “Nefsini (kendini) tanıyan Rabbini tanır.” Yani kendisinin fânî olduğunu tanıyan, bilen kişi, Rabbinin bâkî olduğunu anlar, bilir.

Marifetin makamları bitti. Hakîkatın makamları da aynı şekilde on tanedir:

1. Makam: Teslim olmak.

2. Makam: Yetmiş iki millete tek nazar ile bakmak (herkese aynı gözle bakmak, insanlar arasında ayırım yapmamak) ve eşit şekilde hizmet etmek.

3. Makam: Gelen ekmeğin nereden geldiğini bilmedikçe yememek.

4. Makam: Yedi uzvunu Hak yoluna hizmete fedâ eylemek.

5. Makam: Her hayvana saygılı olmalı, öldürmemelidir. Sadece yılan hâriç. Çünkü “Eziyet (ve zarar) vereni öldürün” diye hüküm vardır.

6. Makam: Seyr u sülûk (manevî eğitim) ve müşâhededir (kalp gözüyle görmek).

7. Makam: Dili korumaktır.

8. Makam: Allah'a yalvarmaktır.

9. Makam: Tevhîddir (Allah'ın birliğini idrak etmektir).

10. Makam: Kalp gözünü açmak ve din ilmini anlamaktır.

Hakîkat makamları bitti. Başarı ve ihsan Allah'tandır. En iyisini bilen Allah'tır. Dönüş de O'nadır.

Hoca Ahmed Yesevî'nin risâlesi bitti.

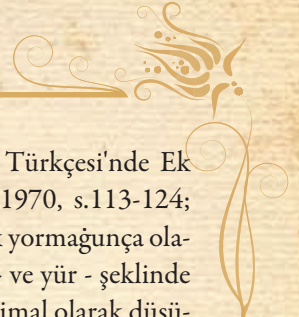

Fakr-nâme'nin Notları

1. başkara' lmağaylar (< başkar-a almağaylar) "idare edemeyecekler, hâkim olamayacaklar, yol gösteremeyecekler". başkar - "idare etmek, hâkim olmak, yol göstermek" esas fiili, al - yardımcı fiiline -a/-e ünlü zarf-fiil eki ile bağlanarak birleşik fiil meydana getirmiştir. al-yardımcı fiili Doğu Türkçesi'nde başlangıçta müsbet iktidar çekiminde kullanılırken daha sonra hem müsbet, hem de menfi iktidar çekiminde kullanılmış ve bu fonksiyonu ile Çağatay yazı dilinde umumîleşmiştir (bk. *Chag.Man.* s 81, e; Nesâyim. S. 168-169). Ancak bu yardımcı fiilin kullanılmasında yan-yana gelen ünlülerden birinin ekseri düştüğü (ünlü düşmesi, Fr., Ing. Elision, Alm. Vokalausstossung, Osm. Hafz hadisesi) görülür.

başkar - fiilinin baş isminden -ğar/-ger-, -kar/-ker - isimden fiil yapma eki ile genişletilerek teşkil edildiği ortadadır. Eski Türkçe'de çınğar - "araştırmak", köngülker - "tefekkür etmek", tüpkör - "aslını araştırmak" gibi kelimelerde de görülen ek, pek fazla işlek değildir (ek için bk. *AGr.* s 87). Radloff ve Şeyh Süleyman lugatleri kelimeyi şöylece kaydetmişlerdir: Radloff, Wb. başkar - [(Çağ. Kaz.) baş + qar' dan] = başar - "1. hâkim olmak, idare etmek 2. (Kaz.) bitirmek, son vermek, sona erdirmek"; Şeyh Süleyman. (başkarmağ) "başarmak, becermek, ucuna varmak, idare etmek, baş etmek, ihtida etmek, yol göstermek".

2. yürgeyler (< yür-gey-ler) "yürüyecekler" ve yürmeğünça (< yür-meğünça) "yürümeyince" Metnimizde yer alan bu iki örnekten birinde ince ek, diğerinde de kalın ek kullanılmıştır. Kalın ek kullanımını, Çağatayca ve Özbekçe'de de görülen ek uyumsuzluğuyla izah etmek

mümkündür (bu husûs için bk. K.Eraslan, Doğu Türkçesi'nde Ek Uyumsuzluğuna Dâir, *TDED*, c.XVIII, İstanbul 1970, s.113-124; ayrıca bk. Manzum Oğuznâme, not: 6). Kalın örnek yormağunça olarak okunduğu takdirde, metinde aynı mânada yor - ve yür - şeklinde iki ayrı fiilin kullanıldığı neticesine varılır ki, bir ihtimal olarak düşünülebilir.

Esasen Eski Türkçe'de bile yorı - yanında yür - şeklinin bulunuşu (bk. An. İnd.) iki ayrı fiilin varlığını kabul ettirmektedir; çünkü yorı - fiilinin başta bulunan y tesiri ile ince sıraya geçmesi ve kökteki i sesinin herhangi bir sebeple düşmesi sonucu yür - şeklinin ortaya çıkması hiç olmazsa Eski Türkçe için uzak bir ihtimaldir.

Batı Türkçesi dışında kalan lehçeler genellikle yür - (<Kaz., Kır. cür-) fiilini kullandıkları hâlde, Batı Türkçesi yorı - fiilini kullanmaktadır. Ancak Batı Türkçesi yorı - fiilinin ince sıraya geçmiş ve düzlük-yuvarlaklık uyumuna bağlanmış şeklini (yorı-> yöri - >yürü-) müstakil fiil olarak kullandığı hâlde, şimdiki zaman teşkilinde fiilinin kalın ünlülü ve ekleşmiş şeklini devam ettirir (bk. TDB. § 459).

3. tozğunça (< toz-ğünça) “eskiyene kadar, çürüyüp dağılana kadar” toz - “eskimek, köhneleşmek, çürümek, çürüyüp dağılmak vb. gibi” fiili gerek yapı, gerekse mana bakımından toz ismi ile ilgili olmalıdır. Eski Türkçe'de toz ismi yanında toz - fiilinin bulunması ilk bakışta eş-sesli isim-fiil kökleri olduğunu düşündürmektedir (bu husûs için bk. T.Tekin, Türkçe'nin Yapısı ve Eşsesli İsim-Fiil Kökleri, *Hacettepe Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi*, c.5, sy. 1, Mart 1973, s. 36-46). Bir ihtimal olarak toz - fiilinin, toz isminden -ı/-i-, -a/-e - isimden fiil yapma ekiyle tozı-/ toza - şeklinde bir fiil yapıldığı, sonradan bunun toz - şekline geçtiği de düşünülebilir. Nitekin Zenker, Wb.'da toz - yanında tozı-, toza - şekilleri de zikredilmiştir.

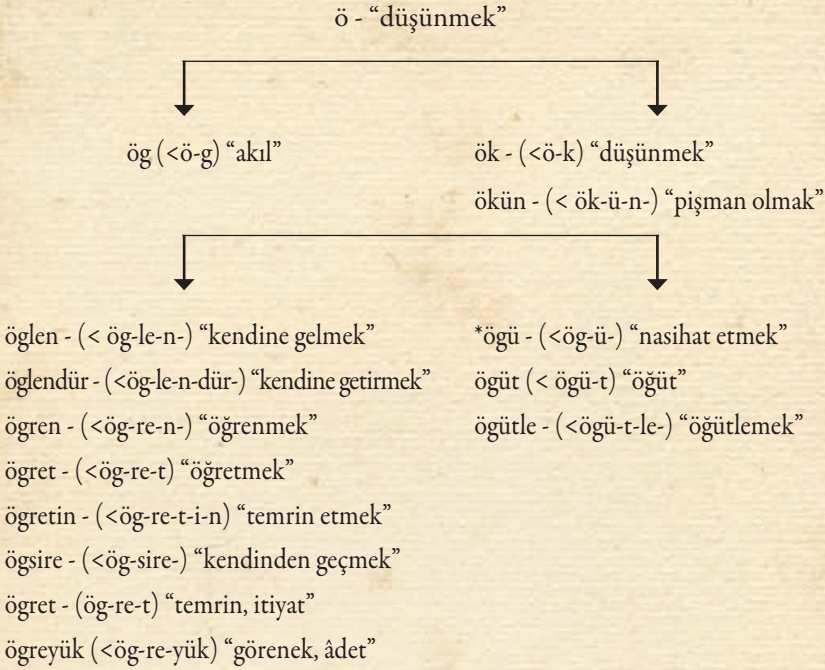
toz - fiili çeşitli sözlüklerde verilen manalarıyla dikkati çekmektedir: AGr. (Glossar) toz - “bitirmek, yükselmek”; US. toz - “bitirmek, çıkmak, yükselmek”; DS. toz - “yerden kaldırmak, yükseltmek”; Clauson, EDPT. toz - “toz haline gelmek”; Dîvân. toz - “tozarmak, toz yükselmek”; Radloff, Wb. toz - [(Çağ., OT., Kır.)] “1.küçük parçalara ayrılmak, toz hâline gelmek 2. (Kır.) birbirinden ayrılmak, dağılmak, yayılmak, saçılmak 3.son bulmak, eskimek”; Zenker Wb. toz - tozı -

toza - “toz hâlinde serpmek, dağılmak”; El-İdrâk. tozdi “toz koptu, kalktı”; Et-Tuhferü‘ z-Zekiyye. toz - “toz olmak”; Şeyh Süleyman. toz - “eskimek, köhne ve fersûde olmak; devam ve mukavemet etmek” vb. gibi. Bu örneklerden de anlaşılacağı gibi toz - fiili başlıca şu manalara gelmektedir: 1.bitirmek, 2.çıkmaq, yükselmek, kaldırmak, yükseltmek, 3.toz yükselmek, toz kalkmak, 4.toz hâline gelmek, birbirinden ayrılmak, dağılmak, yayılmak, saçılmak, 5. eskimek, köhne ve fersûde olmak. Bu manalardan birincisinin nereden geldiğini açıklamak kolay olmasa gerek. “bitirmek” manasında ayrı bir toz - fiili düşünülebilir mi? Diğer manalar ise birbiriyle ilgili görünmektedir, “eskimek” mânası, mâna kayması veya mana genişlemesi sonucu ortaya çıkmış olmalıdır (bu husûs için bk. D.Aksan, *Anlambilimi ve Türk Anlambilimi*, Ankara 1971, Ank. Üniv. DTCF yayınları; 217, s.144-146).

toz - fiilinin genişlemiş şekilleri olarak da şunlar zikredilebilir: Dîvân. tozğır - “toz kalkar gibi olmak”, tozit - “tozutmak”; Radloff, Wb. tozun - (Osm.) “toz gibi ince olan şeyler toz haline gelmek”, tozut - (Osm.) “toz kaldırmak”, tozuş - (Osm.) “birlikte toz kaldırmak, birlikte toz halinde yükselmek”, tozdur - (Çağ.) “toz kaldırmak, yükseltmek”; Şeyh Süleyman. tozutmek “toz kaldırmak, toz etmek, ber-pâ ve bünyad eylemek, yükseğe çıkarmak, husûle getirmek”.

4. örgetkey (<örge-t-key) “öğretecek” *örge - (<ögre - <ö-g-r-e-) fiili elimizdeki malzemeye göre -t - (faktitif) veya -n - (dönüşlülük) ekiyle genişlemiş olarak kullanılmaktadır: öğret-, örgen - gibi. Ayrıca Batı Türkçesi dışındaki lehçe ve şiveler bu fiillerin yer değiştirme'ye uğramış örget-, örgen - şekillerini kullanırlar. Yukarıda da belirttiğimiz gibi *örge - fiili gövdesi, ö - “düşünmek” fiilinden - g ekiyle (ek için bk. *AGr.* § 95) meydana getirilmiş bir gövdedir. ö - kökü ile ilgili teşkilleri şöylece gösterebiliriz:

Bu şemadan çıkarılabilecek sonuçlar şunlardır: “1. Türkçe, bilhassa Eski Türkçe devresinden sonra, tek ünlülü köklerden uzaklaşmaya başlamıştır. (bk. Manzum Oğuznâme, not: “), 2. Bir kökten meydana getirilen gövdelerin hepsi Türkçe’de kullanılmamakta, bazı kullanılmayan gövdelerin ise daha da genişlemiş şekilleri kullanılmaktadır (* ögre - kullanılmadığı halde, örgen - ve öğret-’in kullanılışı gibi). 3. Türkçe kelimelerin manaları ve mana değişmeleri üzerinde geniş ölçüde durmanın gerekliliği.

5. körsetkey (<körse-t-key) “gösterecek” *körse* - “görmek istemek” fiil gövdesinin Eski Türkçe’de körügse - (<kör-ü-g-se-; - ü - yardımcı ünlü, - g fiilden isim yapma eki, - se - isimden bilhassa istek ifade eden (desideratif) fiil yapma eki) olduğunu biliyoruz (meselâ bk. *AGr.* (Glossar), *US.*, *DS.*, *Clauson*, *EDPT.*, *Dîvân*. körügse - “görmek istemek”). *körügse* - fiilinin -t - faktitif ekiyle genişlemiş şekli olan körüset - fiiline Eski Türkçe’de rastlanmamaktadır. Fiil Eski Türkçe devresinden sonra çeşitli lehçe ve şivelerde hece düşmesine (haplologie) uğramış olarak *körset* - “göstermek” şeklinde yaşamaktadır (me-

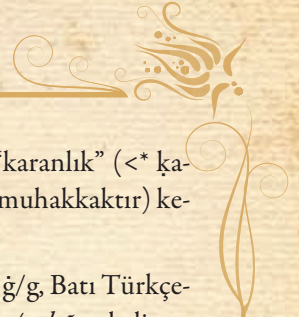
selâ bk. Radloff, Wb. *kürset* - (Kaz.) “göstermek”; Et-Tuhfetü'z-Zekiyeye, *körset* - “göstermek” gibi). *körügse* - > *körse* - oluşunda Clauson, g sesinin düşmesini, avurt ünsüzü (lateral ünsüz) kalın ve ince l sesinin düşmesi hadisesine benzetmektedir (bk. EDPT. S. 746). Oysa Türkçe'de ğ/g sesi diftonglaşmaya müsâit ses olduğundan birçok hâllerde düşmektedir (bu husûs için bk. R.R.Arat, *Atabetü'l-hakayık*, İstanbul 1951, not: 6).

Batı Türkçesi'nde *körset* - fiili, k-> g - değişmesi ve yer değiştirme'ye (metathese) uğramış hâliyle (*körset*-> *göster*-) devam ettiği halde, Batı Türkçesi dışında her iki şekil de yaşamaktadır: Meselâ Radloff, Wb. *kürset*-, (Kaz.) “göstermek” *küsteril* - (Kaz.) “gösterilmek”, *köstür* - (Kaşınz) “göstermek”; *El-İdrâk*. Kösterdi “gösterdi”; Şeyh Süleyman. köstermak “irâe, ibraz ve izhar etmek, ayan ve nümayan eylemek, nişan dâden” v.b. gibi.

A.von Le Coq *körügse* - fiilini *kör* - “görmek” ve *ökse* - “şiddetli şekilde arzu etmek” fiillerinden meydana gelmiş birleşik bir fiil kabul etmektedir (bk. M.I., Anmerkung: 15). Bizce bu izah doğru değildir; her şeyden önce *ökse* - yardımcı fiil olmadığı gibi, iki fiilin birleşmesi birinci fiilin zarf-fiil ekini alması gerekir.

6. *yalğuz* “yalnız”. Kelime Eski Türkçe'de *yalañuz/yalıñuz*, orta hece düşmesi (syncope) ile *yalñuz* şekillerinde görülmektedir (bk. AGr. (Glossar), US.). Gabain, kelimenin *yālinus* şeklini de kaydetmiştir ki oldukça düşündürücüdür. Clauson, kelimeyi *yalñu:s* şeklinde tesbit etmiş, etimolojisinin belli olmadığını ve -z'li şeklinin daha sonra ortaya çıktığını bildirmiştir (bk. EDPT. s. 930). Bizce -z'li şekil aslı, -s'li şekil ise Eski Türkçe devresi sonunda ortaya çıkmış olmalıdır. Nitekim bazı ek ve kelime sonlarındaki -z>-s değişmesi Eski Türkçe devresinden sonraya âittir (-maz/-mez>-mas/-mes, *kögüz*>*kögüs* gibi). Dîvân.'da da kelime *yalñus* şeklinde yer almıştır.

yalañuz/yalıñuz kelimesinin menşei belli olmamakla beraber, kelimeyi ET. *yalañ/yalıñ* “çıplak” kelimesi ile ilgili görmekteyiz. Aynı şekilde *yalañuğ* “insan” kelimesi de bununla ilgili olmalıdır: *yalañuz* < **yalañ-u-z* (-u - isimden fiil yapma eki, -z fiilden isim yapma eki), *yalañuğ* < **yalañ-u-ğ* (-ğ fiilden isim yapma eki). Şüphesiz ki bu izah yeterli değildir ve mâna yönünün ayrıca ele alınması gerekmektedir.

Yine bir ihtimal olarak yalañ kelimesi ile *ķarañġu* “karanlık” (<* ķarañ-ġu Kelimenin ķara “kara, siyah” ile ilgili olduġu muhakkaktır) kelimesi arasındaki benzerlik üzerinde durulabilir.

Bazı kök ve eklerdeki *ñġ* sesinin Doġu Türkçesi'nde ġ/g, Batı Türkçesi'nde de n olduġu bilinmektedir. Bu sebeple *yalañuz/yalañuz* kelimesi deġişik şekillerde karşımıza çıkmaktadır: DS. *yalġuz* “yalnız, tek”, Radloff, Wb. *yalġuz* (Tar., Çaġ., OT.), *yalġus* (Kaz.), *yalġuz* (Kom., Kar.), *yalıñz/yalıñz* (Osm.), *yañıs* (Alt., Küer., Tel.). “yalnız, tek” (yañıs şeklinde, *keltür->ketür-, oltur->otur* - misâllerinde olduġu gibi l sesi düşmüştür): Şeyh Süleyman: *yalġuz yalıñuz* “yalnız, ârî, sâde, tenha, tek”; Et-Tuhfetü'z-Zekiyye: *yalıñġuz, yalıġuz* “yalnız”; *El-İdrâk*: *yalañuz* “yalnız”; *İbnü Mühennâ*: yalnız “tek” v.b. gibi.

7. aştım (< aş-tu-m) “aştım”. Görülen geçmiş zaman eki ünlüsünün yuvarlak oluşu, bir imlâ hususiyeti deġilse, bir aġız husûsiyettir. Eġer dudak ünsüzü m tesiriyle yuvarlaklaştığını kabul edersek, aynı duruma şiiirde yer alan *keçtim, içtim, şaştim, kaçtim, taştım, açtim, saçtim* gibi şekillerde de rastlamamız gerekirdi.
8. örkülmedim (< örkül-me-di-m) “dolanmadım, dönmedim”. örkül - şeklinde okuduġumuz fiil, Radloff, Wb. örkül - [(Çaġ.)] “kendi etrafında dönmek, dolanmak”; Şeyh Süleyman. örkül - (“dört dolaşmak, deveran, cevelan etmek, münkalib olmak, dönmek”; *ÖGr.* (Glossar). örgül - “dönmek” şekillerinde tesbit edilmiştir. Fiilin yapısı hakkında kesin bir şey söylemek mümkün olmamakla beraber, ör - “örmek” ile ilgili olduğunu sanıyoruz. Bu takdirde örkül - < ör-ü-k-ü-l - (-ü - yardımcı ünlü, - k fiilden isim yapma eki, (bk. *AGr.* § 85), - l - fiilden fiil yapma (pasiflik-meçhulluk eki); örgül-<ör-gü-l - (-gü fiilden isim yapma eki, - l - isimden fiil yapma eki (bk. *AGr.* § 88) şekillerinde düşünülebilir.
9. çomdum (<çom-du-m) “daldım”. Metinde, deryâ çom - “deryaya dalmak” şeklinde kullanılmıştır. Eski Türkçe'de fiilin kalın sırada olduġu aldığı eklerden anlaşılmaktadır. Daha sonra baştaki ç - ünsüzü tesiriyle çöm - şekli ortaya çıkmıştır. Çeşitli lehçe ve şivelerde her iki şekil de görülmektedir (bk. Clauson, *EDPT.* s. 422). Türkçe'de ç, s, ş, y gibi inceltici ünsüzler tesiriyle bazı kalın sıradaki kelimelerin ince sıraya, başka sebeplerle de bazı ince sıradaki kelimelerin kalın sıraya

geçtikleri bilinmektedir (bu husus için bk. Manzum Oğuznâme, not: 10). çim - “çimmek, yüzmek, suya batıp çıkmak vb. gibi” fiili de çom-/çöm-'nin bir varyantı olmalıdır.

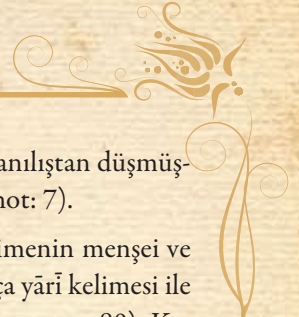
10. yazuğ (< yaz-uğ) “günah, suç” yaz - “kusur, hata etmek, şaşmak, yanılmak, yolunu kaybetmek, yoldan çıkmak, azmak, unutmak, günah işlemek vb. gibi” (bk. *AGr.* (Glossar), DS., US., Clauson, *EDPT.*, *Divân.*, Radloff, Wb.) fiilinden -uğ/ük eki ile teşkil edilen yazuğ “günah, suç” kelimesi Eski Türkçe'den beri çeşitli lehçe ve şivelerde bazı değişikliklerle yaşamaktadır. Teşkil ekinin -uğ oluşu, düz ünlülü fiil köküne gelişinden bellidir. Eğer teşkil eki -ğ olsaydı, Eski Türkçe'den beri yardımcı üvwnlüler düzlük-yuvarlaklık uyumuna bağlı olduğu için, kelimenin yazık şeklinde olması gerekirdi.

yaz - fiilinin y protezsiz şekli olan az - “azmak, şaşırarak, yanılmak, yoldan çıkmak, yolunu, yönünü kaybetmek” fiili de Eski Türkçe'den beri yaz - ile birlikte yaşamaktadır.

yazuğ kelimesi bugün Türkiye Türkçesi'nde düzlük-yuvarlaklık uyumuna bağlanarak yazık şekline geçtiği gibi, mana bakımından yerini günah kelimesine terk etmiş ve “acıma, esef” ifade eden bir söz olarak kullanılmaktadır: yazık! ne yazık! kullanışlarında olduğu gibi. Anadolu ağızlarından Diyarbakır ağızında yazık kelimesi “acıma, merhamet” manasında yaygın şekilde kullanılmaktadır: yazığı gel - “acımak, merhamet duymak” gibi.

11. salmaslık (< sal-mas-lık) “salmamak, uzatmamak”. Metinde: ve yurun loğmage ҡol salmaslık “ve bir parça lokmaya el uzatmamak”. -mas/-mes (<-maz/-mez) isim-fiil ekiyle teşkil edilen isim-fiiller, teşkil ekleri ile genişletilmeye pek elverişli olmamakla beraber, gerek Doğu Türkçesi'nde, gerekse Batı Türkçesi'nde nadir olarak -lık/-lik isimden isim yapma, veya -la/-le - isimden fiil yapma ekleri ile genişletildikleri de görülür. Bilhassa -lık/-lük ekiyle genişletilen şekiller mücerret hareket ismi manası taşırlar (fazla bilgi için bk. K.Eraslan, Eski Türkçe'de İsim-fiiller (Partisipler), İstanbul 1974, s.114-115, Edebiyat Fakültesi Doçentlik Tezi).

12. bol (< bu+ol) “bu” Eski Türkçe devresinden sonra ortaya çıkan bol ve paraleli şol şekli, daha ziyade Batı Türkçesi dışında kalan lehçe ve şivelerde kullanılmaktadır. Eski Anadolu Türkçesi devresinde şol şekli

kullanılmış, Osmanlıca'nın sonlarına doğru da kullanılıştan düşmüştür (benzeri teşkiller için bk. *Manzum Oğuznâme*, not: 7).

13. yarı "yardım". Daha önce yazdığımız bir notta, kelimenin menşei ve yapısı hakkında kesin bir şey söylenemeyeceği, Farsça yârî kelimesi ile ilgili olabileceği belirtilmişti (bk. *Manzum Oğuznâme*, not: 80). Kelimenin büyük bir ihtimalle Türkçe olabileceği düşünülerek bu notta yeniden ele alındı.

Uygur metinlerinde yarı kelimesine rastlanmamakla beraber büyük bir ihtimalle bunun -lîğ/-lîg isimden isim yapma eki ile genişlemiş şekli olan yarlığ (yarı-lîğ) "fakir, muhtaç, yoksul, sefil" (bk. *AGr.* (Glossar), Clauson, *EDPT.*, *US.*, *DS.*) kelimesi yer almaktadır. Yarı kelimesi Karahanlı Türkçesi (bk. KB. 618; AH. Yarı "yardım") ile modern lehçelerde görülmektedir.

Kelime, ilk bakışta *yar - gibi bir fiilden -ı/-i zarf-fiil ekiyle teşkil edilmiş bir isim olduğunu düşündürmektedir. Türkçe'de bilhassa edatların bu şekilde meydana geldiği bilinmektedir (bk. N.Hacıeminoğlu, *Türk Dilinde Edatlar*, İstanbul 1971). Kelimenin menşei ve yapısı hakkındaki tereddüdü Clauson da belirtmiştir (bk. *EDPT.* s.967). Doerfer ise yarlığ "fakir" kelimesi ile yarsı - (<yar-sı-) "tiksinmek, iğrenmek" kelimesini yar "salya, tükürük" kelimesi ile ilgili görmektedir (bk. *TMEN.* IV, 158). Eski Anadolu Türkçesinde yarı kelimesi ile ilgili şüphe götürmeyen yardım ve yardım şekilleri kullanılmıştır (bk. *TTS.* s.VI). Türkiye Türkçesi bugün bunlardan yardım şeklini devam ettirmektedir. Bu iki kelime *yar - ile ilgili ise teşekkülleri şöyle olmalıdır: yardım<yar-ı-t-ı-m, yardım< yar-ı-t-ı-n (-ı'lar yardımcı ünlü, - t - fiilden fiil yapma (faktitif) eki, - m ve -n fiilden isim yapma ekleri). Kelimenin *El-İdrâk'*de yarlu (< yarı-lu veya yar-ı-l-u) "miskin" şekillerinin bulunuşu tereddüdümüzü kuvvetlendirmektedir. Bununla beraber Batı Türkçesi'nin tesiri ile yarlığ > yarlu/yarlı olabileceği düşünülebilir.

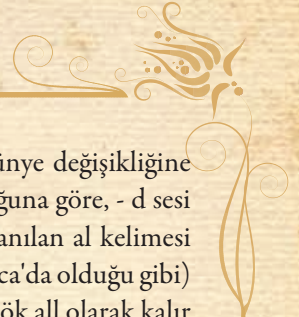
14. sığmas "sığmaz, sığınmaz". Kelime şu cümlede geçmektedir: Ve yine şüfî dünyâ ve âhiretde anıñ himmetiğâ sığmas, barça behiştniñ ni'metleri közige körünmes. "ve yine süfî dünya ve ahrette onun himmetine sığınmaz ve cennetin nimetleri gözüne görünmez." Fiil için bk. *Dîvân.* sığ - "sıgmak, tesir etmek, dokunmak, koymak"; Şeyh

Süleyman. sığ-“meşmul olmak, muhtevi olmak, sığmak, güncâyış”. Bilhassa Şeyh Süleyman'daki manaları göz önüne alarak, fiili tercümede “sığınmaz” şeklinde karşıladık.

15. savuq “soğuk”. Kelimenin -ğ->-v - değişmesi ile soğık> soğuk> savuq, ayrıca da soğık <soğı-k olduğu malûmdur. Doğu Türkçesi daha ziyade ilk hecedeki yuvarlak ünlüyü düzleştirerek savuq, savuğ şekillerini, Batı Türkçesi ise yazı dilinde soğuk, ağızlarda ise sovuq, souq, savuq şekillerini kullanır (kelimenin çeşitli lehçe ve şivelerdeki durumu için bk. Clauson, EDPT. s.808; Radloff, Wb. c.IV, s. 233, 516, 517. Ayrıca bk. W.Bang-G.R. Rahmeti, *Oğuz Kağan Destanı*, İstanbul 1936, not: 238).
16. Metinde Şeyhu'l-meşâyih kıddesa' llâhu ta'âlâ ervâhehu yazılmış. Kasdedilen bir kişi olduğuna göre, ibarenin Şeyhu'l-meşâyih kıddesa' llâhu ta'âlâ rûhahu olması gerekir.
17. alda “önünde, huzûrunda, nezdinde, katında”. ald kelimesi Çağatayca ve Özbekçe gibi modern lehçelerde iyelik eki ve verme, bulunma veya çıkma hali eklerinden biri ile kullanılmaktadır: aldığa, aldıda, aldidın gibi.

Kelimenin yapısını ve teşekkülünün anlamak için yer ve yön gösteren benzer kelimeleri göz önüne almak gerekir. Eski Türkçe'de kullanılan bu kelimeler şunlardır: al “yan, alt taraf”, bundan -dın/-din, -tın/-tin; -dun/-dün, -tun/-tün eki ile genişlemiş olan altın “alt, alt taraf, altta, altında, aşağı” (ek için bk. T.Tekin, *OGr.s.152*); as kökünden -ra/-re yön eki ile genişleyen asra “altta, aşağıda” (ek için bk. AGr. §187; *OGr. s.135*); *üs/*üz kökünden -a/-e verme hali eki ile genişleyen üze “yukarı, yukarıda, üstünde” (ek için bk. AGr. §180; *OGr. s.103*); -dın/-din, -tın/-tin;-dun/-dün, -tun/-tün eki ile genişleyen üsk (<*üs-k) “ön” ile, -tın/-tin ekinin -t sesini bünyesine alan veya altın, üstün kelimelerinin yanlış bölünmeleri sonucu (altın<al-tın yerine altın<alt-ı-n ve üstün <üs-tün yerine üstün<üst-ü-n; -ı-, -ü - yardımcı ünlü, -n vasıta hali eki telâkki edilerek) meydana gelen alt ve üst (bu husûs için ayrıca bk. Clauson, *EDPT. s.130, 242*). Daha sonra bu gruba Orta Türkçe'den sonra kullanılış sahasına giren ve aynı şekilde teşekkül eden ast “alt, alt kısım” kelimesi dahil olur. ast kelimesi de iyelik ve hal ekleri ile kullanılmaktadır. ald kelimesinin teşekkülü de

bu yolla olmalıdır. Esasen Türkçe'de bu şekilde bünye değişikliğine uğrayan pek çok kelime mevcuttur. ald < al-d olduğuna göre, - d sesi için şunlar söylenebilir: İyelik ve hal ekleri ile kullanılan al kelimesi ikizleşme sonucu allığa, allıda şekline girer (Çağatayca'da olduğu gibi) ve bu şekillerde iyelik ve hal eklerinin ayrılması ile kök all olarak kalır ve - ll>-ld değişmesi ile ald şekli ortaya çıkar. Türkçe'nin bazı lehçe ve şivelerinde, meselâ Kazakça'da - l>-d değişmesi geniş ölçüde görülmektedir. -ld seslerinin yan yana bulunuşu Türkçe için normal bir şeydir. Göktürk alfabesi de bu sesler için ayrı bir işaret kullanmıştır.

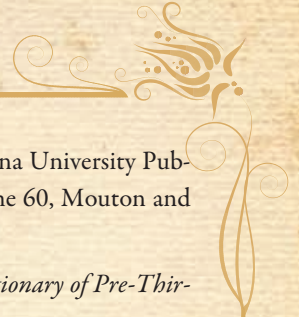
18. nemberse “şey, herhangi bir şey”. Metinde: Fakrdın pākīze nemberse bolmas “Fakrdan temiz bir şey yoktur.” Kelimenin nemberse < ne + me+erse olduğu bilinmektedir. Ne soru kelimesi Eski Türkçe'den beri birçok edatlarla birleşmiş olarak da kullanılır (bk. Clauson, *EDPT*. s.774-777; *Manzum Oğuznâme*, not: 7). ne kelimesinin birleştiği edatlardan biri de ma/me kuvvetlendirme edatıdır (Gabain, ma/me edatını yme<yim-e ile ilgili görmektedir, bk. *AGr.*§ 291, 352). Bu şekilde teşekkül eden neme kelimesinin Eski Türkçe'den sonra birlikte kullanıldığı erse (< er-se) ile de birleştiği görülür: neme +erse > nemberse. Batı Türkçesi dışında kalan yazı dillerinde neme, nse (< ne + erse) ile nemberse'nin birlikte kullanıldığı dikkati çeker. Oğuz-Kıpçak Türkçesi'nde de mahiyeti açık olmayan netse “nesne” (bk. Kisâ'î, *Kitâbu Bed' i' d-dünyâ ve Kısâsî' l-enbiyâ*, Ayasofya Ktp. 3354) şekli görülmektedir. Bugün Türkiye Türkçesinde kullanılan nesne (<ne +erse+ne) kelimesi de aynı şekilde teşekkül etmiştir.

Kısaltmalar ve Bibliyografya

A.	Arapça	Kaç.	Kaçınz ağzı
Alm.	Almanca	Kaz.	Kazakça
Alt.	Altay Türkçesi	Kır.	Kırgızca
Çağ.	Çağatayca Kom.	Koman	Türkçesi
ET.	Eski Türkçe	Küer.	Küer Türkçesi
F.	Farsça	Osm.	Osmanlıca
Fr.	Fransızca	OT.	Orta Türkçe
İng.	İngilizce	T.	Türkçe
K.	Kur'an-ı Kerim	Tar.	Tarañçı Türkçesi
Kar.	Karaim Türkçesi	Tel.	Teleüt Türkçesi

AGr.	A. Von Gabain, <i>Alttürkische Grammatik</i> , Leipzig 1950 (2. Baskı)
AH.	Edib Ahmed b. Mahmud Yüknekî, <i>Atabetü'l-bakayık</i> (Yayınlayan Reşid Rahmeti Arat, İstanbul 1951, T.D.K. yayınlarından, C.II. 32)
An. İnd.	W. Bang - A. Von Gabain, <i>Analytischer Index zu den fünfsernten Stücken der türkischen Turfan-Texte</i> , Berlin 1931
Az.T.	Muharrem Ergin, <i>Azeri Türkçesi</i> , İstanbul 1971, İst. Üniv. Ed. Fak. Yayınları, no: 1633

- Chag. Man. Janos Eckmann, *Chagatay Manual* Indiana University Publications, Uralic and Altaic Series, Volume 60, Mouton and Co., The Hague, The Netherlands 1966
- Clauson, EDPT. Sir Gerard Caluson, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, Oxford 1972
- Divân Kaşgarlı Mahmud, *Divanü Lugat-it-Türk* (Yayınlayan: Besim Atalay, c.I-III, Ankara 1938-1941; Dizin, Ankara 1943
- Doerfer, TMEN. Gerhard Doerfer, *Türkische und mongolische Elemente im Neupersischen*, c. I-IV, Wiesbaden 1969-1975
- DS. *Drevnetyurkskih Slovar*, Akademiya Nauk CCCP, Institut Yazikovnaniya, Leningrad 1969
- El-İdrâk. Abû Hayyân, *Kitâb al-İdrâk li-Lisân al-Atrâk* (Yayınlayan: Ahmet Caferoğlu, İstanbul 1931)
- Et-Tuhfetü'z-Zekiyye. *Et-Tuhfetü'z-Zekiyye fil-lûgat-it-Türkiyye* (Yayınlayan: Besim Atalay, İstanbul 1945, T.D.K. yayınlarından)
- İbnü Mühennâ. *İbnü Mühennâ Lûgatı* (Yayınlayan: Aptullah Battal, İstanbul, 1934)
- KB. Yûsuf Has Hacib, *Kutadgu Bilig* (Yayınlayan: Reşid Rahmeti Arat, I Metin, İstanbul 1947, Türk Tarih Kurumu yayınlarından)
- Manzum Oğuznâme Kemal Eraslan, *Manzum Oğuznâme*, TM. c. XVIII, İstanbul 1976, s. 169-236
- M.I A. Von Le Coq, *Türkische Manichaica aus Chotscho I*, Berlin 1912 (Aus den Anfang zu den Abhandlungen der Königl. Preuss. Akademie der Wissenschaften 1911)
- Nesâyim. Kemal Eraslan, Alî Şîr Nevâyî, *Nesâyimü'l-muhabbe min şemâyimi'l-fütüvve*-Metin ve Dil Hususiyetleri-İstanbul 1969 (Ed. Fak. Doktora Tezi)
- Ork. Gr. Talat Tekin, *A Grammar of Orkhon Turkic*, Indiana University Publications, Uralic and Altaic Series, Volume 69, Mouton and Co., The Hague, The Netherlands 1968
- ÖGr. A.von Gabain, *Özbekische Grammatik*, Leipzig und Wien 1945

- Radloff, Wb. Wilhelm Radloff, *Versuch eines Wörterbuches der Türk-Dialecte*, c. I-IV, Mouton and Co., The Hague, The Netherlands 1960
- Şeyh Süleyman. Şeyh Süleyman Efendi-i Buhârî, *Lugat-i Çağatay ve Türki-i Osmanî* İstanbul 1298
- TDAY. Belleten *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*
- TDB. Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul 1972,
- TDED. *Türk Dili ve Edebiyat Dergisi*
- TM. *Türkiyat Mecmuası*
- TTS. Tanıklariyle *Tarama Sözlüğü*, c. I-VI, Ankara 1963-1972
- US. Ahmet Caferoğlu, *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*, İstanbul 1968, T.D.K. yayınları, sayı: 250
- Zenker, Wb. Julius Theodor Zenker, *Türkisch-arabisch, persisches Handwörterbuch*, Leipzig 1866

Makale içinde zikredilenler dışında faydalanılan eserler:

- Abdullah Develioğlu, *Gülzar-i Sofiyye* (Kaside-i Taiyye Şerhi), İstanbul 1961
- Abdülbâki Gölpinarlı, *Yunus Emre, Risâlet al-Nushbiyye ve Divân*, İstanbul 1945 (Açıklamalar kısmı)
- Abdülbâki Gölpinarlı, *Tasavvuftan dilimize geçen deyimler ve atasözleri*, İstanbul 1977
- A.Mertol Tulum, Sinan Paşa, *Tazarru'nâme*, İstanbul 1971, MEB. Yayınlarından (Notlar ve açıklamalar kısmı)
- el-Kuşeyrî, *Risâle I*, (Çeviren: Tahsin Yazıcı, İstanbul 1966, MEB. Yayınlarından, Şark-İslam klasikleri: 40)
- Hucvîrî (Ali b. Osmân el-Cullâbî el-Hucvîrî), *Keşfü'l-mabçûb* (Yayınlayan: Reynold A. Nicholson, London 1976)
- Seyyid Ca'fer-i Seccâdî, *Ferheng-i Lugât ve Istilâhat ve Ta'birât-i İrfânî*, Tahran 1350.

Fakr-nâme

Түпкі Басım

(Almatı Milli Kütüphane Nüshası)

12

انكوت لوبغای ای **دوش** بول لورت مقامنی بیک عمل قیلا
 انیکد شیخ بولماقی شیخلمه لوزور اول مقام ملکوت دوم مقام
 لاهوت سیبوم مقام ناسوت جهانوم مقام جبروت مقام جبروت
 شریعت مقام ملکوت طریقت مقام لاهوت معرفت مقام
 باهوت حقیقت لوزور است اسبابه الشریف حضرت سید
 خواجه جیبوی فدایی کده بوم علاج الرضه لوزور حنه انکه
 بیسم کده الرحمن الرحیم
 الحمد لله رب العالمین سبحان الله الخلاق الکبیر ملک الجودت و
 الاحزان الله بکل شی علیہ اما بکل کم که کتابت نیکت جمع فنا
 قلند کیم معرفت عام از از شکی کتابت لاریدن و تقی معرفت شیخ
 لاریدن البین وین و تقی که کتابت میرات العلو بآت بر لیدی
 بی که لکل لاریشکد آینه سنی و یک کیم لولور قنوج کرسه آینه کما بهم
 آوزنی بوز شیکد آینه ده کور لاری تقی عیب مفضل لاری بیسم انیکد کور

معنی سیر علیه السلام غار فایرد و یاز سرعبت سوزلاری یرو
 طریقت نزلار لاری حقیقت حال لاری یرو
دین **سیر علیه السلام** لوزور اول جهان اولوق لوزور
 سباهی لوق لوزور خوف کیمک لوق لوزور صبر و قناعت
 لوزور شکر لوزور تکل لوزور جهان اولوق حضرت علی
 قالدی سبالیق حضرت سینه پیغمبر علیه السلام دین قالدی خوف
 کیمکی یا علیه السلام دین قالدی صبر و رضا الوب علیه السلام
 قالدی ای **درویش** **نی** معنی درویش مقام لوزور لوزور
 قیامت کوندا انشا و صدقنا بولغانده امیر کور مشین چهار
 بار لار نیک آلدیده حال لاری که لولغای **ایدریش** هر
 صیتی که تبدی هر حالنی که لور بار که عمل قیامت قیامت قیامت
 دولت دنیا و عقبی انکام سیر **دین** حیات هر اولون تا بقا
 هر اولون قیامت هر اولون قیامت دوزخده کور و بیکم منده

اولون تا بقا

11

خاندان بولماق ورا اجارت يير يير بولماق وئيش برلان
 بائيق بولماق ورا الكه صبر قىلت و حاض عام نيكه خدمت قىلت
 بولمىنى اولتورماق و بسما و جىنى تر كر قىلت **اول شىخ فخرىنى**
قوت بيا كينه نيا يير بولماق **اول شىخ فخرىنى** عزت تورور
 عزت آج بولماق سبق لوتوردا كر آج بولمى طهارت بيا كينه و دو كر
 حق كور كلير دىن كيمس و اكر لوق بولمى ب و ازارمدا بولور
 و قىلمى قوت قىلمى سىك لوتور اول لوق لوتور رضاوت محبت
 لوتور صبر لوتور شكور و ر رضا لوتور زهد لوتور و ر عارف لوتور
لوق محبت و م عبد اسلام دين قالد ر عبادت **محبت ايدىك**
 عليك اسلام دين و دو كر حضرت و او و عبد اسلام دين قالدى
 و دو كر صبر الو ب عليه اسلام دين قالد و دو كر رضا حضرت مرسى عليه السلام
 دين قالد و دو كر ذاهد سبق حضرت عيسى عليه اسلام دين قالدى
 و دو كر عارف سبق **حضرت خواجه** صلاه كى عليه و م دين قالد

سلطان یعنی تالفاش منصف حلاج ابقولار فقیرین
 دیدیحقا تمام لورور هر کیم کلورور کورمد لقلان بسر ضعیف بود
 فقیر لبق شهباز هست لبق لورور هر کیم کلب کلب تو نور اول
 کشی عرش کابرو از قید نالامکان بار کور اول شجاع
 لارو اجماع است لار قول موداع ایرور فقیر لبق
 حق نماند نیک باغ وصل لورور و در فتح لورور اول در دست
 نیک در تانغ عقل لورور رسته سع هدايت لورور و در سواد
 غیر سخاوت لورور پایست قناعت لورور انیک لوی شوق
 لورور انیک هر که عشق لورور **هر کیم عشق نیک عمل صالح**
 قیلر و اگر مود و سیدین لوی صیادت جو دانه نامتی هر کیم کار می
 کند دست بقا حیران لولدر و هر کیم پای سید و اور
 آنگاه حقیقت انکالدر **ای در کیمی فقیر است**
 لولت آدر با بلور و در غیش یا بنور کابکوت انیک و بر آدر لدره

10

ائمه اقالار و همه ائمه لار فقیر لوق برور با لوزور اولور با
 با یا با لوق لوزور ائشک با یا ائشک کور کا لوزور **مختصر**
صلوات صلا الله علیه و سلم و آله سید الطایفه جنید بغداد
 ی رحمته قد علیه ائمه لار فقیر لوق برور ابرو سید احمد کبری
 ائمه فقیر لوز خداوند ابرو هر کیمکا اول لوز نیکه خدایت سید
 ضیاء سیده کمال عشق تبار شیخ احمد ائمه فقیر لوق تاج دولت
 لوزور هر کیم نیکه کیدی ائمه صفا و سبطان لولدی شیخ مشتوق
 بلخ ائمه فقیر لوق بر اوت لوزور هر کیم نیکه کور کور که لوستی
 وجود العون لولدر شیخ احمد جامی ائمه لار فقیر لوق شهر آرا
 لوزور هر کیم صید لوز قیامت عجمت لولدر شیخ
 خطیب الدین حیدر ائمه فقیر لوق بر هر کیم خداوند ابرو هر کیمکا
 نیکه ائمه صفا و سبطان لولدر صفا و سبطان عبید الله عبیدی ائمه
 فقیر لوق بر هدایت دنیا لوزور هر کیمکا بر لوزور اولور ائمه

قلمناغای قنایست دین اندیشه قیلماشاغ و چو در عقود کار باغما گای
 نامک غفار و اجلال که در مکتوبه بنه صوفی و کیان بقدر اول
رور بیغ صوفی اول لور تور کیم بر صبه در اویدین صاف لوبن طاهر
 یعنی شهودت دین صاف لوبه باطنی آفاق دین صاف لوبه آراشینی
 و باورین صاف لوبه آراشینی صاف لوبه باطنی بخته لوبه
کوز رحماندین و وخته لوبه سیری افروخته لوبه بول مقلم
بیکر انفهام لوبدی ای در وین هر مقام بر سینه مقام آراشینی
اول حضرت آدم علیه السلام و آخری حضرت محمد مصطفی
صلی الله علیه وسلم لور تور حضرت سلطان المشایخ ضوط جبریل
رحمة الله علیه وسم ابدیلا تمش علم بملکوت خیر تمش مقام کبیر
مکتوبه هر کیم شیخ مقام رعدی قبیله اول همانست همان شیخ
سیر سقبلی رحمة الله علیه ابدیلا رفیق بر تان
لور تور بر صبه کار مکتوبه لور تور شیخ المشایخ رحمة الله علیه

9

و **بسم** فی علم البیقین و عین البیقین مقامینی بیگانه و ارقوی
 باغیته بنی طبقه زبیران تا تحت اسیر العیج کورگای و حج و حج
 بولشا زور حق البیقین که در سر لاله بایسته مخلوقات و منصوبات
 دین کجیب بچون و بچگونه او دیدارین کورگای و معرفت زاری
 ناسحق که زور به شک و استنبه **نه صوفی** لوله دنیا اخوت نیک
 است که ایمان بر هر چه نیک نفع که زاری که زاری و صوفی خدا
 نیک و زاری سوخته بود و یک لوله باقیته که اگر که نیک و حق
 رضا نیک بر سر که اگر فرزند لیا و لیا که نیک بر سر که اگر **صوفی**
 لوله صوفی ز کوره با تمغای لار و بن صراط بانجا لار و
 ده با تمغای لار حضرت حق تعالی نیک فر بکنده تا بقولار
 اگر ناسحق و صوفی استبای بار خدا یا بر بعضی لار و منکاش
 سن و بر اینند کوزنی حق تعالی و قلیغاف **صوفی** حضرت
 حق تعالی دین نذاشته حابنی هر کای مکره نکر دین از سر

قرآن و دین بویون و اگر طعام یسه و لیکس یسه نیت عبادت برله
 بویون و اهل محنت دین اوز کانه ذکر قلبی بویون و بنه خورما
 بزله بویون صوفی هر کجه نماز نهجه نه عذر قلبی بویون خوف و جارا بکنده
 بویون و اگر صوفی کا عتی نه خلق کا کار قبله ریا او جویون بویون
 یل سبق کا عتی نه رزه طعام که با تیب نیت او جویون تکرار و جویون
 کانت ایسته بویون صوفی رهت سبق عتد قدم تو بویون اگر او
 رهت بویون ایسه اگر او صوفی بویون مکتوب توبه قبله که اگر نورا که
 که لعل تیلکا خضر در صوفی بویون نیت کوبید و روزه نیت بویون
 اگر او دنیا دین بویون ایسه حق تعالی نیت ذکر ایسه بویون
 دینه صوفی تجاری حق تعالی نه تابعی و اگر او نیت باقیه حق
 کورکای و اگر بویون باقیه حق کورکای و اگر او نیت باقیه حق
 کورکای و اگر قوی نیت حق کورکای اگر ایستاری باقیه حق
 نه کورکای اگر او نیت باقیه حق نه کورکای نیت بویون کورکای

8

فیه کلام الابدان ضروریه یا شنبه کالو کمار و اگر استیخ
 صوفی و یا نعمتی بکشید حق دین صوفی ایچس و اگر وود ادراسا
 لوبه و زار بر لکه مشغول لوبه لاد محنت کاه صوفیه صوفی لوبه
 شیخ لبق مقام مجاهده لوتور و اول و یا بلذ یعنی تبار و اول
 بنسبت لکیده تبار و تالیق زنتور و اگر صوفی که اول سببه آه واه
 و یکس لوبه صوفی و اگر استیخ یعنی نعمت لوبه و آرزو عیله
 نفسی آرزو سینه بر کمار و اگر استیخ صوفی لوبه آه لوبه آه اگر
 و بر سببه لوبه که اگر و صوفی دین او ز کانه اختیار قلمنار تو اضع
 لیکه لوبه اول اول مقام شریعت ده لوتور و اول مقام
 عیله و لوتور معرفت ده لوتور و سلم لوتور یعنی اگر محنت
 نیت و یا عیله اول نیتی منجیق استیخ که جنز اول بر کانه بنگانید
 ای کرون کمال دین و کمال دین خلق و یا تیر کونوز و کلام باری
 اعلی دین آرزو بیرون کونوز روزنه و کچن ناز و اول لوبه و اول

میری به ضم قرآن قیلیدیم تبتی مرتبه حضرت رسول صلی الله علیه و آله
 لوتی محمد و کوروم مبارک لوزلار بر لول فرق معافی فیکلای
 فوز و یوز تا عمل قیلیدیم حضرت واجب تقایغیشین ما دیم
فصل ششم ای دیوار لول فرق مقام اول مقام سیرت و
 نور اول مقام طریقت ده نور اول حقیقت ده نور اول
 ماون مقام موصفت ده نور اول شرح دیر صوفی اول فرق مقام
 بیکده صوفی اول شرح لینی و غویبین تلبیه غایب اول شرح اگر
 بود نمانغی نغمی نه نغم بر سلازلار اول عشرت تلبیه اگر اول شرح
 نغم نمانغی و جنبی مقام بر سه لار صوفی لار کاتب تلبیه اگر
 محنت شرح سلازلار اول یکا ایستاده اعتبار تلبیه اگر اول شرح صوفی
 طوقه لوبیه حق تقایغیشین ذکر بر لول لوبیه اگر اول شرح اول شرح
 لوبیه سیرت فرما بر لول این تلبیه اگر اول شرح و قتی که در
 ماند لوبیه نمانغی صفا سیده صبر تلبیه اگر اول شرح اول شرح

7

لوزور شیخی لوزوروزها لوزور یسکرنچی لوزور ایمنه لوزور لوزورونچی
 لوزور حمد لوزور اولونچی جان پاک لوزور **اول فقیر اول**
 لوزور لوزور ایکنچی مازوق لوزور مازوق لارون توبه قیلیق لوزور
 او چو بی ایشین لوزور بینه ایشلارون لوزور تونونچی حیرت لوزور
 بوشنی خارلق زارلق لوزور استی حق تعالی دین یاری بیلک لوزور
 بیتی بیل لول لارون مایاق لوزور سکنی خدا تعالی نیک ذکر لوزور
 لولاق لوزور لوزورنی ذکر تفکر لوزور اولونچی ذکر بنا لولاق لوزور
 اولادین اولون لوزور فقیر حکمت لوزور عدل لوزور عقل
 لوزور حکم لوزور حیا لوزور عزت لوزور راحه لوزور سیارلق لوزور
 ایماست لوزور تبسم لوزور حضرت شیخ شهاب الدین رضی الله عنه
 علیه السلام لوزور کیمده لوزور شراط کراکر تا انان کیش
 صدق و یکبار سبیلان احمد کبرار رحمه الله علیه ایولار تمشق اولجا
 بلکر لوزور فرق سیارلق بره لوزور بوم شجاعی حج قیدیم فنسکر شیخ

اول مقام لوزور و قرق مرتبه لوزور اول اول مقام قناعت
 لوزور کیم القناعت کنته سال یعنی یعنی قناعت کنجیده دور کیم هر کیم
 تو کانیس عالی کیا باید چه لوت لوزور اول اول وقتید و منقطع
 لوزور ایچی مقام فقیر لوزور اول اول اول دور او جری مقام
 فقیر کفاز لوت لوزور سنده لیک لوزور لوزور ایچی مقام فقیر
 صبر لوزور ایوب بیغیرنه لوت لوت لوزور ایچی مقام فقیر
 صبر لوزور ایچی مقام فقیر ریاضت لوزور ایچی مقام فقیر
 اطلاق لوزور ایچی مقام فقیر اول کت لوزور لوزور ایچی مقام
 فقیر اول حبه لوزور ایچی مقام فقیر اول لوزور ایچی مقام فقیر
 الفوت لوزور اول اول لوزور ایچی مقام فقیر اول لوزور ایچی مقام
 لوزور حجت رسول صلی الله علیه و آله و سلم ایچ اول لوزور ایچی مقام
 زلیح یعنی صبر نیست نیشک کچلا ریون لوزور اول لوزور ایچی مقام
 لوزور لوزور ایچی مقام لوزور ایچی مقام لوزور لوزور ایچی مقام

6

دین خطیب اکام تاریخ لاد اول صورت باینده و مختلف بیرون
 لوزور اول حضرت علی رضی الله عنه ایدیلار ایدیلر حضرت رسول
 صلح الله علیه وسلم اول حجج معراج دین کینلدا مبارک لوزور
 لوزور کوردوم اون بیکر منیب عالم اول لوزور رسول راق
 کوردوم من ایدیم یا صیبه الله لوزور لوزور کوردوم
 کونماگی دین لوزور آرتوق راق کوردوم حضرت رسول صلح الله
 علیه وسلم ایدیلر الحجج معراج ده رب العالمین حضرت سیده
 فقیر لوق صورتی کوردوم عشق شکر ایدین جو غله لوزور قیلیم
 رضی الله عنه ایدیلر یا رسول الله من هم آرزو قیلیم
 عشق شکر ایدین مشکا بر شکر حضرت رسول صلح الله علیه وسلم
 شکر ایدین جو غله بر و یار حال لولودوم و بکون لولودوم نه بو
 کیمک کینلیم هر دین سیر حضرت کما معاینه و منت بده ایزو کما هم
 لوزور حضرت رسول علیه السلام ایدیلر یا علی فقیر لوق معاینده

معراج کجی سببی قیام نیند فرمایا برده جبرئیل علیه السلام ابراهیم را
 تی طیفه نینما نفا الیه حقیقی شکر عز و جده قدرتی برده عجب
 و عزایب لاری کوردوم حضرت رب العالمین سلام مقیدی خطایش
 رب الاربابین ندا کیدد یسید المرسلین تو قار نظر من رسول
 صلوات الله علیه و سلم نظر مقید عجب قدرت لاری کورد که از همه ضعیف
 بود که کما نینجس انده حیران همی لولوب قالد بار نینه به ستار نینه کیند
 ایدد یاریب اول صدقت وود که کوردوم بود و مدین کیم دیار
 رب العزت وین خطاب کیدد یسید المرسلین اول صدقت فقیر
 لوق صورت آموردا کیشیک ویدار نینی بود بیخط نیک نیک فقیر اول
 تخرید اول و تخرید اول اگر ویدار جمال کمال یعنی بیوانظر نیک نیک
 ریاضت غم مشغول تا میشک ویدار جهان نینی کور کابری و بر کیم
 ویدار نیند غیر حق انکا حرام لور و فقیر لوق صدق اول کورد اندی
 کوندن برکا اندر حجاب اول فقیر صورتی کورد اول حضرت رب العزت

2

در پیش لبیک از قبول قلیماق او جدی بخیل قلیماق جفا لار کوردرد
 بکاذق حصار طلب قلیماق بشی معرفت قیلت آلتی سر لعت
 نو طریقت ز بر با لوقاق بشی ترک دنیا قلیماق بکوشی اوز و جووه
 مقامنی بیلار کوردور بکا حقیقت بهر از نبی بیلار فقیر لبیک که طریقی
 چایکی رسول علیه اسلام آیت لار اولار انصبر مفتاح الفرج اول
در حقیقت دور دور اول خاک راه لوباق و نجح نمایان
 تا نمان و لغت کبرین قیل سالماق بلکه هر غیر که قناعت قیلق دور
 و اوز نبی لغت بشی سید راه قیلق **دوین** آزار لا مکدرین
 ندره قلیماق و غیره لوق نقدر لوق موی لوبه قلیماق بکیر سید ک
 قیلق و سهر نبی ساقورد قناعت و طریقت و حقیقت مقامنی
 بیلار و چاد کرا اولور و سنج لوق قناعت کبشی مشایخ بیلر کبش
 عمل قلیماق و شیخ حسین بصره و غیره کبش علیه روایت قیلدر لاریم
 بیلر صاع اذک علیه السلام و من حضرت علی رضی الله عنه کا ابدی ارا علی

میل

اول اول مقام که شریعت ده لورور اول ایله کیلنورماک
 اقد تقی نینک بر لیکار ایکی نماز او قوماق او جوبی روزنه
 تو قوماق لور تو جی زکوة برماک بیسیج مد طوائی قیماق ایکی
 مولایم سیز لاک و طلب علم قیماق تی بی حضرت رسول صل الله
 علیه وسلم نینک نیت لاری بیجا قیما بکری او معروف قیماق
 تو قوز بی نئی شکر دی براق تو قوماق او قوز بی سابع لاری نینک بو
 کیده لورماک **اول او مقام** طریقت ده لورور اول لور سیز
 لور اقد قوماق ایکی برکه مرید لور لوب کج کو سوز خدمت و
 بو الماق او جوبی خدمتین تو قوماق رحمتین او مبدوار لور
 تو قوز بی او را دیجا کیلنورماک بیسیج لور ات و سوز قوماق
 ایکی بر خدمتیده بو الماق بیجا لور لور لور لور لور لور
 ایکی ماک تو قوز بی بجز بو الماق او قوز بی لور لور لور لور
 لور **اول مقام** معرفت ده لورور اول فقیر فنا لور لور لور

و
 و

شریعت بود و زور لا اله الا الله محمد رسول الله **کلمه** شریعت
 بود و زور لا اله الا الله محمد رسول الله **کلمه** طریقت بود و زور
 صفاً لا اله الا الله محمد رسول الله **کلمه** مونت بود و زور لا اله الا الله
 عظمت محمد رسول خلیفه **کلمه** حقیقت بود و زور لا اله الا الله
 بقدره محمد رسول الله **کلمه** **ابدرکین** **کلمه** صالح و ابراهیم
 بجای بلیب هوا و بویس **کلمه** **ابدرکین** نفیسی مجاهده بر لاله بیند
 در و ب مطیع قلبیبت و قناعت زینت قلبیبت خدای تعالی نسیبند
 امری بجای کینت و سیه در و بویس **کلمه** **ابدرکین** **کلمه** بود و زور فوق ابره
کلمه **ابدرکین** در و بویس کینت و سیه **کلمه** **ابدرکین** قناعت کوننده و زور
 لکن بود و بویس کینت بود و زور **کلمه** **ابدرکین** **کلمه** **ابدرکین** و سیه و خیره
 مرتبه بی اعلی بود و زور هر کیم کامیور بود **کلمه** **ابدرکین** **کلمه** **ابدرکین**
 و اوله لاله مقامی بود و زور علی الحضور **کلمه** **ابدرکین** **کلمه** **ابدرکین**
 علیه بود **کلمه** **ابدرکین** **کلمه** **ابدرکین** **کلمه** **ابدرکین** **کلمه** **ابدرکین** **کلمه** **ابدرکین**

ابدرکین

3

لوز و زو از لوز به قبلی و بنیادین بار به موعده ایچه لوز
 لوز خذ ایچه کفزار لوز لغای **ایدر کویک** فزاید لوز به نیای عا
 بد لوز به سووای صوفی لوز به کدای و روکی لوز به هر جای صوفی
 لوز لاری فردا مرید لاریش و متاع وین لاریش و صوفی
 لارده موعده لوزی لوزی قالدی و روکی لارده کدای لوزی قالدی
 لاری شته فریضیه لاری حاجت لوزی لاری حاجت موعده لاری حاجت
 نجه لاری شفاوت و سبر لاری خضانت و قن لاری خضانت ز امید لارده
 و بنیاد لوزی نخی لارده و سنج و توف و فخر لارده و قناعت لوزی
 مرید لارده خدمت لوزی صوفی لارده و ریاضت لوزی سنج لارده
 لاری حاجت لوزی کرامت ۲ قیامت کون حال لاری سنج کور لوزی
ایدر کویک لارده بر راه راهت نه قدم فریضیه اول کلمه کس لوزی
 ایکی کلمه طریقت او جوچی کلمه موعده لوزی جوچی کلمه موعده
 ز مین کور کور لوزی لوزت کلمه ز مین صوفی حاجت اول کلمه

بیدار به طریقت علم بر لایق قیفا و حقیقت سیر ابرار
 دین مرید و بدل کورسات کای و معرفت ده بند نصیحت
 حلیب دنی ز کازنی بر هم قیفا شیخ ذوالنون مصری حقیقت
 علیه ایلاکم مرید فرق کی شیخ شیع خدمتی فیما غویچه سینه
 سیرین پستانیب بایتب متر کاز بر لایق انگنی سورا غویچه فقیر
 لایق دایره سیر و درویش لایق اور زانکایقین لایق لایق ضرورت
 کیمک رو اولک حضرت سلطان الاولیا لقطف قطب الا
 نقیبا سلطان **خواجه احمد سیوی حقه** احمد علیه ایلاکم هرکم
 بر نیک غوی سیر قیفا رو لبه فرق کی با بر خدمتند و تر مانو غویچه
 مرید لایق رو ابر سیر و سجاده عده اول نورما لایق فیا و هرکم
 شیخ و علی سیر قیفا اول حق اول غیث شریعت بر لایق سوزب
 و باطل ایشلار دین و بحدت ایشلار دین بر نهز قیفا غویچه شیخ
 و غوی سیر قیفا باطل لوزور هرکم شریعت دین بر قدم حقیقت

2

2

لار مريدلار يار و بو نهار اولار مريد بو نهار و بيه مريدلار
نيتت ايسگنده ليدركاي اول حالت ده مريدلار بدين نياز انغا
ي لارا ك مريد بريميه زور انغا بياريشخ ادر كيم نياز ايه مستحق
لار ك بر كاي ارا اليه اوز رسيه مبر و اريت نيتت كيد بو نهار و ادر
توز قيلي كيه اول تون توز غوجنه ناز روزه نيتت اهد تعاق قبول قيلما
و اكر انغان نياز بدين نان بيه اهد تعاق انيتت تموعده لوز لوز
لوز لوز عذاب قيلغاي نيتت اندان مروتيه كاز بو نهار اندان شيخ
بهر ملعون لوز و اجمالدين انيتت قشني بدنه لوز و رسته نيتت
و طرفت ده و حقيقت ده و معرفت ده مريد لوز روزاي
شيخ طالب اكر حق نطلب قيلي كند اندان بر كا قول بر كيل كيم
شريف ده عارف لوبيه و طرفت ده و وافق لوبيه حقيقت ده
كامل لوبيه معرفت كونه روا غط لوبيه اكر مريد كه شريفت ده
مشكول تو غيبه پير شريفت علم بر لانه حق قيلما اكر طرفت ده واقع

رسالة

حضرت سلطان

رسالة كذا الرحمن الرحيم

ذكر ربك يا حضرت سلطان خواجا محمد بسوي رحمه الله عليه قطب
 وسر و مشايخ سلطان الاوليا وبرهان الاتقاد حضرت خرم
 بسوي ابيدلايكم بسويون بسويون انظر من بولغانه انذانه
 ربح لا يريد الوتغاي ابيدليس عليه اللغه الاروين بسوي الفاي و
 صلاحين الارينه محجب بولغانه و مریدلارني باشقارلقا لا اول
 شيخ لا مریدلار بدين طبع قلبعا وجه حالتي كوفون بسوي
 و اهل بدعت في و فسادني بخي كور كاسرو اهل بيت في ذرا عاله
 في بينه كور كاي و علم شريعت برلان عمل قلبعا و ما محرم لارفا
 جان دلي برله بخي كور كاي و بينا اشيا قلبيا الله تعالى رحمتين
 اميد تو تغاي لاروشاي بسوي كني و راه سنت في خار كور كاي

1172-36

*Ahmed Yesevî'nin
Yeni Bulunmuş
İki Farsça
Risâlesi'nin
Tıpkı Basımı*

در کلام مجید خود خرداده سنده و حجة کرم منزه نافذة ای ای ربنا نظرة
 و انما اعلم بالصواب **نظ** حجت که رضای ما در آن است و نیز کفای ما در آن است
 خواهی که رضای حق بگوئی **ان** کن که رضای خدا در آن است **نظ** رساله
 حضرت خواجه احمد نسوی قدس سره العزیز و اولاد کرام

THE
 380
 Q. S. K. A.

رساله در بیان قاعده طریق انبیاست

بسم الله الرحمن الرحيم

خرد و خشنا و ناستناهی پیور و کار زی که استقامت قوا اهل انبیاست
 طالبان سعادت گردانند و استقامت قوه نفوس را در جات سالکین پیور
 گردانند و اعتقاد جذبات عنایت زده با تالی را جناح طایران را بوی گردانند
 و صلوات بسیار و در و در شمای بر فلا صه و زبده عالمه و مترو و بدست اولاد
 سید صفی حضرت محمد مصطفی صلی الله علیه و سلم و اهل بیت او باد و مترو
 و پیشوایان اهل بصیرتند **ان** بدان ای عزیز من که نامهای طالبان حق
 بچنان بارگاه ابروی بیشتر از این است که آنرا احقر قولان کرد و انظرک ای الله تعالی

بعد

تخت او ایما بود و پادشاه او عقل بود و وزیر او معرفت بود و وزیر بود
 مقام محبت بود و در آن زمین درخت او کلمه طیبه بود لکن لکن
 رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم فرمود که قوله تعالی انتم کثیر جنت
 کلمه طیبه کثیره اصلها ثابتة فالارض و فرعون السماء **باب بیستم در شرح**
 شیخ خواجہ احمد سیوی قدس سره چندین میوه مانند حقیقت در وی
 است که دل در وی نهیست در ذکر و اطمینان او در دل و شادی در وی
 مسجد خواندن و ترس کار بودن سستی همیشه با تلاوة قرآن و روز بروزه
 باشد بقوله طیبه السلام یا وانا انزلی حضرت خواجہ احمد سیوی قدس
 سره میفرماید در این کتاب که هر کس بود که المؤمنی بای خود بر سر او اندر هر
 تفکر و فک شود اظهار بخلق نماند ای در این کتاب است که راه طریقت در
 طالب است فکر میرساند و فکر بخوف میرساند و خوف بر ما میرساند و در هاید برده
 کربان میرساند و دیده کربان بهدایت میرساند و هدایت بتوفیق میرساند
 و توفیق بطاعت میرساند و طاعت بکرم میرساند و کرم بیقین میرساند و یقین
 بچهره نشان میرساند و بچهره نشان بچسب میرساند و محبت برضای حق تعالی میرساند
 و رضای حق تعالی برساند و در اسلام بهدیده از کلمات کرم میرساند و حق تعالی

اما در دل درویش چهار دریای عجب است یکی دریای توکل و یکی دریای
 فکر و یکی دریای تواضع و یکی دریای ذریعت که نام بنده درویش عارف
 صادق طایب صال حضرت ذوالجلال در لب این دریای باور کرد و از این
 شراب شوق نوش پازد و بر بساط شریعت نشیند و بر بالین طاعت نهد
 پازد و کل معرفت بشام ترقی بوسیدن کرد و در تنور محبت از آتش شوق
 بریان شود تا گاه از مقام دوست بدین درویش با کس محبت سوسند و بدین
 بچو آن کس باشد و بچنین مقام محبت الهی و مشور سعادت پادشاهی
 در رسیدن بر محبت اشراف هر که قوه تعالی اقتضایون العباد و انبیا چون
 در اکسول الساجدون الامرون بالمعروفه و التناهیون عن المنکر و الحاکمون
 الحود و انکسروا بشر المؤمنین و از حضرت جوق تعالی باز خطاب کرد که ای
 بنده کلان درویش جانناز و ای عاشقان مشتاق درویش با پیور و کبر از
 جانمای شمایان فدای من سوره قی الامر فی اولی و اول شمایان نظر
 من سوا و درون دل شمایان تحت بنا کرده ام و در بالای تخت نام من
 اشراف اعلام من سوا شمایان هیچ خبر ندارد که نظر ما من اول مؤمنان و در
 درویش نشانی روزی از او چشم نظر رحمت برداری ایشان نظر کنیم بدین

تخت او

چهار بنده را مؤهل چهار رحمت ز بان بنده همیشه بذرا خدا تقابل
 و دل بنده مجتنب معرفت خدا تعالی بود و دیده های بنده همیشه کریان
 در آرزو و کمال تقای خدا تعالی بود و کلام بنده همیشه در توبه بود و خود تقای
 یا ایها الذین آمنوا توبوا الی الله توبوا نصوحا **باب فی بیان معرفت**
 حضرت خواجه احمد سیوی قدس سره و چه میفرماید که ای درویش بدانکه
 معرفت حاصل است و محبت باوست و سوس و عقل و زبیرت طریق زبان
 ذکر بود و معدن دل فکار بود و مشاهده سر ز اود و گوش طالبان رحیم بود و
 غرق در بای محبت بود غرق الفقرا المحبب ای درویش عاشق زار مستحق
 دیدار حضرت کرد کار بدانکه خدا تعالی در و نداشت بوستان و درختان
 اشجار آفریده است و در و ن دل در و ن است درخت معرفت آفریده است
 و خانه دل را از افکار آفریده است و میوه دل را از اعتقاد آفریده است
 و پر کمای دل را از تصدیق آفریده است و عقل را باو ترغیب داده است ای
 درویش صاوق عاشق بدانکه نه آن درخت ایمانست و نه خار ایمانست
 و نه درخت حکمتست و در و ن است خیزش ^{تبارک} خدا تعالی چهار چوی آفریده
 یکی چوی شیرینی چوی مس و یکی چوی شیرین طلور و یکی چوی آب سرد

و در عالم روحانی رو بده کماه نیاز آورده شکر ناز گوید این چنین در خرد
 حواجز کجریجوی قدس اند سپهره میفرمانند که من شرب کائیا آورده
 من اهل دنیا و الاخره از دست و دست بر تو تمام محبت امانت خود نشیند
علامت نصیب خواهد شد با بلورف حیات القلب مع اقله ای
 در ویش بدانکه عشق زنده نمیکند و قارو کم نمیکند چهار آن لذت عشق
 در طوی مشوق سوا محبت با او وقت که الذوق لقاء الجلیب عنده کل
 الرقیب ای در ویش بدانکه پرشت در حق طالب کرم و احسان حق تعالی بود
 و در اول بنده کماز اشقا بود و در میان بنده لقاء الجلیب و شفاء العلیل
 بود و چشمهای در ویش همیشه در کرب بود که آن الرحمة بالصون و دل
 در ویش همیشه در خوف بود که الخوف بالقلب جهان در ویش در عالم بود که
 ان الاعلی بالریق و در ویش در قوی بود که ان العبدان بالتوبة و در ویش
 در ویش همیشه در جز بود که ان الخیر بالبدین و پای های در ویش همیشه
 در طاعت بود که ان الطاعت بالرجی و در ویش همیشه در سبوح
 بود که ان السبح بالا و نشین و زبان در ویش همیشه در ذکر بود که
 ان الذکر باللسان لا یطلب الجلیب الا مقام المحبوب ای در ویش بدانکه

چهار

حق تعالی رضی الله تعالی عنہم ورضوانہما بخشید شیخ را دستار او
 کوفتن و عصاره اذن و نفس پر سیدن و صد کردن و او بود و از او
 بہشت مقام درویشی جزوار نباشد تحقیق دستار او کوفتن روا نبود
 و چنین عمل نماید بعد از ابدی گرفتار شود **باب المحدث** شیخ ماقدر الله
 میفرماید ای درویش محبت کذا فنیاید دیدن چون محبت را ضرای نفا
 بیافریند اگر در بیا محبت درویش اعظم قرار گیرد محبت درویش قرار نگیرد با
 بند او کرد در بسی قرار گیرد آنجا هم قرار نگیرد خداوند ای محبت درویش تمام
 چرا قرار نگیرد آن زمان محبت بزرگ تفریح گفت ای پروردگار بزرگوار
 عالم قرار گرفتن محبت را مقصود میباید و طالب را مطلوب و عاشق را مستور
 زینجا را جمال یوسف و صریح را جمال حضرت محمد علیہ السلام میباید و مرید را
 صحبت پرست و درویش طالب را دیدار مولی میباید قوله تعالی یکم کلمه
باب بیان عشق شیخ ماقدر الله پیر و انور چنین میفرماید
 و عشق لقاء و حال الی حال عاشق است که یکبار گفتگو میماند و حقائق
 از آنشوق در کرد و اصلاح با وی روی نماید و چنان معرفت روشن شود
 و شیخ محبت در کرد از آنید درویش آن زمان بر روی سجده آنچنان بر او

۴۱۵

و دولت که در آن جهان از وضو قیلبا و با خبر کرد در تاکه غلنده ارادت گرفتن
 و در صبا گفتن دور و ابلند و اگر از فریضه های حق سبحانه و تعالی و از سنیها
 حضرت رسول صلی الله علیه و سلم با خبر نباشد این چنین شیخ در دنیا خا و روزا
 دور عقبی نزد حق سبحانه و تعالی و حضرت رسول صلی الله علیه و سلم و جمله
 علمی منزه بر ملت و انبیاء اولیا و اهلای طریق شریک ساز نخواهد شد نفوذ
 باطله سن ذلک و قطب طریقت و بر بیان حقیقت خواجا محمد پیروی قدر الله
 پیوسته بدین میفرماید که ارادت شیخ او در آن است که آن شیخ از جمله اولیاء
 مقام جز داشته باشد اگر این مقامها جز در این باشد از نسبت و در مقام
 جز داشته باشد و اگر از این مقامها درونی جز در این باشد البته این است
 مقام درونی با خبر باشد و نیز از این است مقام هستی در وی حاصل می شود
 و در نماز است اول الف در همه بیست و چهارم من بیستم
 و بیستم و سی و ششم و در الف در استخوان درونی مانند الف در استخوان
 و با بابت آره باشد و بی ترک در نیکند و سی و در سیر سلوک بود و صلا
 در صبر بود و بی در فاقه بود و قاف در قناعت بود و در بی در و بی در
 همیشه در ریاضت بود و چنانکه ضرای تعالی در کلام مجید خود فرموده است

قوله تعالی

ششم در حق انبیا و اولیا و پادشاه اسلام و در حق پدرو مادر و پسر و
 و معلم و فرزندان خود در سبوح و قوت نماز و عبادت **باب اظہار** در بیان
 مستحب طریقت ای در اولش بدانکه مستحب طریقت شش قسم است اول کیمیای
 خلق نیکو کردن و دوم اورطام دادن سیوم صحبت کردن با رفقاء خود
 عنایت داشتن چهارم همایونی تر شو سوقت از منزل خود فرستادن پنجم
 حاجت برهانن کفایت کردن ششم یا کجای بندگی مومن کردن **باب اول**
 در بیان ادب طریقت ای در اولش بدانکه ادب طریقت شش قسم است اول در
 خدمت پدرو از انوی شش قسم دوم خود را از همه کس در پیش سیوم در خدمت
 از خود مقدم سخن ناکردن چهارم در خدمت بزرگان سخن کس و دیگر نشنودن
 ناسخ پنجم بار خصیت پر سخن ناکردن ششم مرتب پروا و ستاد و معلم
 و مانند اینها بجان و دل نماید و ششم و بر خصیت تمام عمل کردن و خدمت از دنیا
 از خدمت ماور و پدرو خود مقدم داشتن **ظہر** زینهار مکن بتور خود تدبیرت
 جاری کن داد و ستد اهاز تدبیرت **باب سابع** در بیان ارادت کرفتن پدرو
 حضرت خواجہ محمد لیسوی قدس الله روحه الغریز عیون ما یبدا ارادت کرفتن است
 شیخ مرشد کامل باشد اول در ارادت کرفتن مرید از صفات شریفه نفسانی

312^b

۱۰۵۸
Dz. 8 K. X. ۱۰۵۸

بزار ساله سلطان شواجه احمد بسوی رحمة الله عليه
بسم الله الرحمن الرحيم

قطب نظر و لفت بر بیان الحقیقه حضرت شواجه احمد بسوی رحمة الله عليه در باب
خود شنیده برخی از آداب طریقت بیان کردند تا طالبان راه طریق را نفعی
رساند از برای روشنای دیده باطن ایشان **باب الاول در بیان**
احکام طریقت ای درویش بدانکه احکام طریقت شش قسم است اول
معرفت دوم سخاوت سوم صدق چهارم یقین پنجم توکل ششم فکر
باب الثاني در بیان ارکان طریقت ای درویش بدانکه ارکان طریقت
شش قسم است اول علم دوم حلم سوم صبر چهارم رضا پنجم ایضا ششم
قربول **باب الثالث در بیان واجبات طریقت** ای درویش بدانکه
واجبات طریقت شش قسم است اول طلب دوم شوق سوم خوف چهارم
رجا پنجم ذکر ششم فکر **باب الرابع در بیان سنوهای طریقت** ای درویش
بدانکه سنوهای طریقت شش قسم است اول نماز با جماعت دوم سحر بخواب
سوم اهمیت باطوارة بودن چهارم و مملو از طهارت پنجم ذکر استغفار ششم

ششم

بفرنگ ناکند کار بفرورت که فاقوا الوادی **مقام ششم** سهر و سلوک و شهادت **مقام**
هفتم زبانه نگاه و استن **مقام هشتم** سناجات **مقام نهم** توحید **مقام دهم**
 ششم باطن کشودن و علم دین و استن . **تم مقامات حقیقت** . و بالله التوفیق و الجود
 و الامع بالاصواب و الیه المرجع و الثاب ، **تمت الرسالة لخواجده احمدی سوره قدس**
قاید . بدان ار درویش حق تعالی در قرآن ذکر کرده است که **علم البقین** . و **عین البقین**
و حق البقین . بدانکه علم البقین نین پرورست ، و **عین البقین** دل پرورست . و **حق البقین**
 جان پرورست ، بدانکه علم البقین طاعت برین کند ، و **عین البقین** است که طاعت بر
 کند ، و **حق البقین** است که طاعت بجا کند . **انکه طاعت برین کنند عابد گردند** . و **انکه**
طاعت بجا کنند عابد گردند . و **انکه طاعت بجا کنند عارف گردند** . و **انکه طاعت برین**
خلق ازین قبول کنند . و **انکه طاعت بدل کنند فرشتگان ازین قبول کنند**
عش بجان کنند حق تعالی ازین قبول کنند . و **عصم جنوب** . **تم نذره مهر الصوبه**
و الذر سالت منی فاطمه من دعوات الصالح و فرأ فی اوفاک خصوصاً عفا
العنوة اللهم انی استسکم من النوة بتابها و من العصمة و و اعها و من الرحمة شکرها و من
حافیه حصولها و من العیش ارغده و من العرا سوره و من الاستزانه و من الانعام
و من الفضل عذیه و من اللطف النفع اللهم کن لیتنا و لاکن علینا اللهم ختم بالعبادة
اجالنا و حقق بالزیاده اهلنا و اقرن بالعافیة خدونا و اصلنا و اجعل
الرحمک معیرنا و حالنا اجنب رب سجال عموک علی ذنوبنا و من علی باصدا و عبود
و اجعل الشرفی زادنا و فردینک اجتهادنا و علیک ارکلتنا و عنادنا و ثبتنا
الاستعاده و اعزنا من وجوب الذممة یوم القیامة خفف عنا نفل الاقران
و خذنا الابرار و اکنف و احرف عنا شر الاشرار و امنق رقابنا و رقاب
و خواتنا و امنقنا من النار یا عزیزنا یا تبارکنا یا سار احا

قولانج مخلصين رؤسكم ومقربين لاشيخ فونم فعلم ما لم تعلموا **مقام سيم** مرید شدن
 قال النبي **مقام سيم** من ليس له شيخ في الدنيا ليس **مقام چهارم** در بیان خوف و رجا بودن مرید
 النبي عبد السلام المؤمن بين الخوف والرجا **مقام پنجم** سوختن نورست **قولانج** والكل
 الغبط والعافية من اللبس والله يحب المحسنين **مقام ششم** خدمت کردن است
 عد الصلوة والسلام من خدم خدم **مقام هفتم** اجارت و نذیل و قراض و قنبر
مقام هشتم امید داشتن است بر رحمت خدا **قولانج** لا تقنطوا من رحمة الله
مقام نهم جمیعت و نجات است **مقام دهم** ترک و تجرید و غریب است و عشق خدا
 لقاء الله و تزق جیت و بیان تجرید و غریب فوق است که التجرید عن العلابی و التفرقة
 العوانیق **مقام یازدهم** باجهت مقامات معرفت بنزده مقام است **مقام یکم** اول
 كما قال النبي عد الصلوة والسلام ادب النفس خیر من ادب اللدس **مقام دوم** خوف از
 یعنی از درویشان برسد **مقام سیم** بر بیز است از سواش **مقام چهارم** صدق
قولانج و ما اعدوا للبعيد والله مخلصين له الدين و در حق صدق **قولانج** ان
مقام پنجم جفا است كما قال النبي عد الصلوة والسلام ادب النفس خیر من ادب اللدس **مقام ششم**
قولانج ومن يوف شئ نفي فاولئك هم الظنون **مقام هفتم** علم است كما قال النبي
 ما اخذناه ولبنا جابلا **مقام هشتم** عمل صالح است **قولانج** ان الذين امنوا
 للصالحات فليس من جنات الا ویر جزاء بما كانوا يعملون **مقام نهم** دل پیدا کردن
 دل است **قولانج** يوم لا ينفع مال ولا بنون الا من اقر قلب سليم **مقام دهم**
 سینه ختن بفسادها كما قال النبي عد الصلوة والسلام من عرف نفسه فقد عرف ربه **مقام یازدهم**
 النفس و فقد عرف ربه بالتقاء **مقامات معرفت** پنجین مقامات حقیقت
مقام یکم تسلیم بودن **مقام دوم** بفساد و و طایفه را بیگ نظر
 خدمت است و مکرور **مقام سیم** بر لغو که برسد مانند که از کجاست بخورد
 رفته **مقام چهارم** در خدایت **مقام پنجم** بر جا بودن

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ وَعَلَيْهِ السَّلَامُ

الحمد لله رب العالمين والصلاة والسلام على سيدنا محمد وآله جميعين **بداية المطالب** ربه
 ورضامات اربعين از مودع سلطان العارفين قطب الحقيقين كاشف اسرار الاولين والآخرين
 مفرق الخواجا احمد بسور قدس سره ونوره كبرنده بخدا نوح **بجمله مقام مبد اول**
 در شريعت **دوم** ده مقام در طريقت **سوم** ده مقام در معرفت **چهارم** ده مقام در حقيقت **اول**
 مقام در شريعت اينست كه اينست **ابتداء مقام بكم** ايمان بخدا و بفرشتگان و كتابها و رسوله
 و قيامت و قدر خير و شر از خداست كما قال ته تبارك **نوح** است بارة و ملكه و كتبه
 واليوم الاخر وبالقدر خير و شره **مهم اول نوح** مقام **دوم** در استمان شدن قول نوح لاني
 ان الدين عند الله اسلام و مسلمان مشروطست بر پنج شرط اول نماز داشتن و كوفه و
نول نوح واقبوا الصلوة و اتوا الزكوة و ديگر رونه داشتن **نول نوح** كسب عيالك الصيام كما كتب
 الدين فمرفيكم و ديگر پنج گذاران **نول نوح** دست دادن كسب نوح از بيت فر استماع الي سيد مقام **سوم**
 زبانه نگاه داشتن است از بهر دو بخش كما قال النبي عليه السلام فرمت بخدا **چهارم** مقام
 طلب بديگر كونه كما قال النبي عليه السلام طلب العلم فرغية على كل مسلم و مسلمة **مهم نوح** منكره قبول كردن
نول نوح فاحتموا مطاب لكم من النساء منثنى و ثلاث و رباع قال النبي عليه السلام النكاح منثنى
 سنننى فليس **مهم نوح** حلال خوردن است **نول نوح** كلوا من ثمرات ما رزقناكم و مهرا با طيب
 رعيت سست است كما قال النبي عليه السلام فرمات فى سنننى عفتوا له **مهم نوح** حلال بپوشيدن
 با خلق خدا **نول نوح** ان احسنتم احسنتم لانفسكم و ان اساتم فلها مقام **نهم** حلال بپوشيدن
 النبي عليه السلام من لبس لباس الحلال استجاب له دعوت **مهم نوح** **دهم** مقام **دهم** مقام
نول نوح و نه النفس غير الهوى فانه الجنة غير الهوى **نهم** مقام شريعت **مهم نوح** مقام
 مقام است **مهم نوح** توبه كردن است **نول نوح** با بها الدين امنوا نوبوا لله و نوبوا
دوم مفرض زودن و موقفتت جد كرونه بديك اول مفرض **نول نوح** مقام **دهم** مقام **دهم** مقام **دهم** مقام **دهم** مقام

